

T.C.

HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
COĞRAFYA ANABİLİM DALI

VAN İLİNDE NÜFUS HAREKETLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Süleyman YILMAZ

ŞANLIURFA - 2014

T.C.

HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
COĞRAFYA ANABİLİM DALI

VAN İLİNDE NÜFUS HAREKETLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Süleyman YILMAZ

Danışman

Doç. Dr. Necmettin ELMASTAŞ

ŞANLIURFA – 2014

T. C.
HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Enstitünüz Coğrafya Anabilim Dalı 115225013 numaralı Süleyman YILMAZ'ın hazırladığı " Van İlinde Nüfus Hareketleri" konulu tezli yüksek lisans tezi ile ilgili tez savunma sınavı, 26/06/2014 tarihinde, saat 10:00'da yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin KABUL (başarılı) olduğuna oybirliği/oy çokluğu ile karar verilmiştir.

26/06/ 2014

(Danışmanı ve Sınav Komisyonu Başkanı)
Doç.Dr. Necmettin ELMASTAŞ

Üye
Doç.Dr. Veysi GÜNAL

Üye
Yrd. Doç.Dr. Abdullah TAŞTEKİN

Bu tezin Coğrafya Anabilim Dalında Yapıldığını ve Enstitümüz Kurallarına Göre Düzenlendiğini Onaylarım.

26/06/2014
Prof. Dr. Recep ÇİĞDEM
Enstitü Müdürü

Not: Bu tezde kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan alıntıların, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunundaki hükümlere tabidir.

T.C.
HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Enstitünüz Coğrafya Anabilim Dalına bağlı Coğrafya Bilim Dalı 115225013 no'lu **Yüksek Lisans** öğrencisiyim. Hazırlamış olduğum " Van İlinde Nüfus Hareketleri " konulu tezdeki bütün bilgilerin, akademik kurallara uygun olarak toplanıp sunulduğunu, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı, blok şeklinde alıntılar yapmadığımı ve tüm alıntıların bilimsel atıf kuralları çerçevesinde kaynağını gösterdiğimi beyan ederim.

Yükseköğretim kurulu bilimsel araştırma ve yayın etiği yönergesi ile Harran Üniversitesi bilimsel araştırma ve yayın etiği yönergesinin 8. maddesinde yer alan etik ihlallerden her hangi birisinin bu tezde yer almadığını, etik ihlal tespiti halinde, Enstitü yönetim kurulunca, bu tezimin ve diplomamın iptal edilmesini kabul ediyorum.

(29/09/2014)

Süleyman YILMAZ

İLETİŞİM ADRESİ :

Kalecik TOKİ Afad Konutları 2.Etap K1/23
NO: 8 Van/ Tuşba

Tif. Kod. (0.534) 4688365

e-mail : suleyman4965@gmail.com

ÖNSÖZ

Nüfus sürekli hareket halinde ve sürekli değişen bir olaydır. Nüfusun bir mekânda sürekli değişmesinde etkili olan faktörler doğumlar, ölümler ve göçlerdir. Nüfus artışı bir yerde ya doğum ve ölümler ile ya da göçler ile artar veya azalır. Nüfusun sürekli hareket halinde olmasında doğal faktörler ile beşeri faktörler etkili olmaktadır. Doğal faktörlerden özellikle yeryüzü şekilleri, iklim, bitki örtüsü ve hidrografiya; beşeri faktörlerden ise sosyo-ekonomik ve siyasal faktörler nüfusun hareketliliği üzerinde önemli derecede etkili olmaktadır.

Nüfusun bir mekânda sürekli hareket halinde olması nedeniyle kimi yerlerin nüfusu sürekli artarken, kimi yerlerin nüfusu da sürekli azalmaktadır. Gerek nüfusu sürekli artan yerlerde gerekse nüfusu sürekli azalan yerlerde eğer gerekli önlemler alınmazsa birçok problemleri de beraberinde getirmektedir. Nüfusu sürekli artan yerlerde çarpık kentleşme, sağlık, eğitim, işsizlik, çevre gibi sorunlar ortaya çıkmaktadır. Nüfusu sürekli azalan yerlerde ise özellikle yerel ekonominin atıl durumda olması, tarım ve hayvancılık ile uğraşan nüfusun genelde vasıfsız olması nedeniyle kendi topraklarında üretici durumdayken, göç ederek gittiği büyük şehirlerde farklı iş yapamaması sebebiyle tüketici duruma geçmesi gibi önemli sorunlara neden olmaktadır.

‘Van İlinde Nüfus Hareketleri’ adını taşıyan bu çalışmada Van ilinde yaşanan nüfus hareketliliğinin gelişimi, nedenleri ve sonuçları değerlendirilmiştir.

Bu çalışmayı hazırlamamda bilgileriyle beni aydınlatmada çok faydaları dokunan değerli hocam **Doç. Dr. Necmettin Elmastaş’a** teşekkürü bir borç bilirim.

Süleyman YILMAZ

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR.....	IV
TABLOLAR LİSTESİ.....	V
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	VIII
HARİTALAR LİSTESİ.....	IX
ÖZET.....	X
ABSTRACT.....	XI
GİRİŞ.....	1
1. ARAŞTIRMA ALANININ YERİ VE SINIRLARI.....	1
2. ARAŞTIRMA ALANININ GENEL COĞRAFİ ÖZELLİKLERİ.....	2
3. ARAŞTIRMADA ARAÇ VE YÖNTEMLER.....	4

1. BÖLÜM

NÜFUSUN GENEL ÖZELLİKLERİ

1.1. Nüfusun Gelişimi.....	5
1.1.1. Cumhuriyetten Önceki Dönem.....	5
1.1.2. Cumhuriyet Dönemi.....	10
1.2. Nüfus Yoğunluğu.....	23
1.3. Nüfusun Sosyo ve Ekonomik Özellikleri.....	27
1.3.1. Nüfusun Eğitim Durumu.....	27
1.3.2. Nüfusun Yaş ve Cinsiyet Durumu.....	34
1.3.3. Çalışma Çağı ve Nüfusun Sektörel Dağılımı.....	36

2. BÖLÜM

VAN İLİNDE NÜFUS HAREKETLERİ ÜZERİNDE ETKİLİ OLAN DOĞAL VE BEŞERİ FAKTÖRLER

2.1. Doğal Faktörler.....	39
2.1.1. Yeryüzü Şekilleri.....	39

2.1.2. İklim Özellikleri.....	41
2.1.3. Hidrografya.....	43
2.1.4. Bitki Örtüsü.....	44
2.2. Beşeri Faktörler.....	44
2.2.1. Sosyo-Ekonomik Faktörler.....	44
2.2.2. Siyasal Faktörler.....	47

3. BÖLÜM

NÜFUS HAREKETLERİ

3.1. Doğum ve Ölümler.....	49
3.1.1. Doğumlar.....	49
3.1.2. Ölümler.....	51
3.2. Göçler.....	52
3.2.1. İç Göçler.....	53
3.2.2. Dış Göçler.....	67
3.2.3. Van İlinin Diğer İllerden Aldığı Göçler.....	68
3.2.4. Van İlinin Diğer İllere Verdiği Göçler.....	72
3.2.5. Van İlinin En Çok Göç Aldığı ve Verdiği İller.....	76
3.2.6. Yaş ve Cinsiyete Göre Göçler.....	77
3.2.7. Van İlinin Net Göç ve Net Göç Hızları.....	80
3.2.8. Van İlinin Göç Etme Nedenlerine Göre Verdiği ve Aldığı Göçler.....	87
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	91
KAYNAKÇA.....	94

KISALTMALAR

ADNKS	Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi
DAKA	Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı
DİE	Devlet İstatistik Enstitüsü
DPT	Devlet Planlama Teşkilatı
HÜNEE	Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü
KDRP	Köye Dönüş ve Rehabilitasyon Projesi
Km	Kilometre
Km²	Kilometre Kare
M	Metre
MÖ	Milattan Önce
OHAL	Olağanüstü Hal Bölgesi
TRB2	Van Alt Bölgesi (Van, Hakkari, Muş, Bitlis İlleri)
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
Vb.	Ve benzeri
YY	Yüz Yıl

TABLULAR LİSTESİ

Tablo 1: 1893-1914 Yılları Arasında Van Vilayeti Nüfusu.....	6
Tablo 2: Van Vilayetinde Müslüman ve Gayri Müslim Nüfus (1893-1914).....	8
Tablo 3: Yıllar İtibariyle Van İlinin Nüfus Gelişimi.....	11
Tablo 4: Yıllar İtibariyle Van İlindeki İlçelerin Nüfusları.....	13
Tablo 5: Van İli ile TRB2 Bölgesindeki Diğer İllerin Nüfusu (1935-2011).....	16
Tablo 6: Yıllar İtibariyle Türkiye ile Van İlinin Nüfusu ve Nüfus Artış Hızları.....	17
Tablo 7: Van İlinin İlçe Merkezleri İle Belde ve Köylerinin Nüfusu ve Nüfus Artış Hızı (2011).....	18
Tablo 8: Yıllar İtibariyle Van İlinin Şehir ve Kır Nüfusu.....	19
Tablo 9: Van İlinde Sayım Yıllarına Göre Şehir ve Kır Nüfuslarının Cinsiyete Göre Dağılımı.....	23
Tablo 10: Yıllar İtibariyle Türkiye ve Van İlinin Aritmetik Nüfus Yoğunluğu (kişi/km ²)	24
Tablo 11: Yıllar İtibariyle Van İlindeki İlçelerin Aritmetik Nüfus Yoğunluğu (kişi/km ²).....	25
Tablo 12: Yıllar İtibariyle Van İlinde Okuma-Yazma Durumu.....	28
Tablo 13: Van İlinde Cinsiyet ve Yaş Grubuna Göre Okuma Yazma Durumu (2011).....	29
Tablo 14: Van İlinin Eğitim Durumuna Göre Nüfusu, 1975-2000 (25 Yaş ve Üzeri).....	30
Tablo 15: 2011 Yılı İtibariyle Van İli Nüfusunun Eğitim Düzeyinin Cinsiyete Göre Durumu (6 yaş ve üzeri).....	31
Tablo 16: Yıllar İtibariyle Van İlinin Eğitim Durumu.....	33
Tablo 17: Geniş Aralıklı Yaş Gruplarına Göre Van İli Nüfusu ve Oranları (2011)..	34
Tablo18: Van İlinin Yaş Bağımlılık Oranı İle Cinsiyet Oranı (2000-2011).....	35
Tablo 19: Van İlinin Yaş Grubu ve Cinsiyete Göre Nüfusu (2011).....	35

Tablo 20: Van İlinin Cinsiyete Göre İşgücü Durumu (1980-2000).....	37
Tablo 21: Van İlinde Ekonomik Faaliyetlere Göre İstihdam Edilen Nüfus (1980-2000).....	38
Tablo 22: İşgücünün İktisadi Faaliyet Kollarına Göre Dağılımı (2000).....	38
Tablo 23: Van'ın Bazı İklim Elemanlarının Ortalama Değerleri (1970 - 2011)....	42
Tablo 24: Van İlinde Sınır Ticareti	45
Tablo 25: Van İlinde İşgücüne Katılma, İşsizlik ve İstihdam Verileri (2009).....	46
Tablo 26: Van Merkez ve İlçelerinin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması (2004).....	46
Tablo 27: Olağanüstü Hal Bölgesi İllerinde Boşalmış/Boşaltılmış Köyler (1990-2000).....	48
Tablo 28: Yıllar İtibariyle Van İlindeki Doğumlar.....	50
Tablo 29: Yıllar İtibariyle Van İlindeki Ölümler.....	52
Tablo 30: Yıllar İtibariyle Van İlinin Aldığı ve Verdiği Göç İle Net Göç ve Net Göç Hızı.....	57
Tablo 31: Başka Yerlerde Doğup Van İlinde İkamet Eden Nüfus (1975-2011).....	60
Tablo 32: Başka Ülkelerde Doğup Van İlinde İkamet Eden Nüfus.....	63
Tablo 33: Van İli Nüfusuna Kayıtlı Olup Diğer İllerde İkamet Eden Nüfus (2000-2011).....	65
Tablo 34: 2000 Yılında Yurt Dışından Gelen Göçler.....	68
Tablo 35: Van İlinin Diğer İllerden Aldığı Göç.....	69
Tablo 36: Van İlinin Diğer İllere Verdiği Göç.....	73
Tablo 37: Van İlinin En Çok Göç Aldığı 10 İl (1990-2011).....	77
Tablo 38: Van İlinin En Çok Göç Verdiği 10 İl (1990-2011).....	77
Tablo 39: Yıllar İtibariyle Van İlin Yaş ve Cinsiyete Göre Aldığı Göç.....	79
Tablo 40: Yıllar İtibariyle Van İlinin Yaş ve Cinsiyete Göre Verdiği Göç.....	80

Tablo 41: Türkiye’de İllerin Aldığı Göç, Verdiği Göç ve Net Göç Sıralaması (2000).....	82
Tablo 42: Türkiye’de İllerin Aldığı Göç, Verdiği Göç ve Net Göç Sıralaması (2011).....	85
Tablo 43: Göç Etme Nedenine Göre Van İlinin ve Türkiye’nin Verdiği Göç (1995-2000).....	88
Tablo 44: Göç Etme Nedenine Göre Van İlinin ve Türkiye’nin Aldığı Göç (1995-2000).....	89

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: 1893-1914 Yılları Arasında Van Vilayeti Nüfusu.....	6
Şekil 2: Van Vilayetinde Müslüman Ve Ermeni Nüfusu (1893-1914).....	9
Şekil 3: Yıllar İtibariyle Van İlinin Nüfus Gelişimi.....	11
Şekil 4: Yıllar İtibariyle Van İlindeki İlçelerin Nüfusları.....	14
Şekil 5: Van İli ile TRB2 Bölgesindeki Diğer İllerin Nüfusu (1935-2011).....	16
Şekil 6: Yıllar İtibariyle Türkiye ile Van İlinin Nüfus Artış Hızları.....	18
Şekil 7: Yıllar İtibariyle Van İlinin Şehir ve Kır Nüfusu.....	20
Şekil 8: Yıllar İtibariyle Türkiye ile Van İlinin Aritmetik Nüfus Yoğunluğu (kişi/ km ²).....	24
Şekil 9: Yıllar İtibariyle Van İlindeki İlçelerin Aritmetik Nüfus Yoğunluğu (kişi/ km ²).....	26
Şekil 10: Van İlinin Eğitim Durumuna Göre Nüfusu, 1975-2000 (25 Yaş ve Üzeri).....	30
Şekil 11: 2011 Yılı İtibariyle Van İli Nüfusunun Eğitim Düzeyinin Cinsiyete Göre Durumu (6 yaş ve üzeri).....	32
Şekil 12: Van İlinin Yaş Grubu ve Cinsiyete Göre Nüfus Piramidi (2011).....	36
Şekil 13: Van'ın Ortama, Ortalama En Yüksek ve Ortalama En Düşük Sıcaklık Değerleri (1970-2011).....	43
Şekil 14: Yıllar İtibariyle Van İlindeki Doğumlar.....	51
Şekil 15: Yıllar İtibariyle Van İlindeki Ölümler.....	52
Şekil 16: Yıllar İtibariyle Van İlinin Aldığı ve Verdiği Göç.....	57
Şekil 17: Yıllar İtibariyle Van İlinin Net Göç ve Net Göç Hızları.....	81
Şekil 18: Göç Etme Nedenine Göre Van İlinin Verdiği Göç (1995-2000).....	89
Şekil 19: Göç Etme Nedenine Göre Van İlinin Aldığı Göç (1995-2000).....	90

HARİTALAR LİSTESİ

Harita 1: Van İli Lokasyon Haritası.....	1
Harita 2: Van İlinin İlçe Bazında Nüfus Dağılışı (2011).....	21
Harita 3: Van İlindeki İlçelerin Aritmetik Nüfus Yoğunluğu (2011).....	26
Harita 4: Van İli Fiziki Haritası.....	40
Harita 5: Başka Yerlerde Doğup Van İlinde İkamet Eden Nüfus (1980-2011).....	62
Harita 6: Van İlinde Doğup Başka İllerde İkamet Eden Nüfus (2000-2011).....	67
Harita 7: Van İlinin Diğer İllerden Aldığı Göç (1985-2011).....	71
Harita 8: Van İlinin Diğer İllere Verdiği Göç (1985-2011).....	75
Harita 9: Türkiye’de İllerin Aldığı Göç (2000).....	83
Harita 10: Türkiye’de İllerin Verdiği Göç (2000).....	83
Harita11: Türkiye’de İllerin Net Göç Hızları ‰ (1995-2000).....	84
Harita 12: Türkiye’de İllerin Aldığı Göç (2011).....	86
Harita 13: Türkiye’de İllerin Verdiği Göç (2011).....	87
Harita 14: Türkiye’de İllerin Net Göç Hızları ‰ (2010-2011).....	87

ÖZET

Van İlinde Nüfus Hareketleri

Bu çalışmanın konusu, nüfus hareketleri diğer bir ifade ile göçlerdir. Çalışmanın amacı ise ildeki nüfus hareketleri üzerinde etkili olan faktörleri tespit edip, coğrafya biliminin ilke ve yöntemlerine göre değerlendirmektir. Bu çalışma, ildeki göç hareketliliği üzerinde etkili olan sebepleri belirleyerek, göçlerin neden olduğu olumsuz koşulların önüne geçilmesini hedeflemektedir.

Bu çalışma, göç veren kırsal kesimlerde insanların hayvanlarını satarak, arsalarını ise ya satarak ya da boş bırakarak gitmeleri sonucu yerel ekonomilerin atıl duruma geldiklerini; göç alan yerlerde ise başta işsizlik olmak üzere eğitim, sağlık, altyapı, çevre kirliliği gibi birçok problemlere neden olduğunu göstermiştir. Ayrıca, bu çalışma ile ildeki nüfus hareketleri üzerinde doğal faktörlerden özellikle yeryüzü şekilleri ile iklim; beşeri faktörlerden ise sosyo-ekonomik faktörler ile siyasal faktörlerin önemli bir etkisi olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Van, Nüfus Hareketleri, Nüfus Yapısı, Göç

ABSTRACT

Population Movements in Van Province

This study examines the population movement or migration in Van Province. It aims at finding out the important factors of movements of people evaluating them according to the principles and methods of the science of geography. In particular, it focuses on the reasons of migration so that it may help to prevent or reduce the negative outcomes of migration.

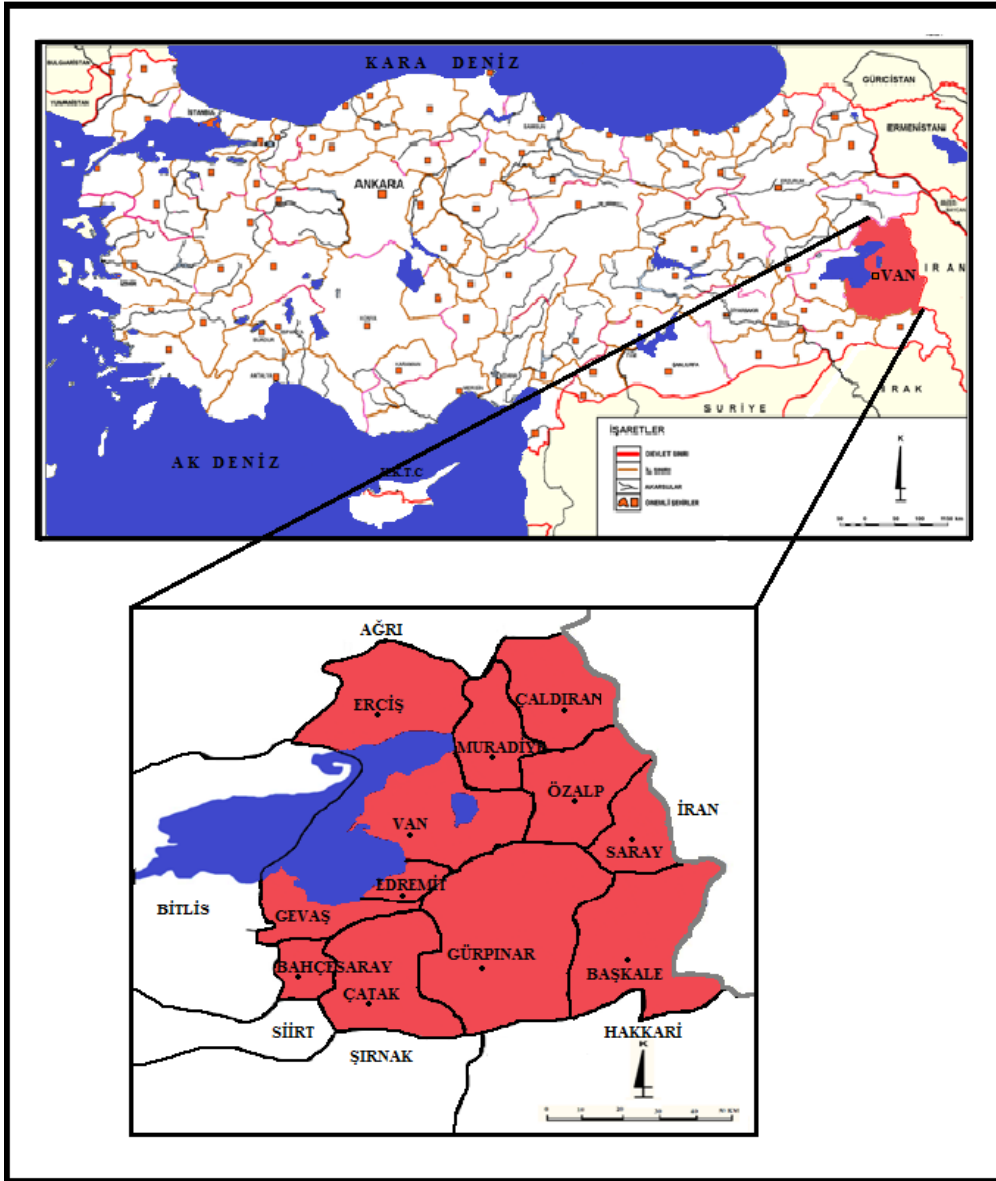
This study has shown that migration damaged the local economic activities in rural areas as people got rid of their animals and lands by selling or leaving them empty respectively; on the other hand, it caused many problems in the migrated areas such as unemployment, education, health, infrastructure and environmental pollution. This study has further indicated that not only natural factors such as landforms and, climate; but also human factors such as socio-economic conditions and political issues have a significant impact on population movement.

Keywords: Van, Population Movement, Population Structure, Migration

GİRİŞ

Araştırma Alanının Yeri ve Sınırları

Van ili, 42° 40' ve 44° 30' doğu boylamlarıyla 37° 43' ve 39° 26' kuzey paralelleri arasında yer alır. Van ili, kuzeyde ve kuzeybatıda Ağrı ili, batıda Van Gölü ile Bitlis ili, güneyde Siirt, Şırnak ve Hakkari illeri ile çevrilidir. İlin doğusunda ise İran yer alır (Harita 1). Van ili, yüzölçümü bakımından Türkiye'nin 6. büyük ilidir. Van ili, 19.069 km² olan yüzölçümü ile Türkiye'nin % 2,5' ini oluşturur. Van ili kuzey, doğu ve güneyde yüksek dağlarla ve batıda Van Gölü ile çevrilidir.

Harita 1: Van İli Lokasyon Haritası

Araştırma Alanının Genel Coğrafi Özellikleri

Araştırma alanı olan Van ili, Doğu Anadolu bölgesinde Yukarı Murat-Van Bölümünde yer almaktadır. Van ili, kuzey ve kuzeybatıda Ağrı ili, batıda Van Gölü ile Bitlis ili, güneyde Siirt, Şırnak ve Hakkari illeri, doğuda ise İran ile çevrilidir. Van ilinin merkez ilçesi de dâhil toplam 12 ilçesi vardır. Bunlar; Van merkez ilçesi, Bahçesaray, Edremit, Muradiye, Başkale, Erciş, Özalp, Çaldıran, Gevaş, Saray, Gürpınar ve Çatak ilçeleridir.

Van ili, yüksek dağlık alanlardan oluşmaktadır. İlin kuzey ve güneyinde yüksek dağlar, doğu bölümünde ise yüksek platolar bulunmaktadır. İlin batı bölümü ise Van Gölü ile kaplıdır. İl arazilerinin yeryüzü şekillerine göre dağılımı incelendiğinde %53' ünün dağlarla, %33' ünün platolarla, %14 'ünün ovalarla kaplı olduğu görülür (Van İli Çevre Durum Raporu, 2008: 4).

Van ilinin iklim özelliklerine bakıldığında zaman karasal iklimin egemen olduğunu görmekteyiz. Yağışlar kış aylarında kar, ilkbahar ve sonbahar aylarında ise yağmur şeklindedir. Yörede kışlar sert geçmekte, ancak Van Gölü kıyılarında Van Gölü su kütlesinin varlığı nedeniyle kış nispeten ılıman geçmektedir.

Van ilinin hidrografik özelliklerine bakıldığında su kaynakları açısından zengin olduğu görülür. Van ilinin sınırları içinde çok sayıda göl mevcuttur. Türkiye'nin en büyük gölü olan Van Gölü'nün doğu kesimi il sınırları içindedir. Öteki göller arasında en önemlileri; Erçek Gölü, Akgöl, Sultan (Süphan) Gölü, Keşiş Gölü, Kazlı Göl, Değirmigöl ve Hasantimur Gölü'dür. Van İli sınırları içinde çeşitli boyutlarda akarsular bulunmaktadır. Van Gölü havzasının akarsuları Van Gölü'ne dökülürler, ilin güneyinde yer alan akarsular Dicle Nehri'nin kollarını meydana getirmekte ve bu nehir vasıtasıyla Basra Körfezine ulaşmaktadır.

Van ilinin bitki örtüsüne bakıldığında ise bozkır bitkilerinin yaygın bitki örtüsünü oluşturduğu görülür.

Van ili sosyo-ekonomik açıdan pek fazla gelişmemiş bir ildir. 2011 yılı ADNKS'ne göre il nüfusu 1.022.532'dir. Şehirde yaşayanların oranı % 52, köyde yaşayanların oranı ise % 48'dir. İlin 2011 yılında Türkiye'deki 81 il içerisindeki sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralaması 75'tir. İlin ekonomik yapısı tarım ve hayvancılık faaliyetlerine dayalıdır. Hayvancılık faaliyetleri ilde ilkel ve aile

geçimine yönelik yapılmaktadır. İlde sanayi faaliyetleri yeterince gelişmemiştir. Sınır ticareti il ekonomisinde önemli bir yer tutar.

Araştırmada Araç ve Yöntemler

Bu çalışmayı hazırlarken öncelikle çalışma alanı ile ilgili literatür çalışması yapılmıştır. Elde edilen veriler daha sonra okunmuş ve çalışmanın konusunu oluşturan nüfus hareketleri ile ilgili çeşitli istatıksel veriler harita, tablo ve grafik haline dönüştürülmüştür. Harita yapımında özellikle TUIK' ten elde edilen sayısal veriler ile nüfus dağılışı, nüfus yoğunluğu ve nüfus hareketliliğinde önemli yeri olan göç haritaları yapılmıştır. Ayrıca alışma alanıyla ilgili Harita Genel Komutanlığı'nın yapmış olduğu 1/250.000 ölçekli topografya haritalarından faydalanarak ArcGIS 10 ve Adobe Photoshop 6.0 CE programları ile araştırma alanının fiziki haritası çizilmiştir. Bu işlemler tamamlandıktan sonra, coğrafya biliminin ilke ve yöntemlerine göre verilerin amaca uygun olarak değerlendirilmesine geçilmiştir.

Çalışmada ilk önce Cumhuriyet öncesi ve Cumhuriyet dönemi olmak üzere nüfusun tarihsel gelişimi hakkında bilgi verilmiştir. Daha sonra araştırma alanında nüfus hareketlerine etki eden çeşitli doğal ve beşeri faktörlere değinilmiştir. Nüfusla ilgili bu değerlendirmelerden sonra sahanın sahip olduğu nüfusun saha üzerindeki dağılışı tespit edilmiş ve bunun üzerinde etkili olan faktörler anlatılmıştır. Araştırma sahasının sahip olduğu nüfusun sosyal ve ekonomik özellikleri ortaya konularak nüfusun daha iyi bir şekilde anlaşılabilmesi sağlanmıştır. Bu çalışmaların ardından nüfus hareketlerine diğer bir ifade ile göçlere değinilmiştir.

1. BÖLÜM

NÜFUSUN GENEL ÖZELLİKLERİ

1.1. Nüfusun Gelişimi

1.1.1. Cumhuriyetten Önceki Dönem

Yerleşmeler canlı bir varlık gibi uygun ortamda doğar, şartların elverişliliği ölçüsünde, kısa ya da uzun sürede gelişir ve yine olumsuzlaştığı zamanlarda, ya yeni bir şekil alır ya da ortadan kalkar. Bu genel ilkeye bağlı olarak yerleşmelerin nasıl bir süreç izlediklerini izlemek mümkündür (Yiğit, 1997:411). Sosyal, siyasal, ekonomik vb. nedenlerden dolayı sürekli değişim gösteren nüfus, kentlerin en önemli gelişmişlik göstergelerinden biri olmakla birlikte hareketli bir olgudur. İnsanlar değişen yaşam koşullarına ayak uydurabilmek için yaşadıkları bölgeyi terk edip yeni bölgelere yerleşmekte ve bu durum nüfus hareketliğine yol açmaktadır (Bozkurt, 2011:291).

Van ili çok eski tarihlerden itibaren birçok medeniyete ev sahipliği yapmıştır. Van ilinin çok eski tarihlerden itibaren birçok uygarlığa ev sahipliği yapmasında coğrafya ve savunma bakımından önemli bir konumda yer almasının çok önemli bir payı vardır. Birçok savaşa sahne olan Van ilinin nüfus ve yerleşmesini etkileyen en önemli unsur jeopolitik konumu olmuştur. Siyasi istikrarsızlığın ekonomik istikrarsızlığı da beraberinde getirmesi Van şehri ve çevresinin cazibe merkezi olmasını engellemiştir (Kılınç, 1997:251).

Van yöresinde en eski medeniyet M.Ö. 4.000 yıllarına kadar gitmektedir. Yapılan arkeolojik çalışmalara göre Kalkolitik, Bronz ve Demir çağlarında yerleşmelerin olduğu görülmektedir. Van iline M.Ö. 4.000 yıllarından itibaren Doğu Anadolu Bölgesi'ne Kafkasya üzerinden Hurri menşeli kavimlerin göç ettikleri görülür (<http://www.yyu.edu.tr/van.aspx> 08.09.2012). Hurri'ler Van yöresinin yüksek yaylalarında yaşıyorlardı. Urartular M.Ö. 840-830 döneminde Urartu krallığını kurmuşlardır. Urartu Devletinin başkenti ise Tuspa'dır (Mangaltepe, 2005:7). Urartu krallığı döneminde önemli yerleşmeler Tuşpa, Çavuştepe ve Toprakkale idi. Van Urartular döneminde çok önem kazanmıştır. Urartuların kurmuş oldukları zengin uygarlığın izleri günümüzde dahi görülmektedir (İl İl Yurdumuz Türkiye Ansiklopedisi, 2005:476).

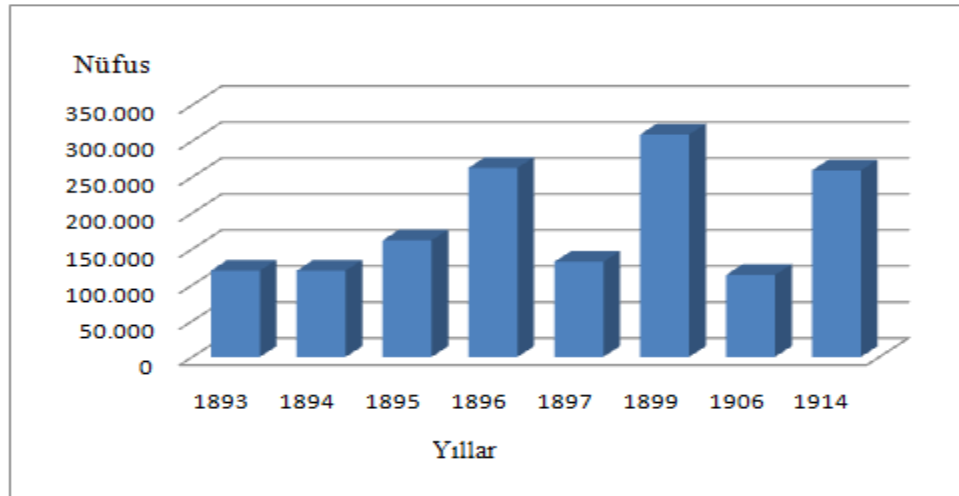
Urartulardan sonra Medler, Persler, Makedonyalılar, Sasaniler, Romalılar, Bizanslılar, Araplar Van çevresinde birçok uygarlık kurmuşlardır. 1071 Malazgirt zaferinden sonra bu yöre Türklerin eline geçmiştir. Bu dönemde; Ahlatşahlar, Selçuklular, İlhanlılar, Karakoyunlular, Akkoyunlular ve Sefeviler bölgede etkin olmuşlardır. Van, Osmanlı Devleti tarafından alınarak önemli bir merkez haline getirilmiştir. Osmanlılar döneminde Van Eyalet statüsü kazanmış olup; 1568-1574 tarihleri arasında 12, 1578-1588'de 27 sancağa sahipti (<http://www.sanaldalnumara.net/dogu-anadolu-bolgesi/166142-van-ili-tarihcesi-yuzolcumu-nufus-ve-sosyal-yapi-ilceleri.html>12.03.2012).

1893 ile 1914 yılları arasında Van vilayeti nüfusuna bakıldığında nüfusun en az olduğu yıl 1906 yılı iken, nüfusun en fazla olduğu yıl ise 1899 yılıdır. Van vilayetinin nüfusu 1893 ve 1894 yılında değişmediği ve 1894 yılından 1896 yılına kadar nüfusun sürekli arttığı görülmektedir. 1896-1914 yılları arasında ise Van vilayeti nüfusunun 1897 ile 1906 yılında azaldığı, 1899 ile 1914 yıllarında ise arttığı görülmektedir (Tablo 1, Şekil 1). Van vilayeti nüfusunun hızlı bir şekilde artması ve azalması bu dönemde önemli nüfus hareketliğinin olduğunu göstermektedir.

Tablo 1: 1893-1914 Yılları Arasında Van Vilayeti Nüfusu

	1893	1894	1895	1896	1897	1899	1906	1914
Nüfus	119.860	119.860	161.970	262.660	132.116	309.120	113.964	259.141

Kaynak: Karpaz (2010), Van Vilayeti Salnamesi (Van İl Yıllığı) (1995)

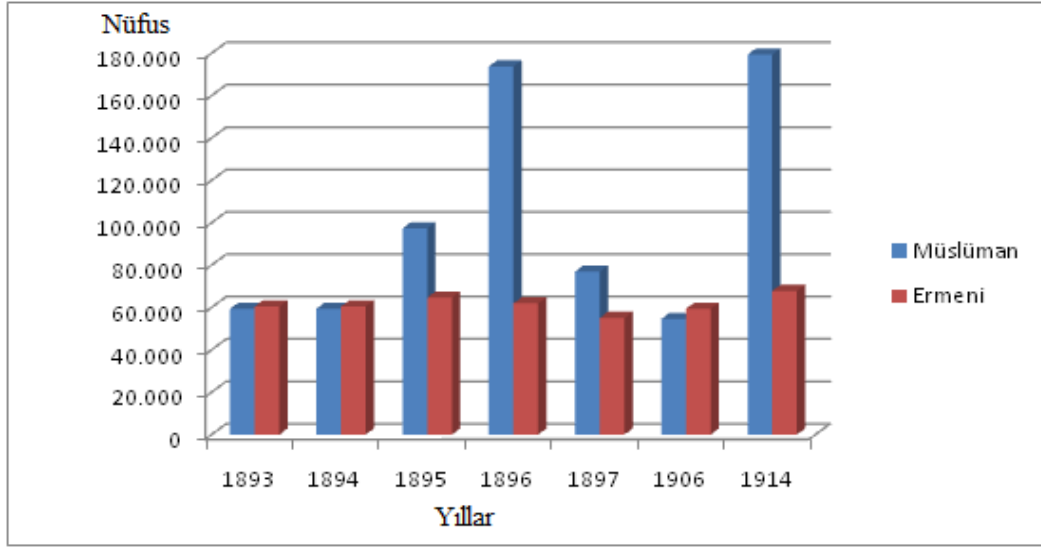
Şekil 1: 1893-1914 Yılları Arasında Van Vilayeti Nüfusu

1893 ile 1914 yılları arasında Van vilayetinde Müslüman ve Gayri Müslim nüfusuna bakıldığında Müslüman ve Ermenilerin nüfusu diğer etnik grupların nüfusundan fazla olduğu görülmektedir. 1893 ve 1894 yıllarında Ermenilerin nüfusu Müslümanların nüfusundan fazlayken, diğer yıllarda ise Müslümanların nüfusu Ermenilerin nüfusundan fazladır. 1893-1906 yılları arasında Müslüman nüfus içerisinde erkeklerin nüfusu kadınların nüfusundan fazladır. Ancak gayri Müslim nüfusa bakıldığında Ermenilerin nüfusunda 1893, 1894 ve 1897 yıllarında kadınların nüfusu erkeklerin nüfusundan fazladır. Diğer gayri Müslim nüfusa bakıldığında ise tüm sayım yıllarında erkeklerin nüfusu kadınların nüfusundan fazla olduğu görülür (Tablo 2, Şekil 2).

Tablo 2: Van Vilayetinde Müslüman ve Gayri Müslim Nüfus (1893-1914)

		1893	1894	1895	1896	1897	1906	1914
Müslüman	Erkek	31.957	31.957	56.462	100.150	45.294	29.408	-
	Kadın	27.455	27.455	40.879	73.623	31.662	25.174	-
	Toplam	59.412	59.412	97.341	173.773	76.956	54.582	179.380
Ermeni	Erkek	26.014	34.434	36.349	30.483	26.085	33.994	-
	Kadın	34.434	26.014	28.280	31.450	28.966	25.388	-
	Toplam	60.448	60.448	64.629	61.933	55.051	59.382	67.792
Katolik	Erkek	-	-	-	13.625	-	-	-
	Kadın	-	-	-	11.429	-	-	-
	Toplam	-	-	-	25.054	-	-	-
Latinler (Katolikler)	Erkek	-	-	-	-	-	149	-
	Kadın	-	-	-	-	-	144	-
	Toplam	-	-	-	-	-	293	-
Yahudi	Erkek	-	-	-	975	-	-	-
	Kadın	-	-	-	925	-	-	-
	Toplam	-	-	-	1.900	-	-	1.383
Protestan	Erkek	-	-	-	-	109	-	-
	Kadın	-	-	-	-	-	-	-
	Toplam	-	-	-	-	-	-	-
Yabancı Uyruklular	Erkek	-	-	-	-	-	23	-
	Kadın	-	-	-	-	-	28	-
	Toplam	-	-	-	-	-	51	-
Rumlar	Erkek	-	-	-	-	-	-	-
	Kadın	-	-	-	-	-	-	-
	Toplam	-	-	-	-	-	-	1
Keldaniler	Erkek	-	-	-	-	-	-	-
	Kadın	-	-	-	-	-	-	-
	Toplam	-	-	-	-	-	-	1.128
Nesturiler	Erkek	-	-	-	-	-	-	-
	Kadın	-	-	-	-	-	-	-
	Toplam	-	-	-	-	-	-	8.091
Yezdaniler	Erkek	-	-	-	-	-	-	-
	Kadın	-	-	-	-	-	-	-
	Toplam	-	-	-	-	-	-	1.366
Genel Toplam		119.860	119.860	161.970	262.660	132.116	113.964	259.141

Kaynak: Karpaz (2010)

Şekil 2: Van Vilayetinde Müslüman ve Ermeni Nüfusu (1893-1914)

Van yöresi Osmanlılar döneminde hızlı bir gelişme içerisine girmiştir. Ancak bu dönemlerde meydana gelen savaşlar Van yöresinin gelişmesini olumsuz etkilemiştir. 7 Nisan 1915'te Ermeniler Van'ı tamamen kuşatmıştır. Muhasara sırasında ve sonrasında binlerce kişi katledilmiş, canlarını kurtaranlar ise göç etmişlerdir. I. Dünya harbinde Van ili çok etkilenmiştir. Harp öncesinde Van merkezinin toplam nüfusu 70.000 civarındayken, 1919 yıllarında bu sayı 10.000-15.000'e düşmüştür. Harpten sonra Van yavaş da olsa bir gelişme göstermiştir (<http://www.yyu.edu.tr/extra/osmanli.html> 21.06.2012).

Van ve çevresi özellikle savaşlar gibi siyasal nedenlerden dolayı cumhuriyet öncesi dönemde önemli nüfus hareketlerine sahne olmuştur. Yerleşme tarihi boyunca yöre, sahip olduğu coğrafi konum ve özellikleri nedeniyle çeşitli uygarlıklar arasında, kısa aralıklarla sürekli el değiştirmiştir. En fazla hüküm süren uygarlıklar ise Urartular ve Osmanlılar olmuştur (Deniz, 2004: 149). Cumhuriyet öncesindeki dönemde önemli nüfus hareketliliğine sahne olan Van ilinde nüfusun sayısal büyüklüğü ve yapısı sürekli değişmiştir. Osmanlı Devletinin son döneminde Rus ve Ermeni işgaline uğrayan vilayette savaş nedeniyle insanların ya ölmesi veya göç etmesi gibi nedenlerden dolayı ilin nüfusunun ciddi bir oranda azaldığı görülmektedir. XIX. yy'ın son yıllarında, bugünkü Bitlis, Muş, Ağrı ve Hakkari illerinin de bağlı olduğu Van Vilayetinin nüfusu 430.000'di. I. Dünya savaşında Rusların Van'ı işgal etmesi üzerine ilde yaşayanların önemli bir bölümü göç etmiş ve

böylece Van vilayeti Cumhuriyet dönemine önemli oranda nüfusunu yetirmiş olarak girmiştir (Yurt Ansiklopedisi, 1981: 7586).

1.1.2. Cumhuriyet Dönemi

Nüfus daima hareket halinde olduğu için bir yerleşme, bölge ya da ülkenin nüfusu hiçbir zaman sabit kalmamaktadır (İbret, 2010: 37). Van ili de gerek Cumhuriyet öncesinde gerekse Cumhuriyet döneminde önemli nüfus hareketliliğine sahne olmuştur. Cumhuriyet öncesinde Van ili nüfusuna ait bazı bilgiler bulunmaktadır. Ancak, Van ilinin nüfusu hakkında daha ayrıntılı bilgilerin olduğu dönem Cumhuriyet dönemidir. Gerek ülkemizde, gerekse Van ilinde ilk resmi nüfus sayımları 1927 yılında yapılmıştır. 1927 yılında yapılan ilk nüfus sayımlarından sonra 1990 yılına kadar her 5 yılda bir yapılan sayımlar, 1990 yılından sonra ise 10 yılda bir yapılmıştır. 2007 yılından sonra ise adrese dayalı nüfus sistemi getirilerek her yıl nüfus sayımları yapılmıştır. 1927 yılındaki ilk nüfus sayımında Van ilinin nüfusu 75.329 idi. Van ilinin bu dönemde görülen nüfus azlığının ana nedenlerinden biri I. Dünya Savaşı'dır. Bunun yanı sıra o dönemde yaşanan çeşitli olaylar da ilin nüfus gelişimini engelleyen diğer faktörler olarak gösterilebilir (Khalaf, 2006:138). Van ilinin nüfusu 1935 yılında 143.434, 1940 yılında 112.975, 1950 yılında 145.944, 1980 yılında 468.646, 2000 yılında 877.524, 2011 yılında ise 1.022.532 olarak tespit edilmiştir. 1927 yılı ile 2011 yılları arasındaki nüfus sayımları sonuçlarına bakıldığında, 1940 ile 2011 yıllarında bir önceki döneme göre ilin nüfusunun azaldığı, diğer sayım yıllarında ise nüfusunun sürekli arttığı görülmektedir (Tablo 3, Şekil 3). 1940 yılında Van ilinin nüfusunun hızlı bir şekilde azalmasının sebebi Van'a bağlı olan Hakkari'nin il yapılması ve Ahlat'ın Bitlis'e bağlanmasıdır. 2011 yılında Van ilinin nüfusunun azalmasının temel sebebi ise bu tarihte meydana gelen depremdir. 1940 ile 2011 sayım yılları dışında Van ilinin nüfusunun sürekli artmasında doğurganlık oranının yüksek olmasının önemli bir payı vardır. İlde nüfusun artmasında göçlerin etkisi olmuştur. Van ilinin çevre illere göre bir cazibe merkezi olması ve özellikle 1990 yıllarından sonra meydana gelen siyasi olaylar Van ilinin nüfus hareketliliği üzerinde önemli bir etki yapmıştır.

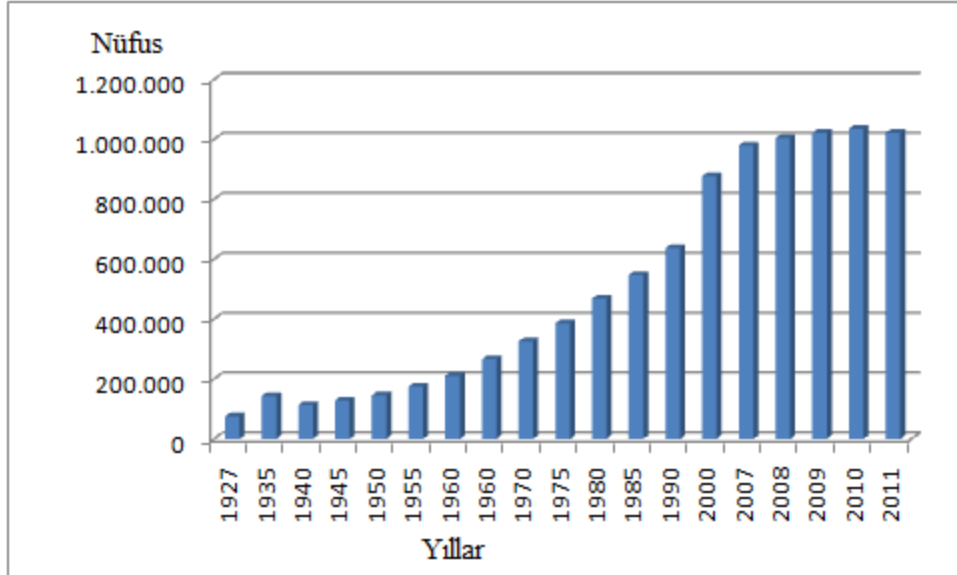
Van ili nüfus varlığı açısından Türkiye'nin orta büyüklükteki illerinden biridir. 1990 yılı verilerine göre ülke genelinde nüfus büyüklüğü açısından yapılan

sıralamada Van 39'uncu il durumundadır. 2010 yılında 1.035.418 nüfusu ile Van ili nüfus büyüklüğü açısından 19'uncu sıradadır.

Tablo 3: Yıllar İtibariyle Van İlinin Nüfus Gelişimi

Yıl	Toplam	Erkek	%	Kadın	%
1927	75.437	39.724	52.60	35.713	47.40
1935	143.434	75.053	52.30	68.381	47.70
1940	112.975	59.966	53.07	53.006	46.93
1945	127.858	69.362	54.20	58.496	45.80
1950	145.944	78.127	53.60	67.817	46.40
1955	175.250	93.090	53.11	82.160	46.89
1960	211.034	111.246	52.71	99.788	47.29
1965	266.840	142.446	53.40	124.394	46.60
1970	325.763	171.232	52.60	154.531	47.40
1975	386.314	203.229	52.60	183.085	47.40
1980	468.646	244.802	52.20	223.844	47.80
1985	547.216	280.658	51.30	266.558	48.70
1990	637.433	324.624	50.90	312.809	49.10
2000	877.524	448.039	51.10	429.485	48.90
2007	979.671	500.068	51.04	479.603	48.96
2008	1.004.369	516.525	51.40	487.844	48.60
2009	1.022.310	523.864	51.20	498.446	48.80
2010	1.035.418	525.788	50.80	509.630	49.20
2011	1.022.532	525.144	51.40	497.388	48.60

Kaynak: DİE (2000), TÜİK (2012)

Şekil 3: Yıllar İtibariyle Van İlinin Nüfus Gelişimi

İl nüfusu 1927-1935 yılları arasında %90 artış göstermiştir. Bu dönemde il nüfusunun hızlı artmasında 1933 yılında Hakkari'nin ilçe yapılp Van'a bağlanmasının çok önemli bir etkisi olmuştur. 1935-1940 yılları arasındaki dönemde

Van ilinde nüfusun önemli oranda azaldığı görülmektedir. Bu dönemde Van ilinin nüfusu %21 azalmıştır. Nüfusun bu yıllar arasında azalmasının sebebi Hakkari'nin tekrar il olması ve 1936 yılında Bitlis'in il yapılarak Ahlat ilçesinin Bitlis'e bağlanmasıdır. 2010-2011 yılları arasında ise depremten dolayı nüfusun %1,2 oranında azalmış olduğu görülmektedir (Tablo 3).

İl nüfusunun gelişimi ilçeler düzeyinde incelediğinde nüfusu en fazla olan ilçenin Merkez ilçesi olduğu görülür. 1935 yılında 32.348 olan merkez ilçenin nüfusu 1950 yılına gelindiğinde 34.710'a yükselmiştir. 1950'den sonra gerek ildeki ilçeler gerekse Hakkari ve diğer çevre illerinin önemli çekim merkezi olan merkez ilçede nüfus hızlı bir şekilde artış göstermiştir. Merkez ilçesinin nüfusu 1980 yılında 143.865'e, 2000 yılında 356.494'e, 2011 yılında ise 445.915'e yükselmiştir. Merkez ilçesi nüfusu 1935-1950 döneminde %7, 1950-1980 döneminde %314, 1980-2000 döneminde %148, 2000-2010 döneminde %29 artmıştır. Van merkez ilçesinin nüfusu 2010-2011 yılları arasında depremten dolayı %3 oranında azalmıştır. Van merkez ilçesi nüfusunun 1985-2000 yılları arasında önemli miktarda arttığı görülmektedir (Tablo 4, Şekil 4). 1985-2000 yılları arasında Van'da meydana gelen bu nüfus artışının temelde üç kaynağı var. Birincisi ve en önemlisi kırsal alanlardan gelen yoksul nüfustur. Bu bölgelerden gelen göçler toplam artışın yarısından fazlasını oluşturur. İkinci göç kaynağı çevre iller başta olmak üzere küçük kasaba ve ilçelerden çeşitli nedenlerle gelenlerden oluşuyor. Bu göçlerin bir kısmı zorunlu nedenlerle bir kısmı da klasik göç nedeniyle meydana gelmiştir. Artışın üçüncü kaynağı ise nüfusun, özellikle kenar mahallelerde iç dinamikleriyle (yani yüksek doğurganlığın) meydana getirdiği artışlar oluşturmaktadır (Özer, 2009: 79).

İlin ikinci büyük ilçesi olan Erciş'te 1950'den sonra nüfus büyük artış göstermiştir. Erciş nüfusu 1935-1950 döneminde %27, 1950-1980 döneminde %189, 1980-2000 döneminde %101, 2000-2011 döneminde ise %8 arttığı görülür. Diğer ilçelerin nüfus gelişimine bakıldığında ise Başkale ilçesinin nüfusu 1935-1950 döneminde nüfusu %49, 1950-1980 döneminde %197, 1980-2000 döneminde %36, 2000-2011 döneminde %16 oranında artmıştır. Çatak ilçesinin nüfusu 1940-1950 döneminde %38, 1950-1980 döneminde %158, 1980-2000 döneminde %7, 2000-2011 döneminde ise %2,4 oranında artmıştır. Gevaş ilçesinin nüfusu 1935-1950 döneminde %41 azalmış, 1950-1980 döneminde %306 artmış, 1980-2000

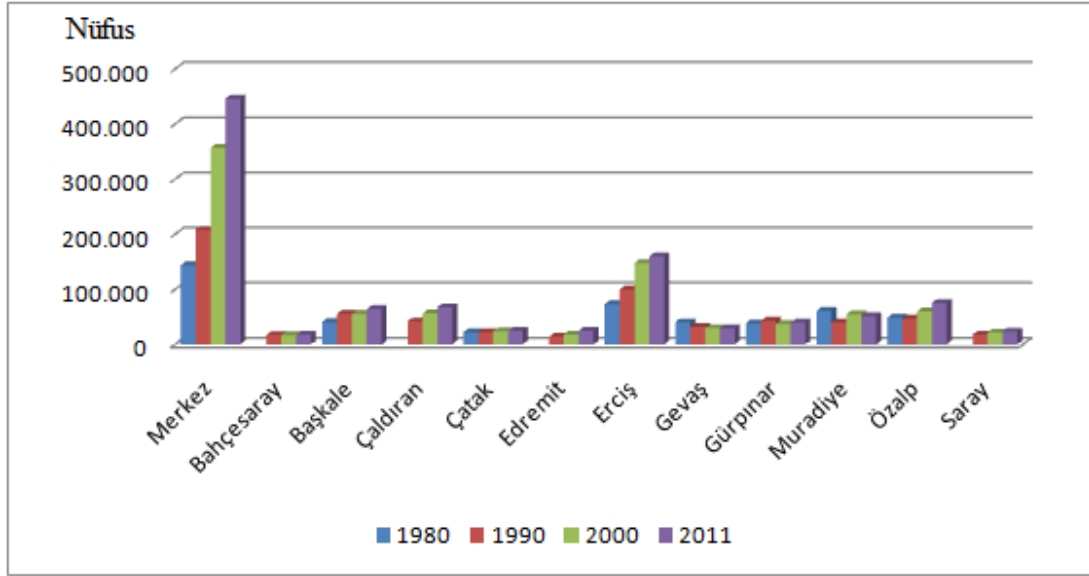
döneminde %26 azalmış, 2000-2011 döneminde %1,1 azalmıştır. Gürpınar ilçesinin nüfusu 1940-1950 döneminde %29, 1950-1980 döneminde %180 artarken, 1980-2000 döneminde %2,7 azalmıştır. 2000-2011 döneminde ise ilçenin nüfusu %6,4 artmıştır. Muradiye ilçesinin nüfusu 1935-1950 döneminde %61, 1950-1980 döneminde %183 artarken, 1980-2000 döneminde %11 ve 2000-2011 döneminde %6 azalmıştır. Özalp ilçesinin nüfusu 1940-1950 döneminde %32, 1950-1980 döneminde %166, 1980-2000 döneminde %23, 2000-2011 döneminde %26 oranında artış göstermiştir.

1990 yılında ilçe olan Bahçesaray, Çaldıran, Edremit ve Saray ilçelerinin nüfus gelişimlerine bakıldığında; Bahçesaray ilçesinin nüfusu 1990-2000 döneminde %2,6 azalmış, 2000-2011 döneminde ise nüfusu %4 artmıştır. Çaldıran ilçesinin nüfusu 1990-2000 döneminde %35, 2000-2011 döneminde ise %19 artmış, Edremit ilçesinin nüfusu 1990-2000 döneminde %29 artarken, 2000-2011 döneminde %37 artmış, Saray ilçesi nüfusu ise 1990-2000 döneminde %21, 2000-2011 döneminde %8 artmıştır.

Tablo 4: Yıllar İtibariyle Van İlindeki İlçelerin Nüfusları

Yıllar	Merkez	Bahçesaray	Başkale	Çaldıran	Çatak	Edremit	Erciş	Gevaş	Gürpınar	Muradiye	Özalp	Saray
1935	32.348	-	9.252	-	-	-	19.987	16.761	-	13.412	-	-
1940	28.186	-	10.980	-	6.261	-	19.241	6.835	10.632	17.006	13.834	-
1945	32.606	-	11.689	-	7.408	-	20.511	8.022	12.392	19.770	15.440	-
1950	34.710	-	13.779	-	8.621	-	25.386	9.898	13.679	21.626	18.245	-
1955	41.916	-	14.999	-	9.599	-	31.825	11.470	16.775	26.245	22.421	-
1960	51.445	-	18.110	-	12.184	-	37.490	13.774	20.957	31.479	25.595	-
1965	66.104	-	23.365	-	14.268	-	46.725	25.285	24.209	36.467	30.417	-
1970	88.254	-	29.295	-	16.415	-	53.531	29.610	28.922	43.366	36.370	-
1975	107.774	-	35.870	-	20.126	-	61.308	34.195	32.187	51.677	43.177	-
1980	143.865	-	40.948	-	22.225	-	73.343	40.152	38.289	61.253	48.571	-
1985	169.602	-	45.985	-	24.869	-	89.970	45.013	42.356	73.565	55.856	-
1990	207.870	17.246	55.597	41.879	21.755	13.989	99.754	32.119	42.947	40.040	46.453	17.784
2000	356.494	16.795	55.563	56.485	23.816	18.005	147.421	29.557	37.226	54.692	59.892	21.578
2007	413.907	18.033	63.123	63.864	24.152	24.228	152.201	29.783	42.629	51.336	72.343	24.072
2008	428.511	17.815	63.665	65.663	25.716	24.463	154.499	29.951	44.096	51.894	74.088	24.008
2009	451.133	17.684	61.355	65.304	24.875	24.442	158.795	29.612	40.807	51.562	73.569	23.172
2010	459.457	17.448	61.371	65.844	25.127	25.054	161.612	29.187	41.167	51.465	74.661	23.025
2011	445.915	17.491	64.216	67.367	24.398	24.677	159.450	29.211	39.645	51.460	75.324	23.378

Kaynak: DİE (1935-2000), TÜİK (2012)

Şekil 4: Yıllar İtibariyle Van İlindeki İlçelerin Nüfusları

Van ilinin nüfus gelişimi üzerinde doğal, sosyal, ekonomik ve siyasal faktörlerin etkili olduğu görülmektedir. 1990'lı yıllarda meydana gelen siyasal olaylar ve siyasi istikrarsızlığın ekonomik istikrarsızlığı da beraberinde getirmesi ve bölgede yaşanan depremler Van ilinde nüfus hareketliliği üzerinde etkili olmuştur.

1990 yılında Van iline bağlı Muradiye, Saray, Bahçesaray ve Edremit ilçeleri oluşturulmuştur. Bu nedenle yeni oluşturulan ilçelerin daha önce bağlı oldukları ilçelerin nüfuslarında bir azalma meydana gelmiştir.

Van ilinin ilçelerinin nüfus gelişimine bakıldığında 1940 yılında Van merkez ilçe ile Başkale, Erciş ve Gevaş ilçelerinin nüfuslarında azalma olduğu görülür. Daha sonraki yıllarda nüfusta kısmi azalmalar yaşansa da genel olarak artış göstermiştir. 1990-2000 döneminde Van merkez ile Erciş ilçelerinde nüfusun kayda değer bir şekilde arttığı ve diğer ilçelerde ise azaldığı veya çok az bir artış kaydettiği görülmektedir. 1990-2000 yılları arasındaki dönemde nüfusun gelişimi ve hareketliliği üzerinde etkili olan en önemli neden siyasal olaylardır. Özellikle 1990'lı yıllarda etkili olan siyasal olaylar nedeniyle Van ilinin bazı ilçe ve köylerinden Van şehri ile diğer illere doğru yoğun bir göç olmuştur. 2011 yılı itibariyle Van ilinin nüfus gelişimine bakıldığında nüfusun Van merkez, Çatak, Edremit, Erciş ve Gürpınar ilçelerinde azaldığı diğer ilçelerde de ise kısmi bir artış kaydettiği görülür (Tablo 4). 2011 yılında nüfusun gelişimine etki eden en önemli faktörün bu yılda meydana gelen depremler olduğu söylenebilir.

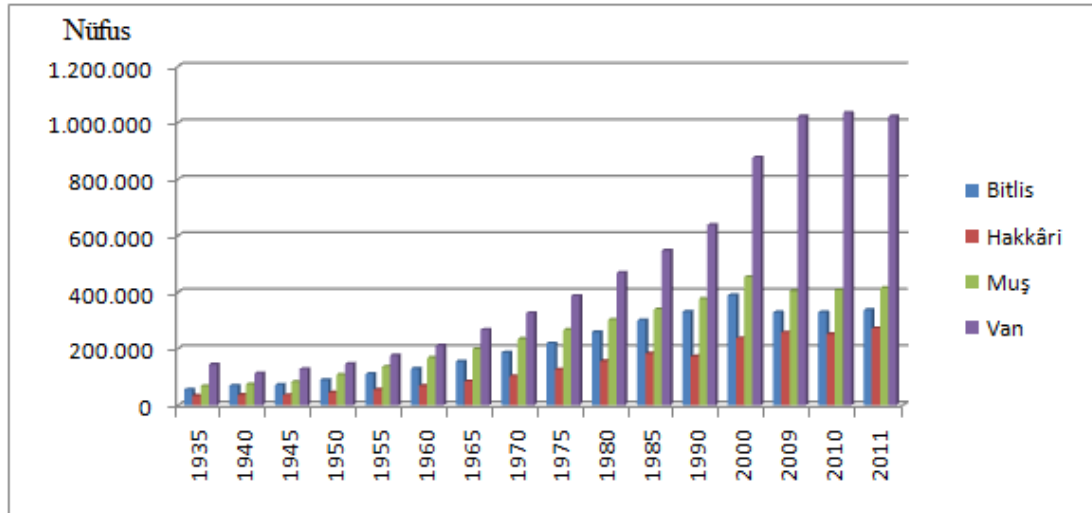
1935 ile 2011 yılları arasında Van ilinin nüfusu çevre illerle kıyaslandığında tüm sayım yıllarında nüfusu en fazla olan ilin Van, nüfusu en az olan ilin ise Hakkari olduğu görülür. 2011 yılında Van ili nüfusunun TRB2 (Bitlis, Hakkari, Muş ve Van) bölgesi nüfusu içerisinde payı %50 iken, Muş ilinin %20, Hakkari ilinin %13, Bitlis ilinin ise %17'dir. Van ilinin 1940 ve 2011 yılında, Muş ile Bitlis illerinin 2009 yılında, Hakkari ilinin ise 1945, 1990 ve 2010 yılında nüfusunun azaldığı diğer yıllarda ise bu dört ilin nüfuslarında sürekli bir artış olduğu görülür (Tablo 5, Şekil 5). Bölgedeki nüfus hareketliliği üzerinde siyasi, ekonomik ve doğal faktörlerin önemli etkisinin olduğu söylenebilir. Gerek Van ilinde gerekse TRB2 bölgesinin diğer illerinde doğum oranlarının yüksek olması nüfus artışında önemli bir etkidir. Van ilinde diğer illerde olduğu gibi doğum oranları yüksektir. Van ili diğer illerden farklı olarak çok fazla göç alan bir ildir.

Türkiye nüfusu 1927 yılında yapılan ilk nüfus sayımından 2011 yılına kadar sürekli artmıştır. Bu artışın yanında süratle değişen dinamik bir demografik özellik göstermektedir. Bu dinamizmin en önemli iki nedeni yüksek doğurganlık oranı ve göçlerdir (Sandal v.d., 2003: 13). Diğer bir ifade ile doğurganlık oranının artması ve ölüm oranının düşmesi, nüfus artışını belirleyen iki temel faktördür. Nüfus artışı, bu iki sebep yanında göçlere bağlı olarak da değişmektedir (Öztürk ve Altuntepe, 2008: 1564). Bu nedenlerden dolayı gerek Türkiye'de ve gerekse Van ilinde nüfus artışı yüksek oranlarda gerçekleşmektedir.

Tablo 5: Van İli ile TRB2 Bölgesindeki Diğer İllerin Nüfusu (1935-2011)

Yıllar	Bitlis	Hakkâri	Muş	Van	TRB2 Bölgesi	TÜRKİYE
1935	55.688	33.109	67.322	143.434	299.553	16.158.018
1940	68.825	36.446	73.939	112.975	292.185	17.820.950
1945	71.950	35.124	82.699	127.858	317.631	18.790.174
1950	88.634	44.207	107.286	145.944	386.071	20.947.188
1955	111.187	54.824	136.401	175.250	477.662	24.064.763
1960	128.966	67.766	167.638	211.034	575.404	27.754.820
1965	154.069	83.937	198.716	266.840	703.562	31.391.421
1970	185.473	102.312	234.250	325.763	847.798	35.605.176
1975	218.305	126.036	267.203	386.314	997.858	40.347.719
1980	257.908	155.463	302.406	468.646	1.184.423	44.736.957
1985	300.843	182.645	339.492	547.216	1.370.196	50.664.458
1990	330.115	172.479	376.543	637.433	1.516.570	56.473.035
2000	388.678	236.581	453.654	877.524	1.956.437	67.803.927
2009	328.489	256.761	404.484	1.022.310	2.012.044	72.561.312
2010	328.767	251.302	406.886	1.035.418	2.022.373	73.722.988
2011	336.624	272.165	414.706	1.022.532	2.046.027	74.724.269

Kaynak: DAKA (2011a), TÜİK (2012)

Şekil 5: Van İli ile TRB2 Bölgesindeki Diğer İllerin Nüfusu (1935-2011)

Van ilinin nüfus artış hızı yıllar itibariyle sürekli bir artış kaydetmediği görülmektedir. 1927-1935 döneminde ülke genelinde nüfus artış hızı %21,1 iken, Van'da %80,5'tir. Ancak 1935-1940 yılları arasında yapılan idari değişikliklerin etkisiyle il nüfusunun yıllık nüfus artış hızı %47,7 olmuştur. Van ilinin nüfus artış hızı 1940 yılından sonra 1965 yılına kadar sürekli artmış ve 1965'te ilin yıllık nüfus artış hızı %39,9 olarak gerçekleşmiştir. Türkiye'nin yıllık nüfus artış hızı bu dönemde %24,62'dir. 1970 yılında Van ilinde bir önceki döneme göre nüfus artış hızı düşmüştür. 1980 yılında Türkiye'deki nüfus artış hızı %20,65 iken, Van ilinin

nüfus artış hızı %38,6'dır. İlerdeki nüfus artış hızı 2000 yılına kadar artmıştır. 2011 yılında ise nüfus artış hızı %-12,52'ye gerilemiştir (Tablo 6, Şekil 6). 2011 yılında Van ilinde nüfus artış hızının düşmesinde bu yılda meydana gelen deprem nedeniyle ilde yaşanan büyük göçün önemli bir etkisi olmuştur. Yıllar itibariyle Van ilinin yıllık nüfus artış hızının Türkiye'nin nüfus artış hızı ile karşılaştırıldığında 1940, 2010 ve 2011 yılları hariç ilin nüfus artış hızının Türkiye'nin nüfus artış hızının üzerinde olduğu görülmektedir.

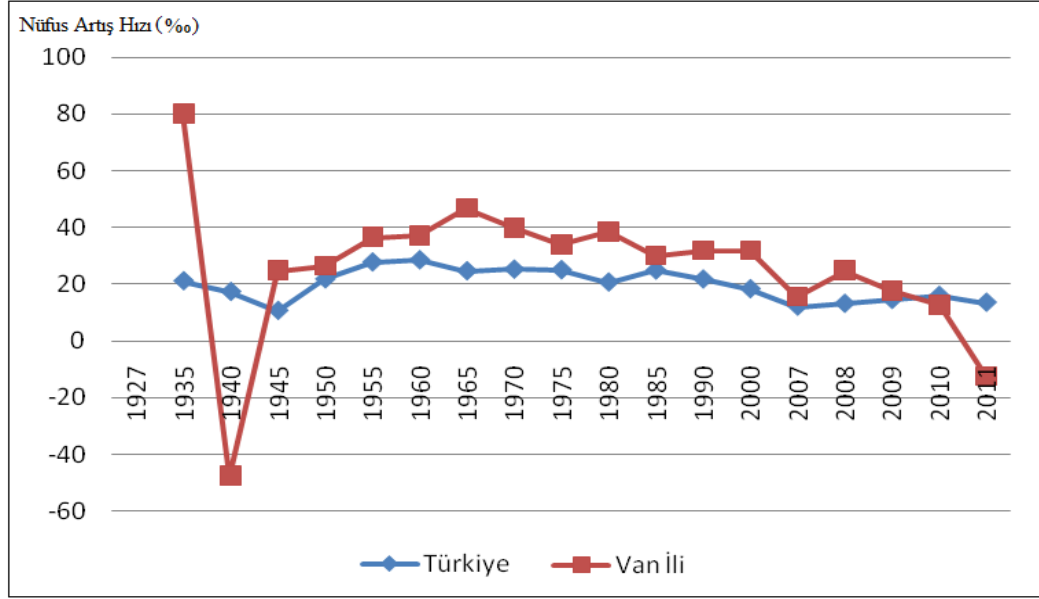
Gerek Türkiye'nin gerekse Van ilinin nüfus artış hızının doğal ve beşeri faktörler nedeniyle sürekli artmadığı görülmektedir. Türkiye'de özellikle 1945 yılında, Van ilinde ise 1940 ve 2011 yılında nüfus artışı hızında ciddi bir azalma olduğu görülmektedir (Tablo 6, Şekil 6). 1945 yılında Türkiye'nin nüfus artış hızının düşmesinde 2. Dünya savaşı öncesinin olumsuz koşulları etkili olurken, Van ilinin nüfus artış hızının bu dönemlerde düşmesinde ise 1940 yılında ilin idari yapısında yapılan değişiklikler ve 2011 yılında meydana gelen depremler etkili olmuştur.

Tablo 6: Yıllar İtibariyle Türkiye ile Van İlinin Nüfusu ve Nüfus Artış Hızları

Sayım Yılı	Türkiye'nin Nüfusu	Türkiye'nin Yıllık Nüfus Artış Hızı (‰)	Van İlinin Nüfusu	Van İli'nin Yıllık Nüfus Artış Hızı ‰
1927	13.648.270	-	75.437	-
1935	16.158.018	21,10	143.434	80.32
1940	17.820.950	17,03	112.975	-47.70
1945	18.790.174	10,59	127.858	24.80
1950	20.947.188	21,73	145.944	26.50
1955	24.064.763	27,75	175.250	36.60
1960	27.754.820	28,53	211.034	37.20
1965	31.391.421	24,62	266.840	46.90
1970	35.605.176	25,19	325.763	39.90
1975	40.347.719	25,00	386.314	34.10
1980	44.736.957	20,65	468.646	38.60
1985	50.664.458	24,88	547.216	30.06
1990	56.473.035	21,71	637.433	31.98
2000	67.803.927	18,28	877.524	31.96
2007	70.586.256	12,10	979.671	15.70
2008	71.517.100	13,10	1.004.369	24,90
2009	72.561.312	14,50	1.022.310	17,71
2010	73.722.988	15,90	1.035.418	12,74
2011	74.724.269	13,49	1.022.532	-12,52

Kaynak: DİE (2000), TÜİK (2013)

Şekil 6: Yıllar İtibariyle Türkiye ile Van İlinin Nüfus Artış Hızları (%)

2011 yılı itibariyle ilçeler bazında Van ilinin nüfusuna bakıldığında nüfusu en fazla olan ilçenin merkez ilçe olduğu görülmüştür. 2010-2011 döneminde Van merkez ilçenin nüfus artış hızının ise % -29,9'dur. Nüfusu en az olan Bahçesaray ilçesinin yıllık nüfus artış hızı ise %2,5'tir. Yıllık nüfus artış hızının en fazla olduğu ilçe Başkale ilçesiyken, nüfus artış hızının en az olduğu ilçe ise Gürpınar ilçesidir (Tablo 7).

Tablo 7: Van İlinin İlçe Merkezleri ile Belde ve Köylerinin Nüfusu ve Nüfus Artış Hızları (2011)

İl ve ilçe	İlçe Merkezi Nüfusu	Belde ve Köy Nüfusu	Toplam Nüfus	2010-2011 Dönemi Nüfus Artış Hızı(%)
Merkez	353.419	92.496	445.915	-29,9
Bahçesaray	3.287	14.204	17.491	2,5
Başkale	13.855	50.361	64.216	45,3
Çaldıran	15.198	52.169	67.367	22,9
Çatak	6.630	17.768	24.398	-29,4
Edremit	12.629	12.048	24.677	-15,2
Erciş	76.463	82.987	159.450	-13,5
Gevaş	10.366	18.845	29.211	0,8
Gürpınar	5.352	34.293	39.645	-37,7
Muradiye	14.267	37.193	51.460	-0,1
Özalp	11.476	63.848	75.324	8,8
Saray	3.783	19.595	23.378	15,2
İl Toplamı	526.725	495.807	1.022.532	-12,5

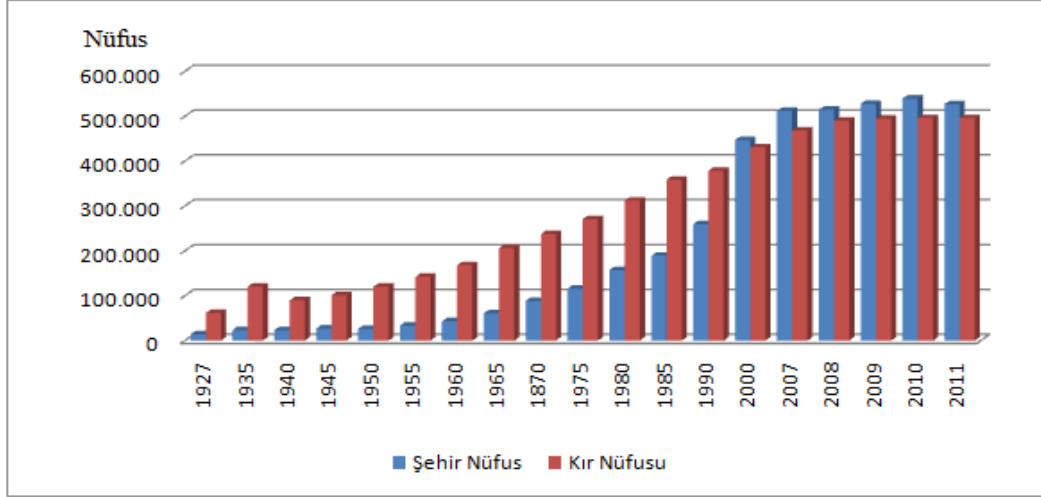
Kaynak: TÜİK (2011)

Nüfusun dağılımına bakıldığında yıllar itibarı ile sürekli bir değişimin gerçekleştiği görülmektedir. Zira Van'ın 1927'den 1960'a kadar geçen süre içerisindeki nüfus yapısında kırsal nüfus hakimken, 1960'lardan sonra şehirli nüfusun lehine bir değişim başlamış ve 2000 yılında ilk defa şehirli nüfus kırsal nüfusu geçmiştir (Tablo 8, Şekil 7). Alansal olarak da önemli değişimler ve dengesiz dağılımlar vardır. Özellikle 1940'da Hakkari'nin Van ilinden ayrılması ve sonraki yıllarda ilçe sayılarının artırılması ilin alansal dağılımının sürekli değişmesine neden olmuştur (Alaeddinoğlu, 2006: 67-68).

Tablo 8: Yıllar İtibariyle Van İlinin Şehir ve Kırsal Nüfusu

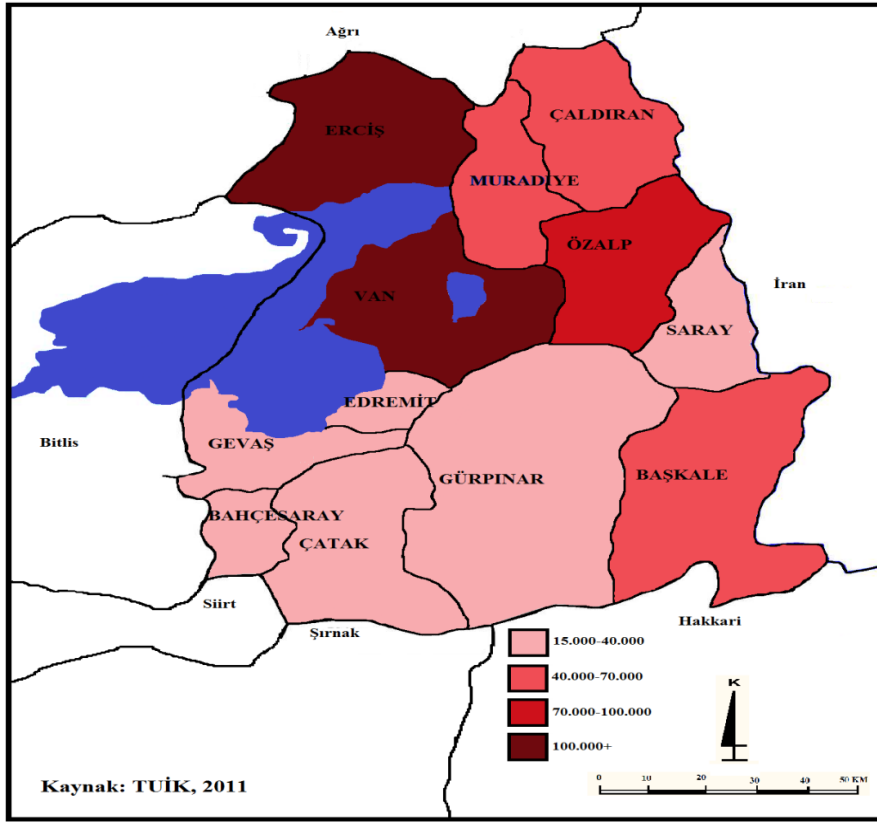
Yıl	Şehir Nüfus	Şehir %	Kırsal Nüfus	Kırsal %
1927	13.749	18	61.688	82
1935	23.419	16	120.015	84
1940	23.252	21	89.723	79
1945	26.932	21	100.926	79
1950	26.155	18	119.789	82
1955	33.469	19	141.781	81
1960	42.881	20	168.153	80
1965	60.686	23	206.154	77
1870	88.227	27	237.536	73
1975	115.830	30	270.484	70
1980	156.852	33	311.794	67
1985	189.269	35	357.947	65
1990	258.967	41	378.466	59
2000	446.976	51	430.548	49
2007	511.678	52	467.993	48
2008	514.481	51	489.888	49
2009	527.525	52	494.785	48
2010	539.619	52	495.799	48
2011	526.725	52	495.807	48

Kaynak: DİE (2000), TÜİK (2012)

Şekil 7: Yıllar İtibariyle Van İlinin Şehir ve Kır Nüfusu

Doğal ve beşerî çevrenin belirlediği koşullar nüfusun sayısını, artışını ve dağılımını belirlemektedir. Bu unsurların içinde nüfus ve çevre arasındaki ilişkilerin en belirleyici göstergesi nüfus dağılımlarıdır (Akbulut, 2007: 94). Nüfusun alansal dağılımı reliefin çeşitliliğini yansıtan bir durum gösterir. Nüfusun ovalarda toplanışı, iklim ve toprak şartlarının elverişli olması ile ilgilidir (Arınç, 2007: 48). Van ili nüfusunun dağılımında, yüzey şekilleri, iklim, su kaynakları gibi doğal faktörlerin yanında, beşerî faktörlerin de rolü vardır. Harita 2 incelendiğinde nüfusu en fazla alanların Van merkez ilçe ile Erciş ilçesinin olduğu, en az nüfuslu alanların ise Saray, Çatak, Bahçesaray, Gevaş ve Edremit ilçeleri olduğu görülür. Merkez ile Erciş ilçelerinde nüfusun diğer ilçelerinin nüfusundan fazla olmasının temel nedeni ovalık alanların geniş yer tutması olduğu söylenebilir.

Harita 2: Van İlinin İlçe Bazında Nüfus Dağılışı (2011)

Kır ve şehir nüfus oranlarının değişiminde göçler, idari taksimattaki değişiklikler, nüfus artışına bağlı değişiklikler gibi faktörlerin etkisi olmaktadır. Bu faktörlerin en önemlilerinden biri de göçlerdir (Gök ve Kayserili, 2010:3). Van ilindeki şehir ve kır nüfusunda yıllar içerisinde meydana gelen değişikliklerde göçler önemli bir yer tutmaktadır. Gerek ülkemizde gerekse Van ilinde kırsal alanlarda sosyo-ekonomik yapı ve siyasal olayların etkisiyle kırsal alanlardan şehirlere doğru bir göç dalgası olmuştur. Bu göç olayları şehirlerin nüfusunun sürekli artmasına neden olmuştur. Van ilinin şehir ve kır nüfusu incelendiğinde özellikle göçlerin şehir nüfusunun artmasında etkili olduğu görülmektedir. 1980-2000 yılları arasındaki dönemde bölgede etkili olan olaylar kırsal alanlardan şehirlere doğru yoğun bir göç dalgasını da beraberinde getirmiştir. Nitekim 1927 yılından 2000 yılına kadar Van ilinde kır nüfusu şehir nüfusundan fazla iken, 2000 yılından sonra şehir nüfusu kır nüfusunu geçmiştir (Tablo 8, Şekil 7). Van ilinde şehir nüfusunun kır nüfusunu geçmesinde 1985-2000 yılları arasında kırsal alanlardan şehre doğru olan göçler en belirleyici faktör olmuştur.

1927 yılında yapılan ilk nüfus sayımında şehir nüfusunun toplam nüfus içindeki oranı %18 iken, kır nüfusunun %82'lik bir orana sahip olduğu görülmektedir. Şehir nüfusunun toplam nüfus içindeki oranı 1927 yılından 2000 yılına kadar kır nüfusundan az iken, 2000 yılından sonra şehir nüfusu kır nüfusunu geçmiştir. 2000 yılında şehir nüfusunun toplam nüfus içindeki oranı %51 iken, 2011 yılına gelindiğinde şehir nüfusunun bu oranı %52'ye yükselmiştir (Tablo 8, Şekil 7). 1990 yılından sonra kır nüfusunun azalmasında özellikle bu yıllarda artan siyasal olayların önemli etkisi olmuştur.

Son yıllarda Türkiye genelinde özellikle kırsal alanlardan şehirlere doğru olan göçler, şehirlerde işsizlik, alt yapı sorunları başta olmak üzere farklı kültür ve yaşam tarzlarının bir araya gelmesinin yarattığı çeşitli sosyal düzensizliklerin ve çatışmaların ortaya çıkmasına neden olmaktadır (Sönmez, 2010: 48). Türkiye genelinde olduğu gibi Van ilinde de özellikle kırsal alanlardan şehirlere doğru yoğun bir şekilde gerçekleşen göçler ilde birçok sorunun oluşmasının başlıca nedeni olmuştur.

Kırsal kesimlerden kentlere doğru olan göçler kentlerde kentsel yoksulluğu da beraberinde getirmiştir. Özellikle göçlerin ve hızlı nüfus artışının sonuçları arasında yer alan kentsel yoksulluğun Van ilinde çok önemli boyutlarda olduğu görülmektedir. İlde kentsel yoksulluğun izlerini sosyo-ekonomik yönden görüldüğü gibi mekânsal yönden de görülmektedir. Kentsel yoksulluğun mekânsal tezahürü, derme-çatma gecekondular, sıvasız boyasız birbirlerine bitişik evler, insanların kentte uygun olmayan giyim, kuşamı, dilsel ve kültürel kodları kısacası, kentin fiziksel yapısından, kentte yaşayan insanların ekonomik, sosyo-kültürel ve eğitim özelliklerinin kentle bütünleşmeyen eğreti duruşunun dışa vurumu olarak görülmektedir (Çakmak, 2012: 71).

Şehir ve kır nüfuslarının cinsiyete göre dağılımına bakıldığında hem şehir nüfusunda hem de kır nüfusunda erkeklerin sayısının kadınların sayısından daha fazla olduğu görülür (Tablo 9). 1927 yılında şehir nüfusunun cinsiyet dağılımında erkek nüfusunun oranı %61 iken, kadınların oranı %39'dur. Aynı yılda kır nüfusunda erkeklerin oranı %51 iken, kadınların oranı %49'dur. 2011 yılına gelindiğinde de şehir ve kır nüfusunda erkeklerin sayısının fazla olduğu görülür. 2011 yılında erkeklerin şehir nüfusu içindeki oranı %52, kadınların şehir nüfusu

içindeki oranı ise %48'dir. 2011 yılında kır nüfusu içindeki cinsiyet dağılımına bakıldığında erkeklerin kır nüfusu içindeki oranı %51, kadınların oranı ise %49 olduğu görülür.

Tablo 9: Van İlinde Sayım Yıllarına Göre Şehir ve Kır Nüfuslarının Cinsiyete Göre Dağılımı

Yıllar	İl Toplamı			Şehir Nüfusu			Kır Nüfusu		
	T	E	K	T	E	K	T	E	K
1927	75.437	39.724	35.713	13.749	8.409	5.340	61.688	31.315	30.373
1935	143.434	75.053	68.311	23.419	13.133	10.286	120.015	61.920	58.095
1940	112.975	59.969	53.006	23.252	13.613	9.639	89.723	46.356	43.367
1945	127.358	69.362	58.496	26.932	16.271	10.661	100.926	53.091	47.835
1950	145.944	78.127	67.817	26.155	15.376	10.779	119.789	62.751	57.038
1955	175.250	93.090	82.160	33.469	19.130	14.339	141.781	73.960	67.821
1960	211.034	111.246	99.788	42.881	23.778	19.103	168.153	87.468	80.685
1965	266.140	142.446	124.394	60.686	34.778	25.908	206.154	107.668	98.486
1970	325.763	171.232	154.531	18.227	49.052	39.175	237.536	122.180	115.356
1975	386.314	203.229	183.085	115.830	63.342	52.488	270.484	139.887	130.597
1980	468.646	244.802	223.844	156.852	35.213	71.639	311.794	159.589	152.205
1985	547.216	280.658	266.558	189.269	101.759	87.510	357.947	178.899	179.048
1990	637.433	324.624	312.809	253.967	138.166	120.801	378.466	186.458	192.003
2000	877.524	448.039	429.485	446.976	237.246	209.730	430.548	210.793	219.755
2007	979.671	500.068	479.603	511.678	261.824	249.854	467.993	238.244	229.749
2008	1.004.369	516.525	487.844	514.481	267.120	247.361	489.888	249.405	240.483
2009	1.022.310	523.864	498.446	527.525	273.051	254.474	494.785	250.813	243.972
2010	1.035.418	525.788	509.630	539.619	275.420	264.199	495.799	250.368	245.431
2011	1.022.532	525.144	497.388	526.725	273.183	253.542	495.807	251.961	243.846

Kaynak: DİE (2000), TÜİK (2013)

1.2. Nüfus Yoğunluğu

Bir sahadaki nüfusla ilgili değerlendirilmesi gereken özelliklerden biri de o sahanın nüfus yoğunluğudur. Nüfus yoğunluğu arazi ve nüfus sayısı arasındaki ilgi derecesini ortaya koyan en açık göstergelerden biridir. Diğer bir ifade ile nüfus yoğunluğu, sınırları belli bir alandaki nüfus ile o yerin alanı (yüzölçümü) arasındaki ilişkiyi yansıtan bir kavramdır. Alan değişmeden nüfusun çoğalması nüfusun yoğunluğunun artışına, tersi durum ise yoğunluğun düşmesine işaret eder. Bir alanın nüfus yoğunluğu, öncelikle kalabalıklık veya boşluk etkisini, kaynaklar ve çevre üzerine nüfus baskısının boyutlarını ve bunların yanı sıra mallar veya hizmetlere olan

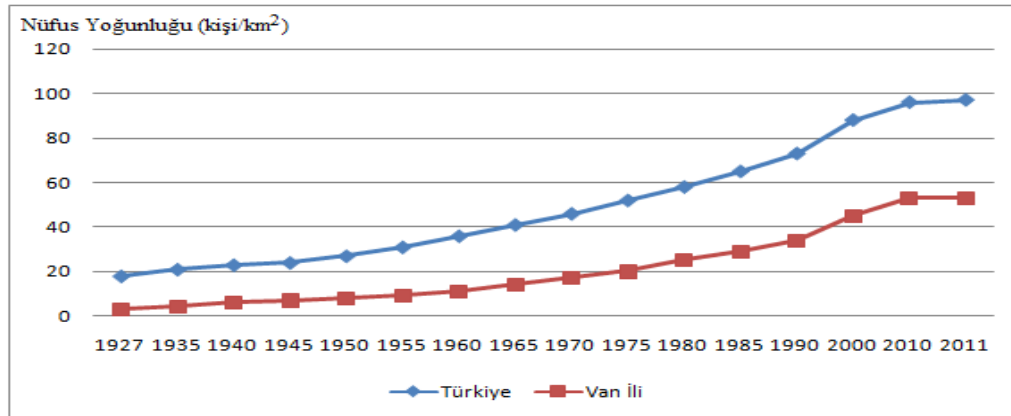
talepteki kıtlık veya bolluğu kavramamıza yardımcı olur (Özgür, 2010: 34). Nüfus yoğunluğu bir sahaya yayılmış insanların toplanma derecesinin belirlenmesini ve sahadaki arazinin yerleşmeye uygunluk derecesini göstermektedir.

Van ilinin aritmetik nüfus yoğunluğu tüm sayım yıllarında Türkiye ortalamasının altındadır. 1927 yılında Van ilinde km^2 'ye 3 kişi düşerken, Türkiye'de 18 kişi düşmüştür. 2011 yılına gelindiğinde ise Türkiye'de km^2 'ye 97 kişi, Van ilinde km^2 'ye 53 kişi düşmüştür. Tüm sayım yıllarında Van ilinde nüfus yoğunluğu artmasına rağmen Türkiye ortalamasının altında kalmıştır (Tablo 10, Şekil 8).

Tablo 10: Yıllar İtibariyle Türkiye ve Van İlinin Aritmetik Nüfus Yoğunluğu (kişi/ km^2)

Sayım Yılı	Türkiye		Van İli	
	Nüfus	Nüfus Yoğunluğu (kişi/ km^2)	Nüfus	Nüfus Yoğunluğu (kişi/ km^2)
1927	13.648.270	18	75.437	3
1935	16.158.018	21	143.434	4
1940	17.820.950	23	112.975	6
1945	18.790.174	24	127.858	7
1950	20.947.188	27	145.944	8
1955	24.064.763	31	175.250	9
1960	27.754.820	36	211.034	11
1965	31.391.421	41	266.840	14
1970	35.605.176	46	325.763	17
1975	40.347.719	52	386.314	20
1980	44.736.957	58	468.646	25
1985	50.664.458	65	547.216	29
1990	56.473.035	73	637.433	34
2000	67.80.927	88	877.524	45
2010	73.722.988	96	1.035.418	53
2011	74.724.269	97	1.022.532	53

Kaynak: DİE (2000), TÜİK (2012)

Şekil 8: Yıllar İtibariyle Türkiye ile Van İlinin Aritmetik Nüfus Yoğunluğu (kişi/ km^2)

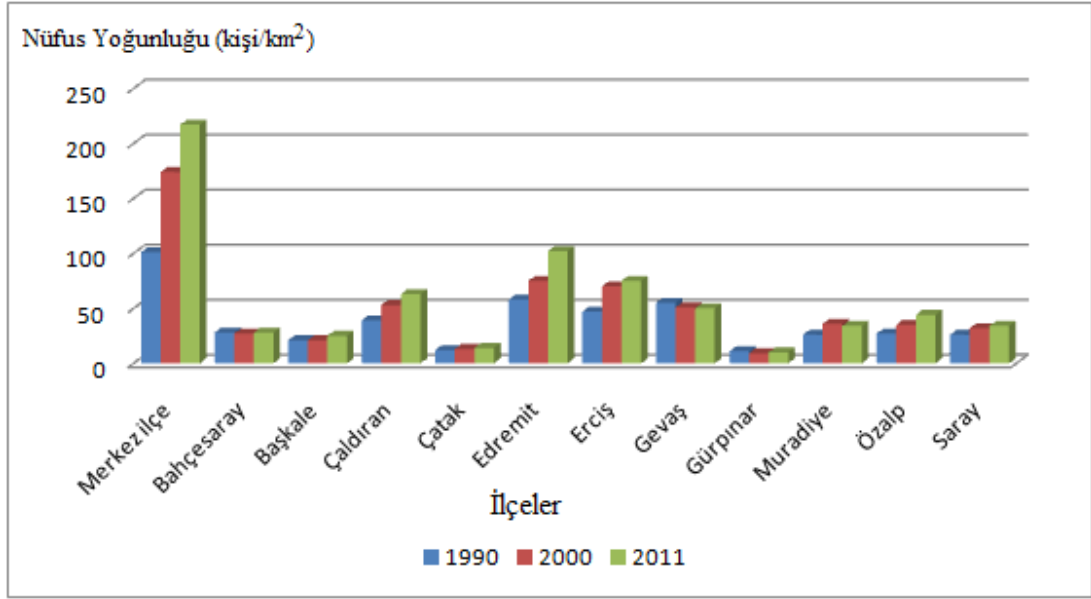
Van ilinde ilçeler bazında aritmetik nüfus yoğunluğuna bakıldığında bazı farklılıklar görülür. 1990 yılında aritmetik nüfus yoğunluğu en düşük olan ilçe Gürpınar ilçesiyken (11 kişi), en yüksek olan ilçe ise Van merkez ilçesidir (101 kişi). 2011 yılında nüfus yoğunluğu en az olan ilçeler Gürpınar (10 kişi), Çatak (14 kişi), Başkale (25 kişi) ilçeleridir. Nüfus yoğunluğu en fazla olan ilçeler ise Merkez ilçe (217 kişi), Edremit (102 kişi), Erciş (75 kişi) ilçeleridir. Bahçesaray, Başkale, Gevaş, Gürpınar, Muradiye ilçelerinin aritmetik nüfus yoğunlukları sürekli artmazken, diğer ilçelerin aritmetik nüfus yoğunluğu sürekli artmıştır. İlçelerin aritmetik nüfus yoğunluklarında sürekli bir artışın olmayışı yerleşim yerlerinin nüfusundaki değişkenlikle alakalı bir durumdur. Aritmetik nüfus yoğunluğunda nüfus herhangi bir yerleşim yerindeki tüm araziye eşit dağıtıldığından dolayı, yüz ölçümü fazla fakat nüfusu az olan yerlerde aritmetik nüfus yoğunluğu düşük olmaktadır. Bu nedenle Gürpınar, Çatak gibi nüfusun az olduğu; fakat yüzölçümünün fazla olduğu ilçelerde aritmetik nüfus yoğunluğu düşük olmaktadır (Tablo 11, Şekil 9, Harita 3).

Tablo 11: Yıllar İtibariyle Van İlindeki İlçelerin Aritmetik Nüfus Yoğunluğu (kişi/km²)

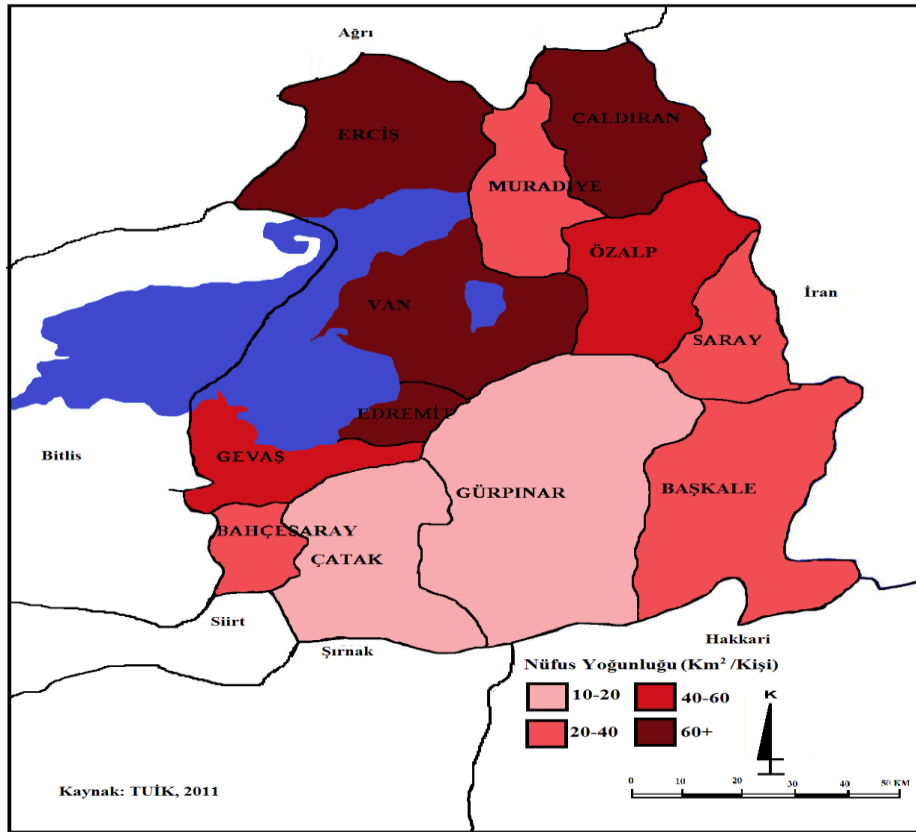
	Yüzölçümü (km ²)	1990	2000	2011
Merkez ilçe	2.048	101	174	217
Bahçesaray	618	28	27	28
Başkale	2.599	21	21	25
Çaldıran	1.064	39	53	63
Çatak	1.826	12	13	14
Edremit	241	58	75	102
Erciş	2.115	47	70	75
Gevaş	583	55	51	50
Gürpınar	4.063	11	9	10
Muradiye	1.532	26	36	34
Özalp	1.695	27	35	44
Saray	685	26	32	34
Toplam	19.069	33	45	54

Kaynak: DİE (1990) , TUİK (2012)

Şekil 9: Yıllar İtibariyle Van İlindeki İlçelerin Aritmetik Nüfus Yoğunluğu (kişi/ km²)

Harita 3: Van İlindeki İlçelerin Aritmetik Nüfus Yoğunluğu (2011)

Aritmetik nüfus yoğunluğu, kabaca insan-arazi ilişkisini gösterdiği için, insan-toprak ilişkilerini açık olarak göstermekten uzaktır (Şahin v.d., 2005:). Toplam nüfusun ekilen ve dikilen araziye bölünmesiyle elde edilen fizyolojik nüfus

yoğunluğu metodu aritmetik nüfus yoğunluğuna göre daha az yanıtıcı sonuçlar verir. Fizyolojik nüfus yoğunluğu, tarımı temel kaynak kabul eden ve nüfus miktarını tarıma elverişli alana oranlayan bir kavramdır. Bütün geçimin tarıma bağlı olduğunu farz eden, ekonomik ve teknolojik seviye farkı ayırt etmeyen, tarım dışı toprak ve yer altı zenginliklerini dikkate almayan bu kavramın aritmetik nüfus yoğunluğundan daha anlamlı olduğu düşünülse bile, soyut ve yetersiz olduğu da belirtilmelidir. Bu yoğunlukta çayır ve mera, orman, turistik alanlar, deniz ve yer altı kaynakları, endüstri ve çeşitli hizmet alan ve unsurları hesaba katılmamıştır (Özgür, 2010: 36).

Van ilinin 2011 yılı itibariyle fizyolojik nüfus yoğunluğu yaklaşık 282 kişidir. Türkiye'nin 2011 yılındaki fizyolojik nüfus yoğunluğuna bakıldığı zaman km²'ye 311 kişi düştüğü görülmektedir. Van ilinin fizyolojik nüfusu yoğunluğu Türkiye ortalamasının altındadır. Fizyolojik nüfus yoğunluğu tarım alanları ile nüfus arasındaki ilişkiyi ortaya koyma açısından aritmetik nüfus yoğunluğu değerlerine göre daha az yanıtıcıdır. Ancak fizyolojik nüfus yoğunluğu metodunun da sanki Van ili nüfusunun tümünün tarımla çalışmış gibi bir görüntü ortaya çıkarması gibi bazı sakıncaları vardır.

Yukarıda belirtildiği üzere aritmetik ve fizyolojik nüfus yoğunluklarının bazı sakıncalı yönleri bulunmaktadır. Bu yüzden tarımsal nüfus yoğunluğuna bakılmasında da fayda vardır. Tarımsal nüfus yoğunluğu bir sahada tarım ve hayvancılık ile geçinen nüfusun tarımsal araziye bölünmesiyle elde edilir. Bu sayede tarım alanı-çiftçi nüfusu ilişkisi diğer yoğunluk kavramlarındaki alan-nüfus ilişkisinden daha anlamlı olarak kurulmaktadır (Özgür, 2010: 36). Van ilindeki tarımsal nüfus yoğunluğunu ortaya koymak için tarım ile uğraşan nüfusun tam olarak belirlenmesi gerekmektedir. Van ilinin tarım arazisi 361.781 km² ve 2011 yılı sayım sonuçlarına göre kırsal nüfusu 495.807'dir. Buna göre, Van ilinin 2011 yılında tarımsal nüfus yoğunluğunun 137 kişi olduğu görülmektedir.

1.3 Nüfusun Sosyo-Ekonomik Özellikleri

1.3.1 Nüfusun Eğitim Durumu

Bir ülke ya da bölgedeki nüfusun çeşitli özelliklerinin bilinmesi ekonomik ve sosyal politikalar açısından vazgeçilmez bir ihtiyaç olup, kaynakların verimli kullanımı ve gelecek yatırımlar açısından büyük önem taşımaktadır (Yılmaz, 2005:

44). Nüfusun sayısal büyüklüğü yanında, sosyo-ekonomik planlamaların yapılması açısından da nüfusun niteliklerinin belirlenmesi önem taşımaktadır (Akbulut, 2007: 84).

Belirli bir sahadaki nüfusun sosyal özellikleri incelenirken değinilecek konuların başında nüfusun eğitim durumu gelir (Edecin, 2007: 40). Bilgi çağı olan zamanımızda yeterli eğitime sahip olmayan insanlardan oluşan nüfus, ülkelerin kalınmasına yardımcı olamaz. Bu nedenle ülkelerin nüfusu değerlendirirken, bazı özellikler yanında eğitim durumu üzerinde de önemle durulur (Şahin ve Doğanay, 2000: 163-164).

Van ilinin okuma-yazma bilenlerin oranları 1935 yılından günümüze kadar sürekli bir artış göstermiştir. Nitekim 1935 yılında okuma yazma bilenlerin oranı %6.01 iken, 1960 yılında %16.64'e, 1990 yılında %55.41'e ve 2011 yılına gelindiğinde ise bu oran %86,3'e yükselmiştir (Tablo 12).

Tablo 12: Yıllar İtibariyle Van İlinde Okuma-Yazma Durumu

Sayım Yılı	Toplam	Okum Yazma Bilmeyen	Okuma Yazma Bilen	Bilinmeyen	Okuma Yazma Bilmeyen Oran (%)	Okuma Yazma Bilen Oran (%)
1935	107.879	101.399	6.480	-	93.99	6.01
1940	89.340	81.185	8.155	-	90.87	9.13
1945	96.911	83.953	12.958	-	86.63	13.37
1950	119.011	104.674	13.695	642	88.43	11.57
1955	131.058	106.590	24.080	388	81.57	18.43
1960	159.850	133.243	26.606	1	83.36	16.64
1965	206.138	156.257	49.429	452	75.97	24.03
1970	255.425	168.414	87.011	-	65.93	34.07
1975	299.195	204.381	94.274	540	68.43	31.57
1980	360.067	227.476	132.312	279	63.23	36.77
1985	416.891	205.095	211.591	205	49.22	50.78
1990	494.617	220.444	274.091	82	44.57	55.41
2000	696.370	222.401	473.895	74	31.94	68.06
2008	842.111	148.973	616.113	77.025	17.6	73.1
2009	856.589	137.929	669.748	48.912	16.1	78.1
2010	870.254	99.937	728.600	41.717	11.6	85.05
2011	862.571	85.483	744.445	32.643	10	86.3

Kaynak: DİE (2000), TÜİK (2012)

2011 yılında Van ilinde cinsiyet ve yaş grubuna göre toplam nüfusun %86'sı okuma yazma bilirken, %10'u okuma yazma bilmemekte ve bilinmeyenlerin oranı ise %4'tür. Van ilinde okuma yazma bilmeyenlerin %20'sini erkekler ve %80'nini ise kadınlar oluşturmaktadır. Okuma yazma bilenlerin %55'ini erkekler ve %45'ini

kadınlar oluştururken, bilinmeyenlerin %47'sini erkekler, %53'ünü ise kadınlar oluşturmaktadır (Tablo 13).

Tablo 13: Van İlinde Cinsiyet ve Yaş Grubuna Göre Okuma Yazma Durumu (2011)

Yaş grubu	Cinsiyet	Okuma yazma bilmeyen	Okuma yazma bilen	Bilinmeyen	Toplam
6-13	Erkek	134	110.754	640	111.528
	Kadın	887	104.678	961	106.526
14-17	Erkek	341	50.781	386	51.508
	Kadın	2.732	44.381	938	48.051
18-21	Erkek	779	45.676	1.552	48.007
	Kadın	5.069	35.566	2.338	42.973
22-24	Erkek	683	28.070	2.104	30.857
	Kadın	4.384	22.045	2.034	28.463
25-29	Erkek	1.190	37.893	5.294	44.377
	Kadın	6.531	30.960	2.556	40.047
30-34	Erkek	1.236	34.721	2.033	37.990
	Kadın	6.132	27.889	1.765	35.786
35-39	Erkek	1.032	28.017	963	30.012
	Kadın	5.400	21.284	1.185	27.869
40-44	Erkek	726	18.585	363	19.674
	Kadın	3.858	12.264	604	16.726
45-49	Erkek	1.288	20.864	324	22.476
	Kadın	5.968	13.573	968	20.509
50-54	Erkek	1.137	12.111	238	13.486
	Kadın	4.839	7.787	646	13.272
55-59	Erkek	1.418	9.547	296	11.261
	Kadın	5.928	6.135	755	12.818
60-64	Erkek	1.474	6.021	236	7.731
	Kadın	5.216	3.284	573	9.073
65 +	Erkek	5.352	8.342	777	14.471
	Kadın	11.749	3.217	2.114	17.080
	Toplam	85.483	744.445	32.643	862.571

Kaynak: <http://tuikapp.tuik.gov.tr/Bolgesel/tabloOlustur.do> 04.07.2014

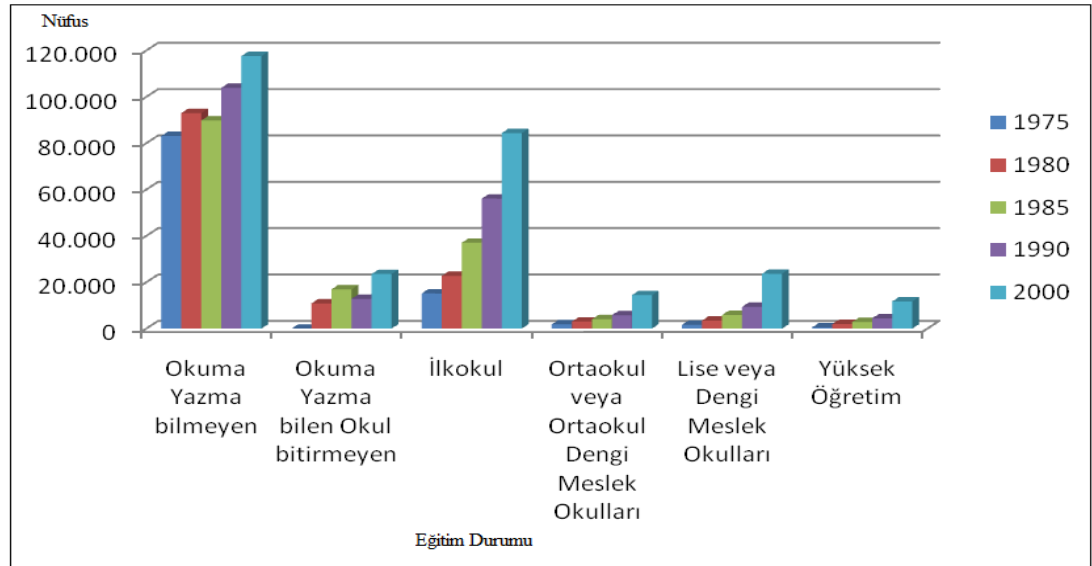
Van ilinin 1975-2000 yılları arasında, 25 ve daha yukarı yaştaki nüfusun eğitim durumu incelediğinde önemli değişikliklerin ortaya çıktığı görülür. 1975 yılında okuma yazma bilmeyenlerin oranı %74.22 iken, 2000 yılına gelindiğinde bu oran %42.71'e gerilemiştir. 1975 yılında okuma yazma bilip okul bitirmeyen

nüfusun oranı %8,63 (9.668 kişi) iken, 2000 yılında %8.55 (23.549 kişi)'tir. 1975 yılında Van ilinde ilkököl mezunu olanların oranı %13.54 iken, 2000 yılına gelindiğinde bu oran %30.64'e yükselmiştir. 1975 yılında ortaokul ve ortaokul dengi meslek okullarından mezun olanların oranı %1.65 iken, 2000 yılında bu oran %5.25'e ulaşmıştır. 1975-2000 yılları arasındaki dönemde Van ilinde lise ve dengi meslek okulu bitirenlerin oranı %1.48'den %8.59'a çıkmıştır (Tablo 14, Şekil 10).

Tablo 14: Van İlinin Eğitim Durumuna Göre Nüfusu, 1975-2000 (25 Yaş ve Üzeri)

Sayım Yılı	1975	1980	1985	1990	2000
Toplam	112.226	135.093	156.552	192.528	275.484
Okuma Yazma bilmeyen	83.133	92.997	89.832	103.925	117.620
Okuma Yazma bilmeyen (%)	74.22	68.86	57.38	53.99	42.71
Okuma Yazma bilen Okul bitirmeyen	9.668	10.888	16.968	12.845	23.549
Okuma Yazma bilen Okul bitirmeyen (%)	8.63	8.06	10.84	6.67	8.55
İlköğöl	15.162	22.726	37.035	56.099	84.383
İlköğöl (%)	13.54	16.83	23.66	29.14	30.64
Ortaokul veya Ortaokul Dengi Meslek Okulları	1.849	3.021	4.026	5.790	14.450
Ortaokul veya Ortaokul Dengi Meslek Okulları %	1.65	2.24	2.57	3.01	5.25
Lise ve ya Dengi Meslek Okulları	1.661	3.464	5.871	9.381	23.661
Lise ve ya Dengi Meslek Okulları (%)	1.48	2.56	3.75	4.87	8.59
Yüksek Öğretim	538	1.954	2.811	4.449	11.729
Yüksek Öğretim (%)	0.48	1.45	1.80	2.31	4.26

Kaynak: DİE (2000)

Şekil 10: Van İlinin Eğitim Durumuna Göre Nüfusu, 1975-2000 (25 Yaş ve Üzeri)

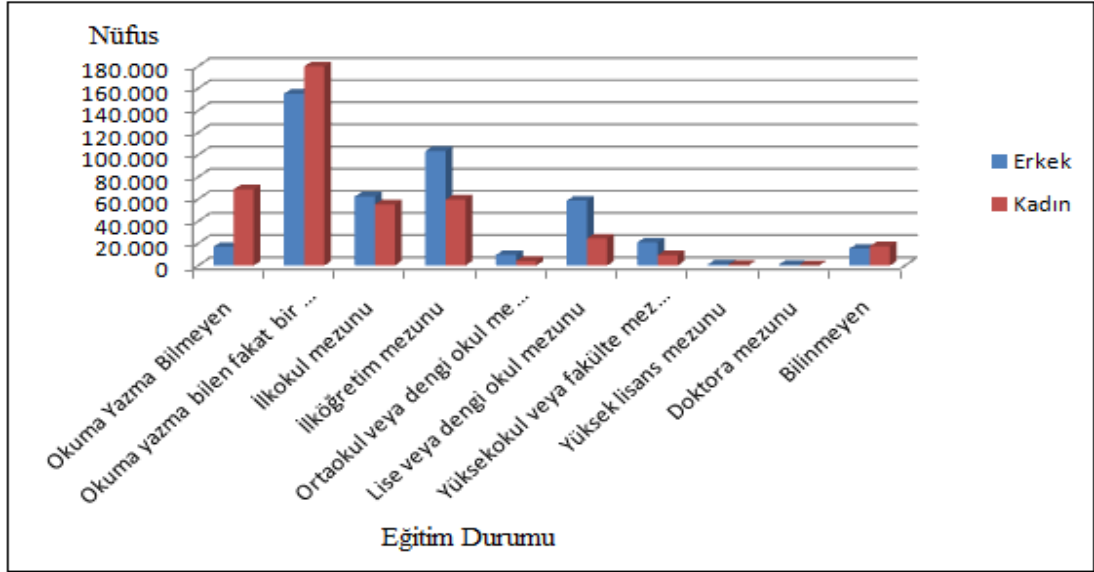
İlkokul, ortaokul, lise ve yüksek öğretimde zamanla ciddi bir artışın olduğu görülmektedir. Nüfusun eğitim durumunda okuma yazma bilmeyen ve okuma yazma bilen fakat okul bitirmeyen nüfusun tüm sayım yıllarında toplam nüfus içerisinde önemli bir oranda olduğu görülmektedir. Bu da ildeki eğitim için olumsuz bir durum teşkil etmektedir.

2011 yılı itibariyle Van ilinde 6 yaş ve üzeri nüfusun eğitim düzeyine bakıldığında toplam okuma yazma bilmeyenlerin sayısının 85.483 kişi, okuma yazma bilen fakat okul bitirmeyenlerin sayısının 334.890 kişi, ilkokul mezunu sayısının 117.415 kişi, ilköğretim mezunu sayısının 162.750 kişi, ortaokul veya dengi okul mezunu sayısının 13.774 kişi, lise veya dengi okul mezunu sayısının 82.945 kişi, yüksek okul veya fakülte mezunu sayısının 30.206 kişi, yüksek lisans mezunu sayısının 1.674 kişi ve doktora mezunu sayısının 791 kişi olduğu görülür. İlin bitirilen eğitim düzeyi ve cinsiyete göre nüfusuna bakıldığında ise eğitim düzeyi artıkça nüfusun azaldığı görülmektedir. Okuma yazma bilmeyen ve okuma yazma bilen fakat bir okul bitirmeyenlerin sayısı toplam nüfusun yarısına yakın bir kısmını oluşturmaktadır. İl nüfusunda yüksek öğretim seviyesinin özellikle lisansüstü sonrası eğitim düzeyi çok düşüktür. Cinsiyet itibariyle her eğitim-öğretim kademesinde erkeklerin sayısı kadınların sayısından fazladır (Tablo 15, Şekil 11).

Tablo 15: 2011 Yılı İtibariyle Van İli Nüfusunun Eğitim Düzeyinin Cinsiyete Göre Durumu (6 yaş ve üzeri)

Bitirilen eğitim düzeyi	Toplam	Erkek	%	Kadın	%
Okuma Yazma Bilmeyen	85.483	16.790	20	68.693	80
Okuma yazma bilen fakat bir okul bitirmeyen	334.890	155.064	46	179.826	54
İlkokul mezunu	117.415	62.265	53	55.150	47
İlköğretim mezunu	162.750	103.287	63	59.463	37
Ortaokul veya dengi okul mezunu	13.774	9.584	70	4.190	30
Lise veya dengi okul mezunu	82.945	58.535	71	24.410	29
Yüksekokul veya fakülte mezunu	30.206	20.872	69	9.334	31
Yüksek lisans mezunu	1.674	1.181	70	493	30
Doktora mezunu	791	594	75	197	25
Bilinmeyen	32.643	15.206	47	17.437	53
Toplam	862.571	443.378	51	419.193	49

Kaynak: http://rapor.tuik.gov.tr/reports/rwservlet?adnksdb2&ENVID=adnksdb2Env&report=wa_il_cinsiyet_yas_egitim_top.RDF&p_kod=2&p_il=65&p_xkod=egitim_kod&p_yas=6&p_yil=2011&p_dil=1&desformat=html 20.02.2013

Şekil 11: 2011 Yılı İtibariyle Van İli Nüfusunun Eğitim Düzeyinin Cinsiyete Göre Durumu (6 yaş ve üzeri)

Son yıllarda gerek okul öncesi öğretiminde, gerekse ilköğretimde önemli gelişmeler olmuştur. Okul öncesi eğitim ile ilköğretimde öğrenci sayısı toplam öğrenci sayısının yarısından fazlasını oluşturmaktadır. Okul öncesi eğitiminde 2002-2003 eğitim ve öğretim yılında okul sayısı 316, öğretmen sayısı 137, öğrenci sayısı 3.208 iken, 2010-2011 yılında okul sayısı 667, öğretmen sayısı 783, öğrenci sayısı ise 29.350'dir. Özellikle öğrenci sayısının 3.208'den 29.350'ye çıkması okul öncesi öğretimde hem öğrenci sayısı hem de okul sayısında önemli gelişmelerin olduğunu göstermektedir. Van ilinde ilköğretimin durumu gün geçtikçe daha da iyiye gitmektedir. Artan yoğun nüfusa bağlı olarak ilköğretimde artan öğrenci sayısının yıllar içerisinde okul sorununu beraberinde getirirse de son yıllarda yapılan okullarla bu sorunlar aşılmaya çalışılmıştır. İlköğretimde 2002-2003 eğitim öğretim yılında 731 okul varken, bu sayı 2010-2011 eğitim ve öğretim yılına gelindiğinde 895'e çıkmıştır. İlköğretimdeki öğrenci sayısı ise 2002-2003 eğitim ve öğretim yılında 176.466 iken, 2010-2011 eğitim ve öğretim yılında 250.218'e çıkmıştır. İlin orta öğretimdeki durumuna bakıldığında öğrenci sayısının hızlı bir şekilde artmasına paralel olarak okul sayısındaki artışlar da dikkat çekmektedir. Van ilinin yüksek öğretimdeki eğitim durumuna bakıldığında ise 2002-2003 yılında mezun öğrenci sayısı 2.195, okuyan öğrenci sayısı 9.526, yeni kayıtlıların sayısı 2.602 iken, 2009-2010 yılına gelindiğinde mezun sayısı 3.004, okuyan öğrenci sayısı 15.045, yeni kayıtlı sayısı ise 5.457 olmuştur (Tablo 16).

Tablo 16: Yıllar İtibariyle Van İlinin Eğitim Durumu

Yıllar	Okul öncesi			İlköğretim		
	Okul	Öğretmen	Öğrenci	Okul	Öğretmen	Öğrenci
2002-2003	316	137	3.208	731	5.096	176.466
2003-2004	137	129	3.792	765	5.062	190.570
2004-2005	170	138	4.894	775	5.330	200.985
2005-2006	192	174	6.743	794	4.973	208.328
2006-2007	250	222	8.445	823	5.283	218.873
2007-2008	282	242	10.116	834	6.715	222.521
2008-2009	343	398	13.487	855	6.701	222.838
2009-2010	488	576	19.459	887	7.712	240.631
2010-2011	667	783	29.350	895	8.447	250.218
Ortaöğretim						
	Genel			Mesleki ve Teknik		
	Okul	Öğretmen	Öğrenci	Okul	Öğretmen	Öğrenci
2002-2003	19	506	16.899	23	261	5.225
2003-2004	21	552	18.077	21	270	5.379
2004-2005	21	665	19.217	26	281	6.016
2005-2006	26	730	21.700	28	325	6.442
2006-2007	39	798	25.162	32	378	7.309
2007-2008	45	887	25.023	33	380	8.081
2008-2009	50	958	30.741	33	423	10.577
2009-2010	53	1.096	35.077	34	562	14.013
2010-2011	52	1.297	39.294	55	755	19.244
Yükseköğretim Kurumlarında Önlisans ve Lisans Düzeyinde Öğrenci Sayıları						
	Mezun		Okuyan		Yeni Kayıtlı	
2002-2003	2.195		9.526		2.602	
2003-2004	2.185		9.578		2.590	
2004-2005	1.908		10.113		2.880	
2005-2006	2.264		10.687		3.114	
2006-2007	2.237		11.218		3.112	
2007-2008	2.654		11.750		3.648	
2008-2009	2.719		13.194		4.893	
2009-2010	3.004		15.045		5.457	

Kaynak: TÜİK (2010)

1.3.2 Nüfusun Yaş ve Cinsiyet Durumu

Nüfusta analiz edilmesi gereken önemli bir değişken de nüfusun yaş ve cinsiyet yapısıdır. Nüfusun yaş gruplarına göre bölünüşünün belirtilmesi, başta toplam nüfus içerisinde çalışabilir ve çalışmayan nüfusun ortaya çıkarılması açısından önemlidir (Atalay, 2004:220). Bir yerdeki kadın ve erkek nüfusu ifade eden cinsiyet yapısı sosyal ve ekonomik bakımdan önem arz etmektedir. Nüfusun bir yerde kadın ve erkek nüfus arasındaki farkı; sanayileşme, göç alıp verme, askeri birlik bulunup bulunmaması, savaşlar, vb. gibi faktörler etkiler (Koçak, 2011: 72). Doğum ve ölüm oranları ile göçler nüfusun cinsiyet durumunu etkilediği gibi yaş yapısı üzerinde de etkili olmaktadır. Genç nüfusun göçe daha fazla katılıyor olması, içeriye veya dışarıya göçün olduğu alanlarda nüfusun yaş yapısını farklı şekillerde etkilemektedir. Göç verilen alanlarda çocuk ve genç nüfusta azalma, buna karşın yaşlı nüfusunda oransal artış meydana gelmektedir (Yakar, 2012:129).

Van ilinin 2011 yılı nüfusunun geniş aralıklı yaş gurubuna göre, 0-14 yaş grubundaki nüfusun oranının Türkiye ortalaması üzerinde, genç ve yaşlı nüfus ortalamasının ise Türkiye ortalamasının altındadır (Tablo 17).

Tablo 17: Geniş Aralıklı Yaş Gruplarına Göre Van İli Nüfusu ve Oranları (2011)

Yaş Dilimleri	0-14	%	15-64	%	65+	%	Toplam
Van İli	403.696	39.5	587.263	57.4	31.573	3.1	1.022.532
Türkiye	18.886.575	25.27	50.346.979	67.37	5.490.715	7.36	74.724.269

Kaynak: :<http://rapor.tuik.gov.tr> 25.10.2013

Van ilinde yaş bağımlılık oranına bakıldığında ilde genç bağımlılık oranı çok yüksek iken, yaşlı bağımlık oranı ise düşüktür. Toplam yaş bağımlık oranı 2000 yılında %98.95 iken, 2011 yılında ise %74.12'dir. Cinsiyet oranına bakıldığında ise 2000 yılında %104,32 iken, 2011 yılında ise %105,58'dir (Tablo: 18).

Tablo18: Van İlinin Yaş Bağımlılık Oranı İle Cinsiyet Oranı (2000-2011)

Yıllar	Genç Bağımlılık Oranı (0-14 yaş)	Yaşlı Bağımlılık Oranı (65+ yaş)	Toplam Yaş Bağımlılık Oranı	Cinsiyet Oranı %
2000	94,35	4,61	98,95	104,32
2007	77,58	5,62	83,2	104,27
2008	74,29	5,07	79,36	105,88
2009	73,52	5,22	78,74	105,10
2010	72,27	5,44	77,71	103,17
2011	68,74	5,38	74,12	105,58

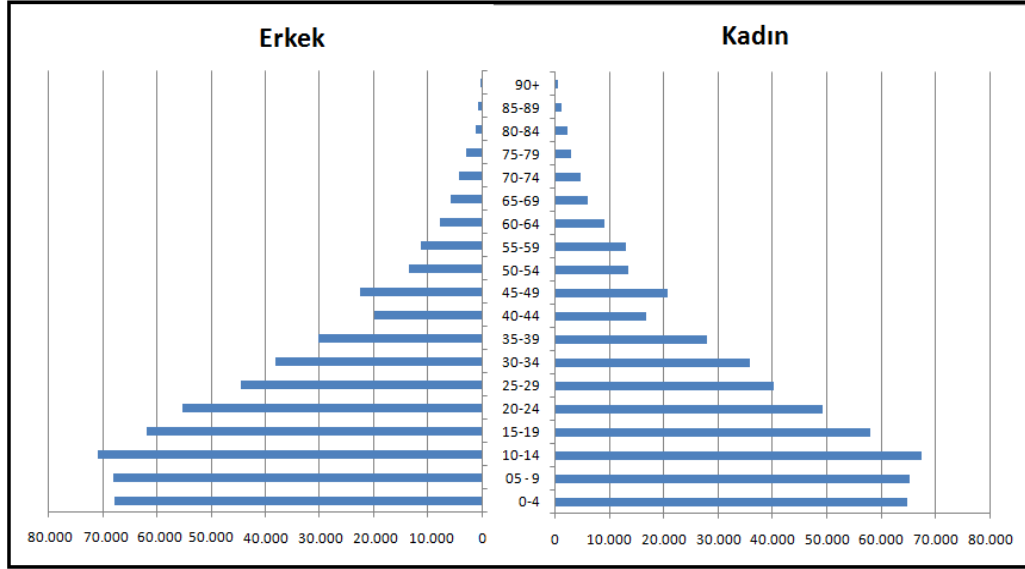
Kaynak: <http://tuikapp.tuik.gov.tr/Bolgesel/tabloOlustur.do# 04.07.2014>

Van ilinde 2011 yılı itibariyle yaşayan 1.022.532 kişilik nüfusun 525.144'ünü erkekler, 497.388'ini ise kadınlar oluşturmaktadır. İlde 0-14 yaş gurubu ile 15-64 yaş grubundaki nüfusun fazla olduğu, 65 yaş üstü nüfusun ise az olduğu dikkat çekmektedir. 10-14 yaş gurubundaki nüfus diğer yaş grubundaki nüfustan daha fazladır (Tablo 19, Şekil 12). Van ilinde çocuk ve genç yaştaki nüfusun fazla olmasında doğurganlık oranının yüksek olmasının çok önemli bir payı vardır.

Tablo 19: Van İlinin Yaş Grubu ve Cinsiyete Göre Nüfusu (2011)

Yaş Grubu	Toplam	Erkek	Kadın
0-4	132.501	67.682	64.639
5-9	133.028	67.889	65.139
10-14	138.167	70.822	67.345
15-19	119.599	61.740	57.859
20-24	104.195	55.182	49.013
25-29	84.508	44.411	40.097
30-34	73.847	38.016	35.831
35-39	57.942	30.044	27.898
40-44	36.453	19.702	16.751
45-49	43.005	22.484	20.521
50-54	26.790	13.500	13.290
55-59	24.101	11.272	12.829
60-64	16.823	7.740	9.083
65-69	11.655	5.656	5.999
70-74	8.700	4.093	4.607
75-79	5.762	2.806	2.956
80-84	3.327	1.156	2.171
85-89	1.622	632	990
90+	507	137	370
Toplam	1.022.532	525.144	497.388

Kaynak: <http://rapor.tuik.gov.tr/reports> 25.10.2013

Şekil 12: Van İlinin Yaş Grubu ve Cinsiyete Göre Nüfus Piramidi (2011)

1.3.3 Çalışma Çağı ve Nüfusun Sektörel Dağılımı

Nüfus ile ilgili bilinmesi gereken en önemli özelliklerden biri de nüfusun hangi iş alanlarında çalıştığıdır. Çalışma çağındaki nüfusun sektörel dağılımı bir sahayı daha iyi tanımada önemli katkılar sağlayacaktır. Çalışan nüfusun ekonomik faaliyetlere göre dağılımı, bir ülkenin aynı zamanda gelişme durumunu da açıkça ortaya koyar. Ayrıca bu dağılımın yıllara göre değişimi, özellikle ekonomik açıdan meydana gelen değişimleri de yansıtır (Atalay, 2004:224).

Van ilinde 1980-2000 yılları arasında cinsiyete göre iş durumu incelediğinde 12 ve daha yukarı yaştaki nüfusun istihdamında erkeklerin sayısının kadınlara göre daha fazla olduğu görülür. 1980-2000 yılları arasında hem istihdam hem de işsizlik oranları sürekli artış göstermiştir. Cinsiyete göre işsizlik sayılarına bakıldığında erkeklerdeki işsizlik sayısının kadınların sayısından daha fazladır. Nitekim 1980 yılında erkeklerde işsizlik sayısı 5.720 kişi iken, kadınlarda 378 kişidir. 2000 yılında ise erkeklerde işsiz sayısı 27.977, kadınlarda ise 5.680 kişidir. İş gücüne katılma oranı 1980 yılında %74, 2000 yılında ise %70,1'dir. Her iki dönemde erkeklerin iş gücüne katılma oranları kadınlarınkinden daha fazladır (Tablo 20).

Tablo 20: Van İlinin Cinsiyete Göre İşgücü Durumu (1980-2000)

Sayım Yılı	Toplam Nüfus	12 ve Daha Yukarı Yaştaki Nüfus	12 ve Daha Yukarı Yaştaki Nüfus Oranı (%)	İşgücü	İstihdam	İşsiz	İş Gücüne Katılma Oranı (%)	İşsizlik Oranı (%)	İş Gücüne Dahil Olmayan Nüfus	Bilinmeyen
Toplam										
1980	468.646	26.299	56.2	194.971	188.873	6.098	74.0	3.1	66.231	2.097
1985	547.216	303.670	55.5	217.005	208.012	8.993	71.5	4.1	86.311	354
1990	637.433	359.409	56.4	248.259	232.222	16.037	69.1	6.5	111.021	129
2000	877.524	531.191	60.5	310.943	277.2 86	33.657	58.5	10.8	220.224	24
Erkek										
1980	244.802	136.577	55.8	117.759	112.039	5.720	86.2	4.9	17.118	1.700
1985	280.658	152.555	54.4	127.972	119.516	8.456	83.9	6.6	24.386	197
1990	324.624	178.983	55.1	147.038	132.399	14.639	82.2	10.0	31.863	82
2000	448.039	266.990	59.6	187.280	159.303	27.977	70.1	4.9	79.698	12
Kadın										
1980	223.844	126.722	56.6	77.212	76.834	378	60.9	0.5	49.113	397
1985	266.558	151.115	56.7	89.033	88.496	537	58.9	0.6	61.925	157
1990	312.809	180.426	57.7	101.221	99.823	1.398	56.1	1.4	79.158	47
2000	429.485	264.201	61.5	123.663	117.983	5.680	46.8	4.6	140.526	12

Kaynak: DİE (2000)

Van ilinde 1980-2000 yılları arasında ekonomik faaliyetlere göre istihdam edilen nüfusu incelendiğinde tarımda çalışan nüfusun diğer sektörlerde çalışan nüfustan daha fazla olduğu görülür. Van ilinin ekonomisinin tarım ve hayvancılık faaliyetine dayanması ve ilde sanayi faaliyetlerinin yeterince gelişmemesi sebebiyle istihdam edilen nüfusun yarısından fazlası tarım sektöründe istihdam edilmiştir. 1980 yılında nüfusun %78,2'si tarımda çalışırken, 2000 yılına gelindiğinde tarımda istihdam edilenlerin oranı %67,2'ye gerilemiştir. İlde sanayi faaliyetlerinin yeterince gelişmemesi nedeniyle bu sektörde çalışanların oranı da çok düşüktür. Nitekim sanayi sektöründe 1980 yılında çalışan nüfusun %2,2'si, 2000 yılında ise çalışan nüfusun %2,5'i istihdam edilmiştir. 1980-2000 yılları arasındaki dönemde kadınların sanayi sektöründe istihdam oranı %1'in altında olmuştur. İlde inşaat sektörünün de pek fazla gelişmediği söylenebilir. Nitekim 1980 yılında ilde inşaat sektöründe çalışanları oranı %3 iken, 2000 yılında bu oran pek fazla değişmeyerek %3,7'ye çıkmıştır. İlde hizmet sektörü tarım sektöründen sonra en çok istihdamın olduğu sektördür. 1980 yılında hizmet sektöründe istihdam edilenlerin oranı %14,9 iken, 2000 yılında bu oran %26,3'e çıkmıştır. Hizmet sektöründe 1980 yılında erkeklerin oranı %23,7 iken, 2000 yılında ise bu oran %42,4 olarak gerçekleşmiştir. 1980

yılında kadınların %2'si hizmet sektöründe istihdam edilirken, 2000 yılında bu oran %4,6'ya çıkmıştır (Tablo 21).

Tablo 21: Van İlinde Ekonomik Faaliyetlere Göre İstihdam Edilen Nüfus (1980-2000)

Sayım yılı	Toplam İstihdam	Tarım		Sanayi		İnşaat		Hizmet		İyi tanımlanmamış faaliyetler	
		Nüfus	(%)	Nüfus	(%)	Nüfus	(%)	Nüfus	(%)	Nüfus	(%)
1980	188.873	147.679	78.2	4.193	2.2	5.620	3.0	28.102	14.9	3.279	1.7
1985	208.012	164.093	78.9	3.908	1.9	5.876	2.8	33.749	16.2	386	0.2
1990	232.222	171.211	73.7	6.892	3.0	8.646	3.7	44.444	19.1	1.029	0.4
2000	277.286	186.249	67.2	6.831	2.5	10.388	3.7	72.994	26.3	824	0.3
ERKEK											
1980	112.039	73.040	65.2	3.711	3.3	5.588	5.0	26.585	23.7	3.115	2.3
1985	119.516	78.091	65.3	3.523	2.9	5.845	4.9	31.690	26.5	367	0.3
1990	132.399	76.467	57.8	4.842	3.7	3.578	6.5	41.546	31.4	966	0.7
2000	159.303	74.319	46.7	6.304	4.0	10.352	6.5	67.536	42.4	792	0.5
KADIN											
1980	76.834	74.639	97.1	482	0.6	32	0.0	1.517	2.0	164	0.2
1985	88.496	86.002	97.2	385	0.4	31	0.0	2.059	2.3	19	0.0
1990	99.823	94.744	94.9	2.050	2.1	68	0.1	2.898	2.9	63	0.1
2000	117.983	111.930	94.9	527	0.4	36	0.0	5.458	4.6	32	0.0

Kaynak: DİE (2000)

İşgücününün iktisadi faaliyet kollarına göre dağılımı incelendiğinde ilde çalışan nüfusun %67,25'i tarım, avcılık, ormancılık ve balıkçılık, %0,02'si madencilik ve taş ocağı, %2,1 imalat sanayi, %0,26'sı elektrik, gaz, su, %3,75'i inşaat, %4,34'ü toptan, perakende ticaret, lokanta ve oteller, %22,28'i ise diğer sektörlerde faaliyet gösterdiği görülmektedir (Tablo 22).

Tablo 22: İşgücününün İktisadi Faaliyet Kollarına Göre Dağılımı (2000)

SEKTÖR	Nüfus	%
Tarım, avcılık, ormancılık ve balıkçılık	186.249	67,25
Madencilik ve taşocağı	63	0,02
İmalat sanayi	6.046	2,1
Elektrik, gaz, su	722	0,26
İnşaat	10.388	3,75
Toptan, perakende ticaret, lokanta ve oteller	12.038	4,34
Diğer	61.780	22,28

Kaynakça: Van İli Tarım Master Planı (2005)

2. BÖLÜM

VAN İLİNDE NÜFUS HAREKETLERİ ÜZERİNDE ETKİLİ OLAN DOĞAL VE BEŞERİ FAKTÖRLER

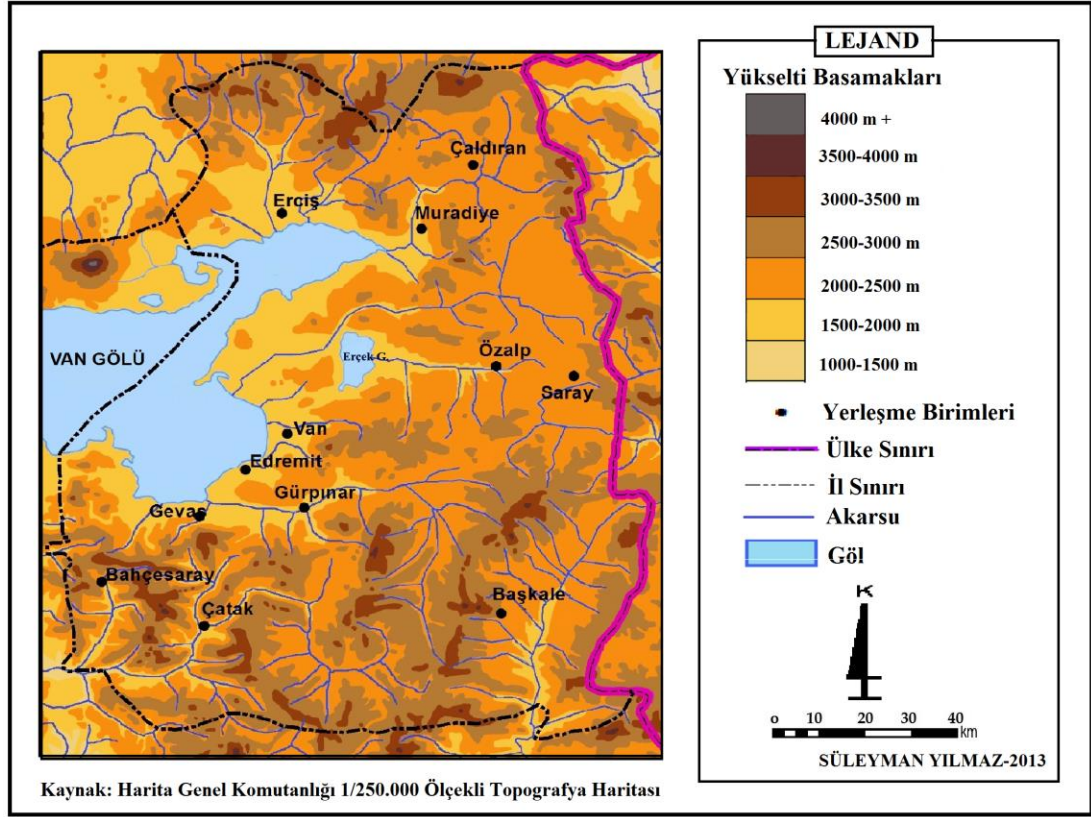
2.1. Doğal Faktörler

2.1.1. Yeryüzü Şekilleri

Nüfus ile doğal faktörler arasında çok sıkı bir ilişki vardır. Özellikle yeryüzü şekilleri ve yükselti ile nüfus dağılışı arasında bir paralellik vardır (Doğanay, 1994:210). Diğer bir ifade ile yeryüzü şekilleri nüfusun dağılışı ve yoğunluğunu etkileyen önemli bir faktördür. Yeryüzünde her yer insanların yerleşmesi için uygun değildir. Ancak doğal koşulların insan yaşamını kolaylaştırdığı yerler daha fazla nüfus çekmektedir (Koday ve Erhan, 2010:9). Yeryüzü şekilleri açısından engebeli ve yükseltisi fazla olan alanlar genellikle seyrek nüfuslu alanları oluştururken, yerleşme açısından yükseltisi az olan ve engebeli olmayan alanlar ise daha sık nüfuslu alanları oluşturmaktadır. Van ilinde nüfusun dağılışında topografik faktörlerin etkisi yüksektir. Topografik koşulların nüfus dağılımında olumsuz etkileri ilin dağlık ve tepelik sahalarda daha belirgindir (Arıbaş ve Öcal, 2007:309). Yükseltinin artmasına bağlı olarak değişen gerek iklim şartları ve gerekse bitki ve toprak örtüsü özelliği beşeri faaliyetlerin sürdürülmesinde güçlüklerin ortaya çıkmasına yol açmaktadır (Koday ve Erhan, 2010:9). Topografik koşullar insanların temel geçim kaynaklarını olumsuz etkilemekte, dolayısıyla insanları göçe zorlamaktadır. Van ilinde doğal ortamla göçlerin yakından ilgisi vardır. Örneğin çok dağlık bir topografyaya sahip olan Bahçesaray ilçesi yılın sekiz ayı yolları karla kaplı olduğu için ulaşım zorlukla sağlanmaktadır (Kayaçelebi, 1990: 34). Bu da ilçede itici bir neden oluşturarak insanları göçe zorlamaktadır.

Van ilinde yeryüzü şekilleri ile nüfus arasındaki ilişkiye bakıldığında yeryüzü şekillerinin nüfusun hareketliliği, yoğunluğu ve dağılışı üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğu görülür. Genel olarak arızalı bir topografyaya sahip olan Van ilinde nüfusun genellikle ovalık alanlarda daha yoğun olduğu görülür (Harita 4). Özellikle çok arızalı bir topografyaya sahip olan Başkale, Bahçesaray, Saray, Çatak gibi ilçelerde nüfus çok az iken, daha sade bir alanda kurulmuş olan Erciş ve Van merkez ilçesinde nüfus daha fazladır. Bu ilçelerde nüfusun تنها olmasının nedenleri yüksek ve engebeli alanların geniş yer tutması ile ilgilidir. Bilindiği üzere bu alanlardaki

doğal ortam özellikleri insanların geçim faaliyetlerini ve ulaşımı etkilemekte ve dolayısıyla nüfus açısından itici bir faktörü oluşturmaktadır.

Harita 4: Van İli Fiziki Haritası

Van ilinin topografyasına bakıldığında, Van İlinin yüksek dağlık alanlardan meydana geldiği görülür. İlin kuzey ve güneyinde yüksek dağlar, doğu bölümünde ise yüksek platolar bulunmaktadır. İlin batı bölümü ise Van Gölü ile kaplıdır. Van Gölünün güney kesiminde 2.500-3.000 m, bazı yerlerde de 3.500 m'yi aşan yükseltiler mevcuttur. Bu dağların Van Gölü'ne paralel uzanması, bu kesimde dik kıyılarda oluşmasına neden olmuştur. İlin doğusu güneyine göre daha alçak (2.200-2.400 m) olup, geniş platolarla kaplıdır. Bu yörede mevcut akarsular doğudan batıya doğru birbirlerine paralel uzanarak göle ulaşırlar. Bu akarsuların vadileri de, doğu batı doğrultulu uzanırlar. İlin batı ve kuzeyindeki yer şekilleri tek tek oluşan volkanlar ve bunları çevreleyen lav platolarından meydana gelir. İlin en yüksek dağları bu kesimdedir (Van Çevre İl Durum Raporu, 2008:4-5). İlin kuzey kesiminde yer alan Aladağ (3.255 m) ve Tendürek Dağı (3.542 m) Van ilini Ağrı ilinden ayırır. İlin en yüksek noktası ilin güney bölümünde Hoşap Çayı havzasının doğusunda yer almaktadır (İspiriz Dağı, 3.668 m). İldeki platolar genel olarak dağların arasına

sokulmuş durumda iken, ovalar volkanik oluşumlu dağlık kütleler arasında ve akarsu boylarında uzanırlar (Yurt Ansiklopedisi, 1981:7544).

Göç olayları, temelinde fiziki coğrafya koşulları ve sosyo-ekonomik faktörlerin yattığı geçim şartlarının zorluğu ile ilgili bir olgudur (Tolunoğlu, 2007: 76). Van ilinin topografik koşulları ile göçler arasından doğrudan ya da dolaylı olarak bir ilişki vardır. Van Gölünün doğusunda ve Erek Dağının batısında yer alan düzlüklerde kurulmuş olan Van kenti ile Van Gölünün kuzeyindeki Erciş deltası üzerinde yer alan Erciş, ilde nüfusu en fazla olan yerleşmeler olup aynı zamanda yoğun göç alan yerlerdir. İlin güneyinde arızalı bir topografyada kurulan Bahçesaray ile Çatak ise nüfusu çok az olan ve çok fazla göç veren yerlerdir.

2.1.2. İklim Özellikleri

İklim, insanların yeryüzünde dağılımını kısıtlayan doğal bir faktördür (Tümertekin ve Özgüç, 2004:264-265). İklim her türlü sosyo-ekonomik faaliyetleri etkilediği gibi nüfusun dağılımına da damgasını vurmuştur (Atalay, 2004:216). İklim koşullarının uygun olduğu alanlarda nüfus yoğunluğu fazla iken, iklim koşullarının uygun olmadığı alanlarda nüfus seyrekdir.

Van ili ve çevresinde kışları sert ve karasal bir iklimin hüküm sürdüğü görülür. Ancak Van Gölü gibi geniş yüzeyli bir su kütesinin varlığı, gölün kıyılarında karasallığın şiddetini azaltır. Van Gölü'nün iklimi ılımanlaştırması nedeniyle, kış ayları nispeten ılık, yaz ayları ise nemli ve serin geçer. Yağışlar kış aylarında kar, ilkbahar ve sonbahar mevsimlerinde yağmur şeklinde düşer. Yaz ayları ise kurak geçmektedir.

Van ilinde kışların çok sert ve uzun geçmesi özellikle insanların günlük ihtiyaçlarını ve ekonomik faaliyetlerini olumsuz bir şekilde etkilemektedir. Örneğin kışların uzun sürmesi vejetasyon süresinin kısa olmasına ve dolayısıyla ilin önemli gelir kaynağı olan tarım ve hayvancılığı çok olumsuz bir şekilde etkilemektedir. İklimin olumsuz etkisi ilde insanların ekonomik faaliyetlerini etkilediği gibi ulaşım üzerinde de olumsuz etki yaparak insanların bu mekânlarda yaşamalarını sınırlandırmış ve bu da itici bir etkiye neden olarak insanları göçe zorlamıştır.

Van'ın uzun yıllar itibariyle sıcaklık durumuna bakıldığında ortalama en yüksek sıcaklığın Ağustos ayında (28,1°C), ortalama en düşük sıcaklığın ise Ocak

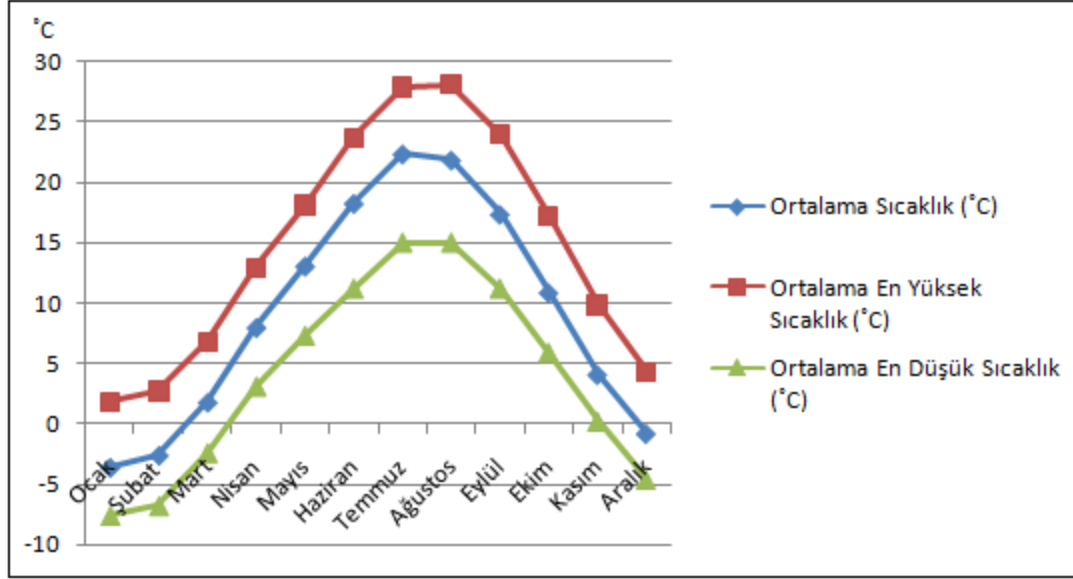
ayında (-7,6°C) olduğu görülür. Ortalama güneşleme süresine bakıldığında güneşleme süresinin en az olduğu ay Aralık ayı iken, ortalama güneşleme süresinin en fazla olduğu ayın ise Temmuz ayı olduğu anlaşılır. Aralık ayında ortalama güneşlenme süresi 4,2 saat iken, Temmuz ayında ortalama güneşlenme süresi 12,1 saattir. Ortalama yağışlı gün sayısının en fazla olduğu ay Nisan ayı iken, ortalama yağışlı gün sayısının en az olduğu ay ise Ağustos ayıdır. Ortalama yağış miktarının en fazla olduğu ay Nisan ayı iken, yağışın en az olduğu ay ise Ağustos ayıdır. Nisan ayının toplam yağış miktarı ortalaması 54,3 mm iken, Ağustos ayının toplam yağış miktarı ise 3,9 mm'dir (Tablo 23, Şekil 13).

Tablo 23: Van'ın Bazı İklim Elemanlarının Ortalama Değerleri (1970 - 2011)

	Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran	Temmuz	Ağustos	Eylül	Ekim	Kasım	Aralık
Ortalama Sıcaklık (°C)	-3.6	-2.6	1.8	8.0	13.1	18.3	22.4	21.9	17.4	10.9	4.1	-0.8
Ortalama En Yüksek Sıcaklık (°C)	1.8	2.7	6.8	12.9	18.1	23.7	27.9	28.1	24.0	17.2	9.8	4.3
Ortalama En Düşük Sıcaklık(°C)	-7.6	-6.8	-2.4	3.1	7.3	11.2	15.0	15.0	11.2	5.9	0.2	-4.6
Ortalama Güneşlenme Süresi (saat)	4.4	5.2	6.1	7.1	9.2	11.4	12.1	11.4	10.1	7.3	5.4	4.2
Ortalama Yağışlı Gün Sayısı	10.1	10.0	12.0	12.8	11.8	5.7	2.2	1.5	2.2	8.4	9.2	9.8
Aylık Toplam Yağış Miktarı Ortalaması (mm)	30.0	31.0	45.6	54.3	49.4	18.7	5.8	3.9	13.4	45.0	49.8	37.7

Kaynak: <http://www.meteor.gov.tr/veridegerlendirme/il-ve-ilceler-istatistik.aspx?m=VAN#sfb>

(Erişim tarihi 01.07.2012)

Şekil 13: Van'ın Ortama, Ortalama En Yüksek ve Ortalama En Düşük Sıcaklık Değerleri (1970-2011)

2.1.3. Hidrografya

Hidrografya ile nüfus arasında çok sıkı bir ilişki vardır. İnsanlar çok eski tarihlerden bu yana su kaynaklarının olduğu yerlere yerleşmiş ve büyük medeniyetleri burada kurmuştur. Her ne olursa olsun su, coğrafi yörenin çok önemli bir parçası ve vazgeçilmez bir unsurdur. Türlü büyüklükteki yerleşme yerleri (köy, kasaba, şehir) birinci derecede suyun bulunmasına bağlı olduğu gibi, tarım işleri de suyun varlığına dayanarak gelişir (İzbirak, 1990: 2). Su kaynakları insanların ekonomik faaliyetleri başta olmak üzere diğer birçok faaliyetlerini etkilemektedir. Bilindiği gibi su kaynaklarının temiz ve bol olması bir yöreyi her zaman daha yaşanabilir kılmaktadır. Özellikle içme suyu eksikliği olan yerlerde yerleşmelerin daha sınırlı olduğu görülür. Diğer yerleşim alanlarında olduğu gibi Van ilinde de hidrografik koşulların nüfus hareketliliği üzerinde etkisi olduğu söylenebilir. Özellikle kırsal yerleşmelerdeki içme ve sulama suyunun eksikliği göçler üzerinde itici bir rol oynamıştır. Van ilindeki nüfusun dağılımına bakıldığında Van Gölüne kıyısı bulunan ve su kaynakları bakımından zengin olan alanların nüfusu diğer yerleşme alanlarına göre fazla olduğu görülür.

Van ilinin hidrografik özelliklerine bakıldığında zengin bir potansiyele sahip olduğu görülür. Van ilinin sınırları içinde çok sayıda göl mevcuttur. Türkiye'nin en büyük gölü olan Van Gölü'nün doğu kesimi il sınırları içindedir. İldeki diğer göller;

Erçek Gölü, Akgöl, Sultan (Süphan) Gölü, Keşiş Gölü, Kazlı Göl, Değirmigöl, Hasantimur Gölü'dür. Van İli sınırları içinde çeşitli boyutlarda akarsular bulunmaktadır. Bu akarsuların çoğunluğu Van Gölü'ne dökülürler, ilin güneyinde yer alan akarsular Basra Körfezine, doğu kısmında yer alan bazı akarsular ise İran'a ulaşmaktadır. Van İli sınırları içinde önemli sayılabilecek akarsular şunlardır: Bendimahi Çayı, Hoşap Çayı, Karasu Çayı, Zilan Deresi, Deli Çay, Memedik Çayı, Çatak Deresidir.

2.1.4. Bitki Örtüsü

Bitki örtüsü de nüfus dağılımını etkileyen doğal faktörler arasındadır. Bitki örtüsü içinde ormanlar önemlidir. Çünkü ormanların sık olduğu ve geniş alanlara yayıldığı yerlerde yerleşim yerleri birimleri kurma ve tarım yapma imkânları çok sınırlıdır. Dolayısıyla buralarda nüfus da çok azdır (Şahin ve Doğanay, 2000: 181).

İldeki doğal bitki örtüsünün yer şekilleri ve nemliliğin kontrolü altında geliştiği görülmektedir. İl sınırları içinde batıdan doğuya, kuzeyden güneye gidildikçe bitki örtüsünde belirgin bir değişimi görülememektedir (Alaeddinoğlu, 2006: 62). Van ilinde bozkır formasyonun yaygın olduğu görülür. Van ili, göl çevresi dışında ağaçtan yoksundur. Kimi vadi ağzlarında, akarsu boylarında küçük ağaç toplulukları göze çarpar. Bu kesimde yaygın ağaç türleri kavak, söğüt ve kara ağaçtır. Gölün güneyinde sık fundalıklar, meşe ve ardıç ağaçlarından oluşan ormanlara rastlanır (Yurt Ansiklopedisi, 1981:7540).

2.2. Beşeri Faktörler

2.2.1. Sosyo-Ekonomik Faktörler

Doğal çevre faktörleri gibi beşeri ve ekonomik faktörler de nüfusun dağılışı ve hareketliliği üzerinde etkilidir.

Belirli bir alandaki nüfusun dağılışı etkileyen beşeri faktörlerin başında o alandaki ekonomik faaliyetlerin türü ve ölçeğinin geldiği söylenebilir (Tümertekin ve Özgüç, 2004:206). Van ilinin ekonomik özelliklerine bakıldığında temel geçim kaynağının tarım ve hayvancılık olduğu görülür. Uzun ve sert kışlar, elverişsiz topografik özellikler, ilde tarım ve sanayi yapısının geliştirilmesini kısıtlamaktadır (Atalay ve Mortan, 2006:491). İlde sanayinin gelişmemesi, tarım ve hayvancılık faaliyetlerinin ilkel ve aile geçimine yönelik olması, güvenlik ve diğer sebeplerden

dolayı yayla ve mera gibi alanların kullanılmaması ilde ciddi manada işsizliğe sebep olmuştur. İşsizlik oranının yüksek olması nedeniyle özellikle kırsal kesimlerden Van şehrine ve diğer illere yoğun göçler yaşanmıştır.

2011 yılı itibarıyla Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi sonuçlarına göre Van ilinin nüfusu 1.022.532 kişidir. Nüfusun 526.725'i şehirlerde yaşarken, 495.807'si belde ve köylerde yaşamaktadır. Şehirde yaşayanların oranı %52, kırsal alanlarda yaşayanların oranı % 48'dir. Nüfus bakımından en büyük ilçeler sırasıyla Van Merkez ilçe, Erciş, Özalp, Çaldıran, Başkale ve Muradiye'dir. Nüfus bakımından en küçük ilçe ise Bahçesaray'dır. Van ili; şehirleşme oranı, kişi başına gayri safi yurtiçi hâsıla, sanayi iş kolunda çalışanların toplam istihdama oranı bakımından Türkiye ortalamalarının altındadır. Nüfus artış hızı ve tarım kolunda çalışanların toplam istihdam oranı ise Türkiye ortalamalarının üstündedir. Hayvancılık, ilin geleneksel geçim ve istihdam sektörüdür. Ticaret, turizm ve sanayi faaliyetleri de ekonomide önemli bir yer tutmaktadır. İl ekonomisinde sanayi; hammaddeyi yerinde işlemek, ihtiyaçları temin etmek ve istihdama olan katkılarında dolayı önemli bir işlev görmektedir. İlde gıda ve içki, dokuma ve giyim, lastik-plastik sanayi tesisleri faaliyette bulunmaktadır. Van ili Saray ilçesi Kapıköy Sınır Kapısı üzerinde yapılan sınır ticaretinin il ekonomisinde önemli bir yeri bulunmaktadır (TÜİK, 2009). Van ilindeki sınır ticaretine bakıldığında yapılan ihracat tutarı ithalat tutarından her zaman fazla olmuştur. 2008 yılında ilde 504.278 dolar ithalat yapılırken, toplam 13.795.780 dolar ihracat yapılmıştır (Tablo 24).

Tablo 24: Van İlinde Sınır Ticareti

YILI	İTHALAT (\$)	İHRACAT (\$)
2003	26.200	2.637.173
2004	328.463	6.916.019
2005	652.795	11.926.991
2006	244.763	14.549.111
2007	454.718	13.860.961
2008	504.278	13.795.780

Kaynak: http://www.van.gov.tr/default_B0.aspx?content=1052 (Erişim Tarihi: 14.07.2014)

Van ilinin işgücüne katılma oranı % 41,6, işsizlik oranı % 15,6 istihdam oranı % 35,1'dir. İşgücüne katılma oranı ve istihdam oranı Türkiye ortalamasının altında iken, işsizlik oranı Türkiye ortalamasının üzerindedir (Tablo 25).

Tablo 25: Van İlinde İşgücüne Katılma, İşsizlik ve İstihdam Verileri (2009)

	İşgücüne Katılma Oranı (%)	İşsizlik Oranı (%)	İstihdam Oranı (%)
Van	41,6	15,6	35,1
Türkiye	47,9	14,0	41,2

Kaynak: DAKA (2011b)

Van ilinin 1996 yılında 76 il arasında sosyo-ekonomik gelişmişlik sırası 67 iken, 2003 yılına gelindiğinde sosyo-ekonomik gelişmişlik sırası 81 il içerisinde 75 olmuştur. 2011 yılına gelindiğinde ise Van ilinin sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralamasında herhangi bir değişiklik olmamıştır. Van ili 2000 yılı verilerine göre beşinci derecede gelişmiş iller arasındadır. Türkiye’de gerek bölgeler arasında gerekse iller arasında önemli sosyo-ekonomik gelişmişlik farkının olması göçler üzerinde ekili olmuştur. Sosyo-ekonomik gelişmişlik farklılıklarından kaynaklanan yoğun göçler büyük bir nüfus baskısı oluşturarak ülke genelinde tüm mekânsal birimleri etkileyen yerleşme/ kentleşme sorunlarına neden olmaktadır (Dinçer v.d., 2003:9). Özellikle 1985-2000 yıllarında siyasi ve ekonomik sebeplerle kırsal alanlardan kentlere olan göçler hızlı bir şekilde artmış ve bu göçlerin yöneldiği kentlerde kentsel yoksulluk oluşmuştur.

Van ilindeki ilçelerin sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralamasına bakıldığında merkez ilçesi dışındaki diğer ilçelerin gelişmişlik grubunun Türkiye ortalamasının altında olduğu ve sosyo-ekonomik gelişmişlik endeksine göre en düşük değerlere sahip ilçelerin grubunda yer aldığı görülür (Tablo: 26).

Tablo 26: Van Merkez ve İlçelerinin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması (2004)

İlçe	872 İlçe İçerisinde Gelişmişlik Sırası	Gelişmişlik Grubu	Gelişmişlik Endeksi
Merkez	149	2	0,71686
Erciş	673	5	-0,63825
Edremit	714	5	-0,70601
Gevaş	785	6	-0,91217
Muradiye	836	6	-1,27463
Saray	850	6	-1,41712
Gürpınar	861	6	-1,51778
Çatak	862	6	-1,52253
Özalp	864	6	-1,54656
Başkale	865	6	-1,55537
Çaldıran	870	6	-1,62954
Bahçeşaray	872	6	-2,01076

Kaynak: Dinçer ve Özaslan (2004)

2.2.2. Siyasal Faktörler

Van ilinde nüfus hareketliliğine etki eden en önemli beşeri faktörlerden biri de siyasal olaylardır. Özellikle 1980’li yıllardan sonra meydana gelen güvenlik sorunları köyden kente ve kentten de diğer kentlere olmak üzere bir göç dalgasını meydana getirmiştir. Siyasi sebeplerden kaynaklanan zorunlu göçler özellikle kırsal alandaki nüfusu etkilemiştir. Siyasi olaylardan dolayı kırsal alanlarda yaşayan nüfus, geçimlerini sağlayacak ekonomik faaliyetleri yapamamaları sebebiyle çok zor durumda kalmıştır. Özellikle hayvancılıkla uğraşan kırsal nüfusun mera alanlarını kullanamaması sebebiyle zorunlu bir göçe zorlanmıştır. Bu göçlerin plansız oluşu, göç edenleri bireysel ya da aile olarak mağdur ettiği kadar onların sığındığı kentlerin de sosyo-ekonomik dengesini bozmuştur (Yüceşahin ve Özgür, 2006: 15). Siyasi sebeplerden kaynaklanan göçler Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesindeki hemen hemen tüm illeri etkisi altına alarak bu bölgede yaşayan insanları göçe zorlamıştır. Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerindeki önemli bir nüfus kitlesi bölgedeki olaylar nedeniyle özellikle kırsal yerleşim yerlerini toplu olarak terk etmek zorunda kalmışlardır. Topyekûn köyün, mezranın boşaltılması şeklinde cereyan eden bu göçlerle ailelerin sosyal ve ekonomik düzenlerinin temeli olan topraklarıyla, iş ve üretim kaynaklarıyla temasları büyük ölçüde koparılmıştır. Bu insanların önemli bir bölümü de yaşam koşullarına tamamen yabancı oldukları, güvenlik yönünden emin olan kentlere yerleşmişlerdir (Sevim, 2010:242). Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü (HÜNEE)’nün yaptığı bir araştırmaya göre son yirmi yılda Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde 14 ilin kırsal yerleşim yerlerinden güvenlik nedenleriyle gerçekleşen göçlerin yaklaşık yüzde 32’si 1986-1990 döneminde; yüzde 61’i 1991-1995 döneminde; geriye kalan yüzde 7’si ise 1996-2005 döneminde gerçekleşmiştir. Bu 14 ilin kırsal yerleşim yerlerinden güvenlik nedenleriyle gerçekleşen göçlerin yoğunlaştığı dönem 1986-1995 dönemidir. On dört ilin kırsal yerleşim yerlerinden güvenlik nedenleriyle göç eden nüfusun yüzde 74’ü 14 ilin ya da 14 ilden yoğun göç alan 10 ilin kentsel alanlarında yaşamaktadır (HÜNEE, 2006:106-107).

1990-2000 yılları arasında siyasal ve diğer sebeplerden dolayı Olağan Üstü Hal bölgesi (OHAL) illerinde köy boşaltılmaları sonucu yapılan göçlere bakıldığında boşalmış köy sayılarının en fazla olduğu yıllar 1990 ile 1997 yılları arasındadır.

Boşalmış köy sayılarının en üst düzeye ulaştığı 1997 yılında en fazla köyü boşalmış il Mardin iken, köy boşalmalarının en az olduğu il ise Adıyaman'dır. Van ilinde 1997 yılında 14 köy, 2000 yılında 19 köy boşaltılmıştır. Bu yıllar arasında geri dönüş yapan köy sayısı 2'dir (Tablo 27). 1990-2000 yılları arasında 33 köy, 2000-2010 yılları arasında 2 köy boşalmış/boşaltılmıştır. Geri dönüş yapan köylere bakıldığında 1990 yılında boşalan 21 köyün 2000-2010 döneminde geri dönüş yaptığı görülmektedir. Van ilinde özellikle 1990 yılında boşaltılmış köy sayısının diğer yıllara göre çok fazla olmasının sebebi bu dönemde meydana gelen siyasal olaylardır.

Tablo 27: Olağanüstü Hal Bölgesi İllerinde Boşalmış/Boşaltılmış Köyler (1990-2000)

İller	Boşalmış Köy Sayısı			1997'de İllere Göre Toplam Köy Sayıları	1997'de İllere Göre Boşalmış Köyler Oranı (%)	Geri Dönüş Yapılan Köy Sayısı
	1990	1997	2000			
Adıyaman	-	1	-	406	0.2	1
Ağrı	1	3	1	571	0.5	2
Bingöl	4	36	29	327	11.0	8
Bitlis	-	60	60	342	17.5	2
Diyarbakır	-	57	45	832	6.9	18
Elazığ	7	14	9	563	2.5	5
Hakkâri	-	25	27	125	20.0	3
Mardin	6	117	127	568	20.6	-
Muş	-	5	5	376	1.3	1
Siirt	8	58	69	280	20.7	7
Tunceli	4	80	72	372	21.5	13
Van	-	14	19	584	2.4	2
Batman	1	23	20	267	8.6	7
Şırnak	24	86	86	242	35.5	-
Toplam	55	579	569	5.855	9.9	69

Kaynak: Yüceşahin ve Özgür (2006)

Türkiye'de Göç ve Yerinden Olmuş Nüfus Araştırmasına (TGYONA) göre güvenlik nedenleriyle gerçekleştirilen göçlerin %55'i aile göçü; %42'si ise yerleşim yerinin kısmen ya da topluca terk edilerek gerçekleştirildiği göçlerdir. 14 ilin kırsal alanlarından güvenlik nedenleriyle göç edenlerin %45'i aile olarak göç ettiklerini; %52'si yerleşim yerlerini kısmen ya da topluca terk edilerek göç ettiklerini beyan etmişlerdir. Kentsel alanlardan güvenlik nedenleriyle göç edenlerin, oldukça büyük bir bölümü ise (%94) aile olarak göç ettiklerini belirtmişlerdir. 14 il çıkışlı güvenlik nedenli göçlerin %87'sinde kişiler ve/veya aileler göçün istekleri dışında gerçekleştiğini ifade etmişlerdir (HÜNEE, 2006:107).

3. BÖLÜM

NÜFUS HAREKETLERİ

3.1 Doğumlar ve Ölümler

3.1.1 Doğumlar

Nüfus kitlesinin başlıca değişkenlerinden biri de doğumlar ve ölümlerdir (Doğanay, 1994:152). Doğumlar ve ölümlerin nüfus hareketliliği üzerinde önemli bir etkisi vardır. Doğum oranları, ölüm oranları ve dış göçler bir ülkede nüfus artışını belirleyen temel üç etkidir (Atasoy, 2009: 30). Belirli bir sayım yılında doğumların sayısı ölümleri geçtiği zaman nüfus artışı meydana gelir. Bu artışa doğal nüfus artışı denilir. Eğer bir mekânda doğumların oranı ölümleri geçtiği halde nüfus azalması ve ya olması gerekenin çok üzerinde bir nüfus artışı olmuşsa bu mekân ya göç vermiş veya göç almıştır.

Türkiye’de doğurganlık hızı giderek azalmaktadır. Doğum hızının en yüksek olduğu dönem 1950-1960 dönemidir. Bu dönemde % 2.85 olan doğurganlık hızının giderek azalmaya başladığı görülmektedir. 2000 yılında %2.27’ye ve 2005 yılında % 2.19 gerileyen doğurganlık hızının 2013 yılında %2.07’ye ineceği tahmin edilmektedir (Deliktaş v.d., 2008:878). Doğurganlığın düşmesinde başta gebeliği önleyici yöntem kullanımındaki artışın yanında, kadınlarda ilk evlenme yaşının yükselmesi ve evlilik oranlarının genç yaşlarda azalma göstermesi bu sonucu etkilemiştir (DPT, 2001: 25). Aynı zamanda eğitim ve sağlık hizmetlerinin artması da doğurganlığın düşmesinde etkili olmuştur.

Nüfusun doğal artışını sağlayan doğurganlık hızını etkileyen farklı etmenler vardır. Bunlar; insanların eğitim düzeyleri, sağlık hizmetlerine erişim, aile planlaması konusunda bilinç düzeyi, sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel yapı, gelir düzeyinin değişmesi, kadının iş hayatına katılması ile statüsünün değişmesi, kent ve kır nüfus dengesinin bozulması, sanayileşme, beslenme koşullarının iyileşmesi ve toplumun çocuga bakış açısının değişmesi gibi etmenler sayılabilir (Eşin, 2012: 88).

Türkiye’de doğurganlık hızı illere göre farklılık göstermektedir. Genellikle sosyo-ekonomik bakımdan gelişmiş illerde doğurganlık hızı düşükken, sosyo-ekonomik bakımdan gelişmemiş illerde ise doğurganlık hızı yüksektir. Türkiye’de doğurganlık hızının en yüksek olduğu iller Şanlıurfa, Şırnak, Diyarbakır, Mardin,

Van, Batman, Siirt, Ağrı, Bitlis, Muş gibi illerken, doğurganlık hızının düşük olduğu iller ise Eskişehir, Kırklareli, Edirne, Kütahya, Çanakkale, Kırıkkale, Bolu gibi illerdir. Doğurganlık hızları bölgelere göre de farklılaşmaktadır ki, Güneydoğu ve Doğu Anadolu bölgelerinde yüksek (kadın başına 4.31 ve 3.72 çocuk) Marmara ve Ege bölgelerinde düşüktür (kadın başına 2,0 çocuktan az) (Özgür, 2005:1).

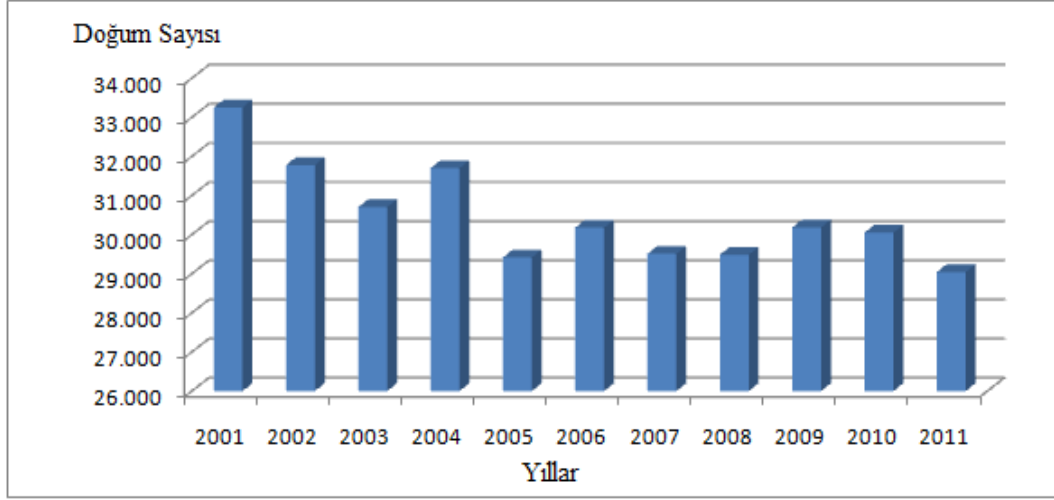
Van ilinin kaba doğum hızı yıllara göre farklılık göstermektedir. 2009 yılında Van ilinin kaba doğum hızı ‰26,8, 2010 yılında ‰24, 2011 yılında ise ‰16,7'dir. Toplam doğurganlık hızı ise 2009 yılında ‰86,2, 2010 yılında ‰81,3, 2011 yılında ise ‰98,1'dir (http://www.van.gov.tr/default_B0.aspx?content=1008 14.07.2014).

Bilindiği gibi doğumlar bir yerin nüfusunun artmasında çok önemli bir paya sahiptir. Doğumlar nüfusun artışı sağladığı gibi nüfusun sosyo-ekonomik yapısı hakkında da bilgi vermektedir. Van ilinde yıllar itibariyle doğum sayısına bakıldığında genelde doğumların giderek azaldığı görülür. 2001 yılında ilde 33.251 doğum gerçekleşmiş ve 2004, 2006 ve 2009 yıllarında bir önceki yıla göre doğum sayısında artışlar olsa da 2011 yılına gelindiğinde doğum sayısı 29.042'ye düşmüştür (Tablo 28, Şekil 14). Van ilinde yıllar itibariyle doğumda görülen bu azalmalar ilde doğal yollardan olan nüfus artışına olumsuz etki yapmıştır.

Tablo 28: Yıllar İtibariyle Van İlindeki Doğumlar

Yıllar	Doğum Sayısı
2001	33.251
2002	31.777
2003	30.703
2004	31.699
2005	29.415
2006	30.178
2007	29.509
2008	29.484
2009	30.183
2010	30.049
2011	29.042

Kaynak: <http://tuikapp.tuik.gov.tr/Bolgesel/tabloOlustur.do> 28.12.2013

Şekil 14: Yıllar İtibariyle Van İlindeki Doğumlar

3.1.2 Ölümler

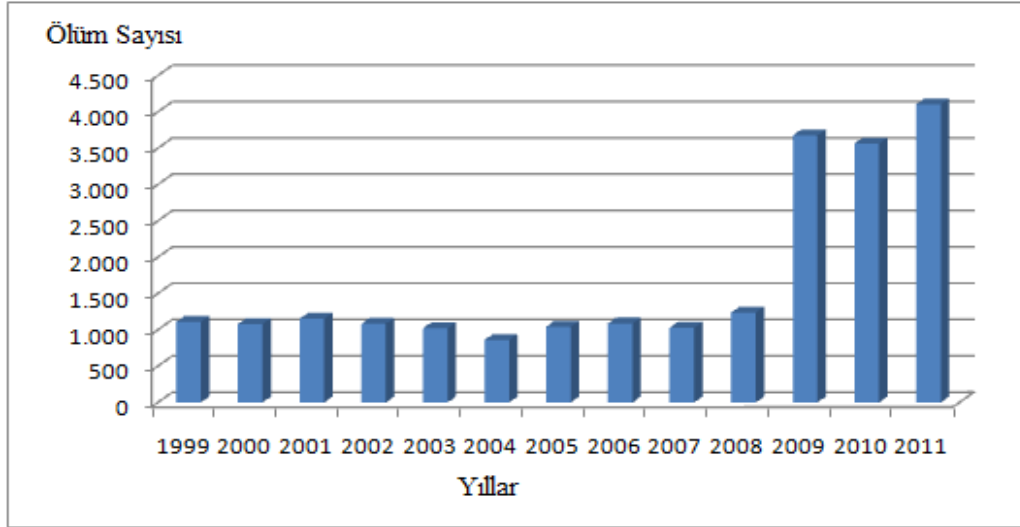
Doğum ve ölüm olayları, bir ülkede yaşayan nüfusun nicelik ve niteliklerine doğrudan etki eden üç faktörden (doğum, ölüm, göç) ikisidir. Buna göre demografik açıdan doğumların nüfusun miktarı açısından artırıcı, ölümlerin ise nüfusun miktarı açısından azaltıcı etkisi vardır (Demirel, 2004:1). Doğum olaylarında olduğu gibi ölüm olayları da nüfusun gelişimi ve yapısı üzerinde etkili olan doğal faktörlerdendir.

Yıllar itibariyle Van ilindeki ölümlere bakıldığında özellikle son yıllarda ölüm miktarında önemli bir artışın olduğu görülmektedir. Ölüm sayısının en fazla olduğu yıl 2011 yılıdır. 2011 yılında ölüm sayısında önemli bir artışın olmasının nedeni bu yılda meydana gelen depremlerdir (Tablo 29, Şekil 15). İlde ölüm sayısındaki artışlar nüfus artış hızının düşmesine sebep olmaktadır.

Tablo 29: Yıllar İtibariyle Van İlindeki Ölüm

Yıllar	Ölüm Sayısı
1999	1.108
2000	1.079
2001	1.152
2002	1.083
2003	1.021
2004	861
2005	1.044
2006	1.088
2007	1.028
2008	1.238
2009	3.676
2010	3.565
2011	4.104

Kaynak: <http://tuikapp.tuik.gov.tr/Bolgesel/tabloOlustur.do#28.12.2013>

Şekil 15: Yıllar İtibariyle Van İlindeki Ölüm

3.2 Göçler

Nüfus hareketliliği denildiği zaman akla göçler gelir. Göçler nüfusun azalmasında, çoğalmasında ve ülke içindeki dağılımında önemli bir rol oynar (Şahin ve Doğanay, 2000:165). Nüfusun devamlı yaşama bölgelerini kişisel olarak, aileler veya guruplar halinde terk edip, geçici veya sürekli olarak yaşamak amacıyla bir başka yere gitmesi hareketine göç etmek denir. Önemli nüfus parametrelerinden biri olan göç hareketi, değişik sosyal, ekonomik ve siyasal nedenlerden kaynaklanır (Doğanay, 1994:165). Göç olayının temelinde bulunan ana faktör; insanların geçimlerini sağlamak için daha uygun yerlere gitmek ve burada iş bulmak, çeşitli imkânlardan faydalanmak ve yerleşmektir (Atalay, 2004:237).

İnsanlar çok eskiden beri kendi ihtiyaçlarını karşılamak için buldukları mekânları farklı nedenlerden dolayı değiştirmişlerdir. İnsanları buldukları mekândan farklı mekânlara yönelten çok farklı nedenler bulunmaktadır. Bazen deprem, volkanik patlamalar, aşırı kuraklıklar, aşırı yağışlar sonucu oluşan seller ve ya savaşlar gibi zorunlu nedenlerle bazen de insanlar kendi istek ve iradeleriyle imkânları daha iyi olan yerlere göç etmişlerdir. Tarım toplumlarında insanlar toprağa bağlı oldukları için nüfusun yer değiştirmesi bireyin kendi iradesiyle olmaz. Eğer göç zorla yer değiştirmeleri değil sadece gönüllü yer değiştirmeleri kapsıyorsa bu kategorinin ortaya çıkabilmesi için modern toplumun ulus devletin özgür bireyin olmuş olması gerekir (Tekelli, 2008:173). Nüfusun mekânda yer değiştirme hareketi olan göçler, ülke sınırları içerisinde olduğu gibi ülke sınırları dışında da olmaktadır. Ülke sınırları içerisinde meydana gelen göçlere iç göç, ülke dışında meydana gelen göçlere ise dış göç denilmektedir.

3.2.1 İç Göçler

İç göçler, bir ülke sınırları içerisinde oluşan nüfus hareketleridir (Bahar, 2008:262). Başka bir ifade ile iç göçler, nüfusun aynı ülke içinde yeniden yerleşimini ifade eder (Tümertekin ve Özgüç, 2004:257). Sanayileşmiş ülkelerde 18. yüzyılın sonlarına doğru başlayan kentleşme ve buna bağlı olarak ortaya çıkan göç hareketleri, gelişmekte olan ülkelerde 1950'li yıllardan sonra gündeme gelmiştir. Ülkemizde de 1923'ten 1950'li yıllara kadar, güçlü bir kentleşme ve göç hareketine rastlanmamaktadır (Öztürk ve Altuntepe, 2008:1591).

Türkiye'de 1950'li yıllarda az gelişmiş illerden gelişmiş illere doğru başlayan göçler, 1960'lı yılların başında yurtdışına da taşarak yoğunluğunu günümüze kadar sürdürmüştür. 1950'li yıllarda başlayan ekonomik ve sosyal kalkınmaya paralel olarak kırsal ve kentsel yörelerde başlayan yapısal değişim kırsal iticiliğini, kentin çekiciliğini hızlandırmış, nüfusun kentlere doğru yönelmesine neden olmuştur (Kocaman, 2008:1). Ülkemiz koşullarında kırsal itici öğeler taşınmasın karşın, kent çekici öğeler taşır. Yaşantı ve geçim bakımından kırsal elverişsiz olmasına karşın, kent kırsala göre elverişlidir. Ülkemizde gelişen bu yanlış tutum kırsal alanların elverişsiz kılması ve sonucunda kırsal boşalmasına neden olmuştur (Öz, 1978: 26). Gerek ülkemizde gerekse Van ilinde çeşitli sebeplerden dolayı kırsal alanlardan kentlere doğru olan göçler sosyo-ekonomik ve kültürel zararlar başta olmak üzere birçok

zararlara neden olmuştur. Ülkemizde kırsal alanlardan kentlere doğru olan göçler sebebiyle kırsal alanlardaki başta tarım ve hayvancılık olmak üzere yerel ekonomiler çok büyük zararlar görmüştür. Türkiye’de gerek kırsal alanlar ile şehirsal alanlar arasındaki sosyo-ekonomik dengesizlikler gerekse bölgeler arasındaki sosyo-ekonomik dengesizlikler göç hareketliliği üzerinde etkili olan en önemli sebeplerdir. Özellikle Doğu ve Güney Doğu Anadolu bölgelerindeki illerde sosyo-ekonomik göstergelerin zayıf olması göç hareketliliğini etkileyen önemli faktördür. Zayıf sosyo-ekonomik göstergelerin beraberinde getirdiği isteğe bağlı ekonomik göç yanında, bölgede yaşanan çatışmalı ortamdan kaynaklanan zorunlu göç de bölge illerindeki göç hareketlerini etkileyen önemli ikinci unsur olmaktadır (Günel, 2012:112).

Gerek ülkemizde gerekse Van ilinde 1980 yılına kadar göçün en önemli nedeni ekonomik sebepler oluştururken, 1980’lerden başlayan ve 2000 yıllarına kadar etkisini sürdüren olaylar sebebiyle göçün boyutu ve niteliği değişerek insanlar güvenlik sebebiyle zorla göçe maruz kalmıştır. 2000 yılından sonra ise bölgedeki olayların etkisini azaltması, Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde olağan üstü halin (OHAL) kalkmasından dolayı güvenlik sebebiyle yapılan zorunlu göçlerde çok ciddi bir azalma olmuştur. 1993 ve 1994 yıllarında köy boşaltmaları yoğunlaşmış, Olağanüstü Hal Bölge Valiliğinin tespitlerine göre; OHAL Bölgesi ile (Diyarbakır, Hakkari, Siirt, Sımak, Tunceli, Van) mücavir alanı oluşturan (Batman, Bingöl, Bitlis, Mardin, Muş) 11 ilde Kasım 1997’de dönüş yapanlar hariç, 820 Köy ve 2.345 mezradan (mahallelerden) göç edenlerin sayısı ise 378.335’e ulaşmıştır. OHAL Bölgesi ve mücavir illeri dışındaki illerde de zorunlu olarak boşaltılan köy ve mezarlar olduğu bilinmektedir. Bu çerçevede, OHAL ve mücavir alan dışındaki illerden sağlanan resmi bilgilere göre 85 köy ve 178 mezra boşaltılmıştır. Böylece, boşaltılan toplam köy sayısı 905, toplam mezra sayısı 2.923, toplam yerleşim birimleri sayısı ise 3.428’dir (TBMM, 1998: 11). Göç-Der’in verilerine göre Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde toplam 1.464 köy boşaltılmıştır. Van ilinde ise Çatak’ta 29 köy, Bahçesaray’da 10, Başkale’de ise 4 köy olmak üzere boşaltılan köy sayısı 43’tür (<http://www.gocder.com/boskoy.htm> 10.02.2013).

Doğu ve Güneydoğu Anadolu’nun kırsal kesiminden Türkiye’nin Batı bölgelerine ya da bölgenin büyük merkezlerine göç hareketinde artış, özellikle PKK olaylarıyla paralellik göstermektedir. 1983 yılından önce %7 olan çatışmalı ortamdan

kaynaklanan göç olayı 1983-1990 yılları arasında %64,5'e; 1991 'de %83,8'e; 1992 'de %81,4'e; 1993'te %83,4'e çıkmıştır. 1994 yılından itibaren güvenlik güçlerinin etkisiyle terörle ilgili göç olayları %62,7'ye; 1995 yılında %51,2'ye; 1996 yılında %41,6'ya; 1997 yılında %28'e düşmüştür. Ayrıca 1994 'ten itibaren bölgedeki göç olayı yavaşlamıştır. Bunda güvenliğin bir ölçüde sağlanması etkili olduğu gibi göç potansiyeline sahip nüfusun azalması da etkili olmuş olabilir (Aksoy, 2004:3). Güvenlik sebebiyle yapılan göçler en çok kırsal alanlarda yaşayan insanları etkilemiştir. Bu yerlerde yaşayan insanların temel geçim kaynağı tarım ve hayvancılık olması ve dolayısıyla bu insanların çoğunun vasıfsız olması sebebiyle yaşanan göçler, göç eden insanları ciddi ekonomik sorunlara maruz bırakmıştır.

1975-2000 döneminde, Türkiye genelinde toplam nüfus içinde göç eden nüfusun payı artış eğilimi göstermiştir. 1975-1980 döneminde nüfusun %9,3'ünü oluşturan 3,6 milyon kişi göç etmiş iken, 1995-2000 döneminde nüfusun %11'ini teşkil eden 6,7 milyon kişi göç etmiştir (Kocaman, 2008: 17). 1965-1980 yılları arasında ülkede göç oranı %2,8 iken, Van'da bu oran %4,4'tür. Buna göre Van en fazla göç veren iller arasına girer. Van'da 1965-1970 yılları arasında göçte bir azalma vardır. Bu dönemde ilden 25.000 civarında nüfus il dışına göç etmiştir. 1965-1970 arasında il dışına göç oranı % 4,55 oranında gerçekleşmiştir (Kaştan, 2010: 318-319). Van ili özellikle 1985 yılından sonra siyasi sebeplerden dolayı gerek kırsal kesimlerden gerekse çevre il ve ilçelerden yoğun bir göç almıştır (Tablo 30, Şekil 16). Kentin son 10-15 yıl içerisinde kendisine en yakın illerin kırsalından aldığı zorunlu göçlerle toplumsal ve kültürel yapıda önemli değişikliklere yol açmıştır (Sami, 2009: 19). Zorunlu göçün yaşandığı 1990'lı yılların başına kadar düzenli bir büyüme ve kentleşme süreci yaşayan Van kenti, zorunlu göç süreci ile birlikte kısa sürede hızlı bir nüfus yığılması sorunu ile karşı karşıya kalmıştır (Kesinok, 2009: 206). Zorunlu olarak göç eden ve Van il merkezinde ikamet eden göçmenlerin büyük bir kısmı, Van'ın Başkale, Bahçesaray, Çatak, Gürpınar ve Çaldıran gibi dağlık ilçelerinden, Hakkâri'nin Çukurca ve Yüksekova ilçelerinden, Şırnak'ın Beytüşşebap ve merkeze bağlı köylerinden, Siirt'in merkez köyleri ile Pervari ilçesinden ve Bitlis'in Mutki ilçesinden gelenlerden oluşmaktadır (Deniz ve Etlan, 2009: 480). Van'a göç ederek gelen göç zedeler, ekonomik olanaksızlıklar nedeniyle normal kent alanlarında bir konut edinemedikleri için kentin civar mahalleleri olan Hacıbekir, Süphan, Şamranaltı, Altıntepe, İstasyon, Beyüzümü, Akköprü, Sığke varoşlarına

sürüklenerek ya bir barınak ya da bir gecekonuda barınma ihtiyaçlarını kendi olanakları çerçevesinde pratik olarak çözüme yoluna gitmişlerdir (Özer, 2009: 75).

Van ili kırsal kesimlerden, çevre il ve ilçelerden yoğun göç alarak nüfusunun hızla artması sonucu günümüzde birçok sorunlar ile karşı karşıya kalmıştır. Başta güvenlik sorunu sebebiyle boşalan köylerde üretici durumda olan halk hayvanlarını satarak, arsalarını ya satarak ya da boş bırakarak göç etmeleri onları üretici durumundan tüketici durumuna sokmuştur. Zaten tarım ve hayvancılıktan başka uğraşları olmayan bu halk vasıfsız olmaları sebebiyle kentlerde iş bulamama ya da çok kötü işlerde çalışma içerisine girmişlerdir. Bu göçler Van ilinde başta işsizlik olmak üzere, altyapı, sağlık, eğitim, ulaşım, çevre kirliliği gibi birçok soruna neden olmuştur. Gerek Türkiye’de gerekse Van ilinde plansız ve bilinçsiz bir şekilde yapılan göçler ekonomik, sosyal ve siyasal sorunları sebep olmakta özellikle çocuklar üzerinde derin tahribatlar yapmaktadır. Göç sonucu kent merkezlerine gelen ailelerin çocukları, ailedeki olumsuzluklar yüzünden ya evini terk ederek sokakta yaşamaya başlamakta ya da farklı biçimlerde çalışarak aileye katkı yapması yönünde baskı görmektedir (DAKA, 2011c: 5). Göçlerle beraber daha küçük yaşlarda eğitim hayatından alınarak çalışmaya itilen bu çocuklar sokaklarda mendil, su, sakız satarak veya boyacılık, dilencilik gibi işleri yaparak aile ekonomisine katkı sağlamaya çalışmaktadır. Bu çocuklar eğitim hayatlarına devam edemeyip sokaklarda yankesicilik, hırsızlık, kapkaç ve diğer birçok zararlı alışkanlığa itilerek büyük kayıplara sebep olmaktadır. Göçlerle beraber özellikle çok fazla göç alan metropol kentlerde olduğu gibi Van ilinde de sokak çocuklarının yapmış olduğu suç oranı yüksektir. Nitekim Van ilinde 2008 yılında işlenen suçların %19.86’sı 18 yaşından küçük çocuklar tarafından işlenmiştir. Bu suçların %25’i Van merkez nüfusuna kayıtlı çocuklar tarafından, geriye kalan %75’i ise başka illerden veya Van’ın ilçelerden göç yoluyla gelen çocuklar tarafından işlenmiştir. Verilere bakıldığında iç göçün çocuk suçluluğunu arttırmada pozitif bir katkısı olduğu söylenebilir (Tiren, 2012:152).

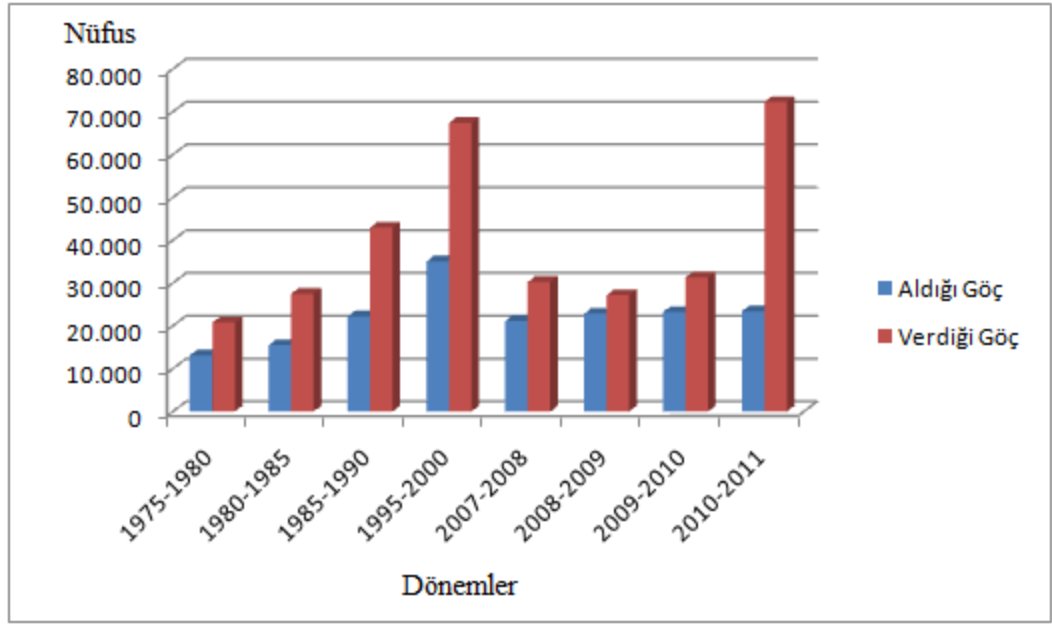
Van ili yakın il ve ilçelerden çok fazla göç aldığı gibi çok fazla göç veren bir il olmasıyla da dikkat çeker. Çevre il ve ilçelerden gelen göçlerle beraber nüfusun hızla artmasıyla istediğini bulamayan halk İstanbul, Ankara, İzmir, Antalya, Bursa, Mersin gibi illere göç etmektedir. Van ilinin 1980-1985 yıllarında verdiği göç 27.500

iken, 1985-1990'da 42.967, 1995-2000 yılları arasında ise 67.406 kişidir (Tablo 30, Şekil 16). 2011 yılında ise depremden dolayı 72.273 kişi göç vermiştir.

Tablo 30: Yıllar İtibariyle Van İlinin Aldığı ve Verdiği Göç İle Net Göç ve Net Göç Hızı

	Aldığı Göç	Verdiği Göç	Net göç	Net göç hızı(%)
1975-1980	13.123	20.750	- 7.627	-19,7
1980-1985	15.506	27.500	- 11.994	-26,3
1985-1990	22.187	42.967	- 20.780	-37,9
1995-2000	35.053	67.406	- 32.353	-43,6
2007-2008	21.187	30.275	-9.088	-9,01
2008-2009	22.866	27.175	-4.081	-4,21
2009-2010	23.231	31.312	-8.081	-7,77
2010-2011	23.415	72.273	-48.858	-46,7

Kaynak: http://www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do?alt_id=38 28.12.2013

Şekil 16: Yıllar İtibariyle Van İlinin Aldığı ve Verdiği Göç

Van ilinin göç durumuna bakıldığında her dönemde verdiği göçün aldığı göçten fazla olduğu görülür. Van ilinde arazinin çok engebeli olması, sanayi faaliyetlerinin yeterince gelişmemesi, siyasi olaylar gibi faktörler ilde yoğun göçe sebep olmuştur. 1975-1980 dönemleri arasında Van ili 20.750 kişi göç verirken, bu dönemde aldığı göç ise 13.123 kişi olmuştur. Bu dönemde net göç -7.627 iken, net göç hızı ise %19,7 olarak gerçekleşmiştir. 1980-1985 yılları arasına gelindiğinde Van ilinin verdiği göç daha da artarak 27.500'e yükselmiştir. Buna karşılık aldığı göç

15.506 olarak gerçekleşmiş ve net göç -11.994, net hızı ise %-26,3 olmuştur. 1985-1990 yılında verilen göç sayısına bakıldığı zaman verilen göç sayısında çok önemli bir artışın olduğu görülmektedir. Bir önceki dönemde 27.500 kişi göç ederken, 1985-1990 döneminde bu sayı 42.967'ye yükselmiştir. Bu dönemde verilen göç sayısının bir önceki döneme göre fazla artmasının sebebi ilde bu dönemde meydana gelen siyasal olaylardır. Bu dönemdeki siyasal olayların etkisiyle ilde özellikle kırsal kesimdeki güvensizlik ortamı zorunlu bir göçe zemin hazırlamıştır. Bu dönemde net göç -20.780 iken, net göç hızı ise %-37,9 olmuştur. 1995-2000 yılları arasında Van ilinin verdiği göç 67.406, aldığı göç ise 35.053 olmuştur. Bu yıllar arasında net göç -32.353 iken, net göç hızı %-43,6 olmuştur. 1995-2000 döneminden sonra Van ilinin verdiği göçte azalma olduğunu görmekteyiz. Ancak 2011 yılında meydana gelen depremin etkisiyle Van ilinde çok yoğun bir göç yaşanmıştır. Bu dönemde deprem sebebiyle Van ilinin vermiş olduğu göç 72.273, aldığı göç ise 23.415'dir. Bu dönemde net göç 48.859 iken, net göç hızı %-46,7'dir.

Göç araştırmaları daha çok ikamet yerini esas almaktadır (Bal, 2008:106). İnsanların doğdukları yerleri terk ederek başka yerlere göç etmesinin nedenlerinin bilinmesi yapılacak planlamalar açısından son derece önem arz etmektedir. Türkiye'de bu yüzyılın ortasından itibaren nüfusun, sosyal ve ekonomik fırsatların daha yoğun olduğu yerlere doğru yönelmesi sonucunda, kişiler doğduğu illerin dışındaki bir ilde yaşamaya başlamışlardır. 2000 yılında nüfusun %72,2'si doğduğu ilde, %27,8'i ise doğduğu ilin dışında, diğer bir deyişle nüfusun dörtte birinden fazlası doğduğu ilin dışındaki bir ilde yaşamaktadır (Kentleşme Şurası, 2009: 20).

1975 yılında başka illerde doğup Van ilinde ikamet eden nüfusun en fazla olduğu iller sırasıyla Siirt (3.622 kişi), Bitlis (2.494 kişi), Ağrı (2.393 kişi), Hakkari (1.992 kişi), Muş (1.220 kişi)'tur. 1975 yılında Van ilinin toplam nüfusu 386.314 iken, bu nüfusun 358.520'si Van doğumlu, 27.794'ü ise başka yerlerde doğup Van ilinde ikamet eden nüfustur. 1975 yılında Van ilinde doğanların oranı %93, Van ilinde doğmayıp Van ilinde ikamet edenlerin oranı ise % 7'dir. 1980 yılı verilerine göre nüfusun 435.071'i Van ili doğumlu, 33.575'i ise başka illerde doğup Van ilinde ikamet eden kişilerden ibarettir. 1980 yılı itibarıyla Siirt, Bitlis, Hakkari, Ağrı ve Muş illeri Van ilinde en fazla ikamet eden ve dolayısıyla en fazla göç veren illerdir. 1980 yılında Van ilinde doğup Van'da ikamet edenlerin oranı %93 iken, başka yerde

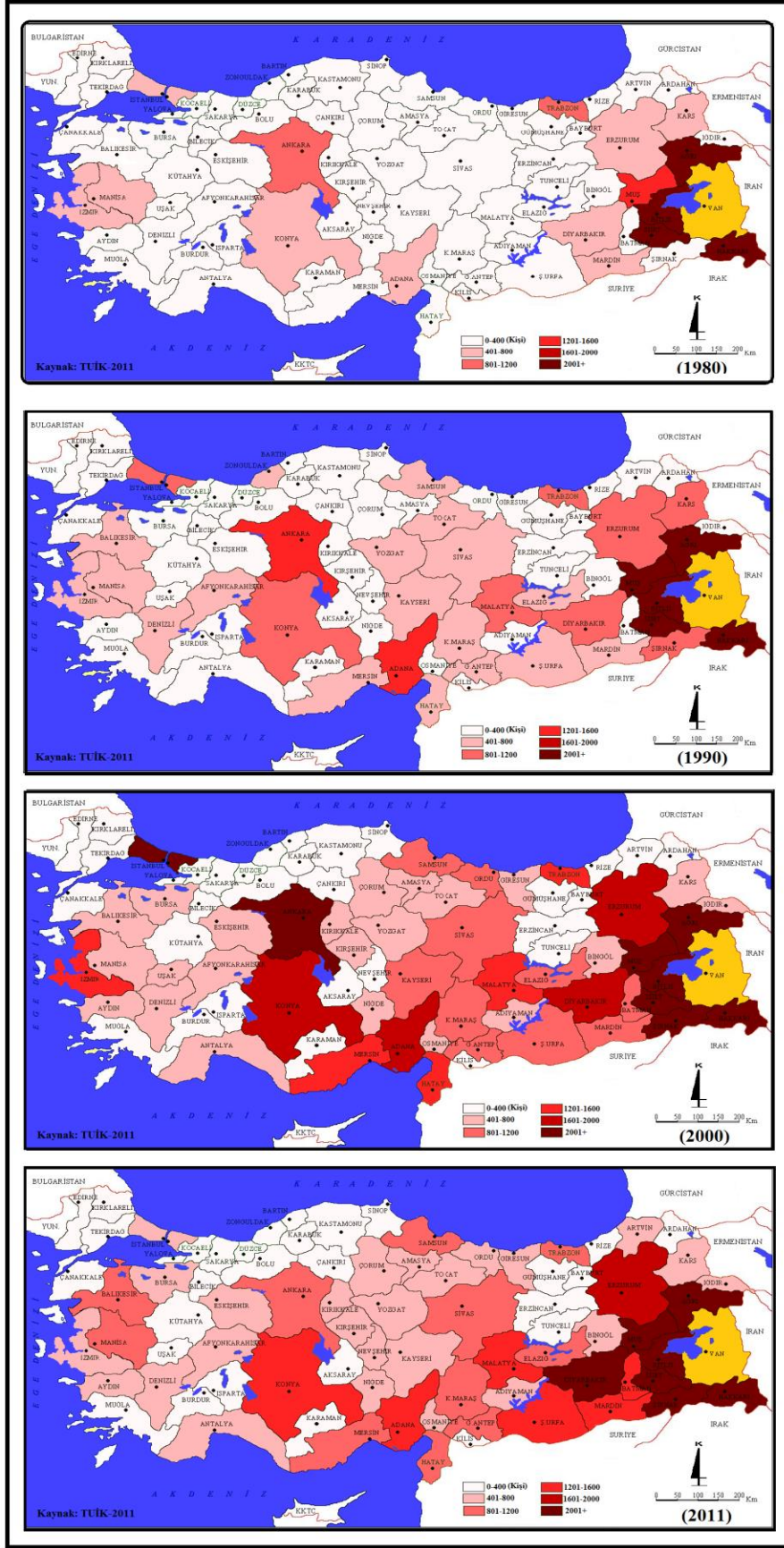
doğup Van ilinde ikamet edenlerin oranı ise %7 olmuştur. Diğer sayım yıllarına bakıldığında da doğduğu yeri terk edip Van ilinde ikamet eden nüfusun çoğu Hakkari, Bitlis, Ağrı, şırnak ve Muş ilinden gelen nüfusun oluşturduğu görölür. 1985 yılında Van ilinde doğup ikamet edenlerin oranı %92, 1990 yılında %91, 2000 yılında %89, 2011 yılında ise %88 olmuştur. 2011 yılı itibariyle Van'da ikamet eden Hakkariilerin sayısı 28.749, Bitlislilerin sayısı 14.324, Ağrılıların sayısı 12.342, şırnaklıların sayısı 10.948, Siirtlilerin sayısı 6.036, Muşluların sayısı ise 4.328 kişidir (Tablo 31, Harita 5). Doğduğu yeri terk edip Van iline yerleşen nüfusun çoğunluğu çevre illerden göç eden nüfus oluşturmaktadır. Van ilinin çevre illere göre daha gelişmiş, potansiyelinin daha fazla olması sebebiyle çevre illerden yoğun göç almıştır.

Tablo 31: Başka Yerlerde Doğup Van İlinde İkamet Eden Nüfus (1975-2011)

Doğum Yeri	1975	1980	1985	1990	2000	2011
Adana	482	641	793	1.221	1.615	1.266
Adıyaman	144	113	128	184	717	781
Afyon	246	280	340	447	701	675
Ağrı	2.393	3.088	3.975	5.127	7.224	12.342
Amasya	104	144	324	398	506	494
Ankara	759	897	1.404	1.500	2.603	1.186
Antalya	187	176	273	367	643	521
Artvin	310	334	484	335	342	449
Aydın	195	271	379	354	512	548
Balıkesir	285	275	473	525	797	827
Bilecik	65	79	75	79	99	64
Bingöl	74	197	198	243	453	577
Bitlis	2.494	3.439	4.549	5.551	8.770	14.324
Bolu	101	196	198	261	241	159
Burdur	118	103	153	279	288	244
Bursa	309	294	375	345	707	454
Çanakkale	96	183	219	188	312	291
Çankırı	135	141	276	285	327	325
Çorum	171	325	382	380	710	753
Denizli	230	260	384	419	692	583
Diyarbakır	463	702	791	942	1.912	2.620
Edirne	116	190	123	189	237	244
Elazığ	275	362	577	660	1.002	1.038
Erzincan	126	110	209	186	318	325
Erzurum	485	699	963	1.086	1.675	1.624
Eskişehir	652	201	292	330	575	413
Gaziantep	158	292	323	491	1.084	882
Giresun	129	171	342	217	420	436
Gümüşhane	169	167	259	123	191	209
Hakkari	1.992	3.157	3.797	6.198	15.708	28.749
Hatay	136	143	381	521	1.331	1.139
Isparta	169	153	146	225	390	374
Mersin	191	251	396	657	1.258	1.200
İstanbul	438	618	797	1.014	2.528	564
İzmir	308	428	566	645	1.334	760
Kars	832	783	1.007	1.042	766	604
Kastamonu	167	194	304	204	345	338
Kayseri	192	306	528	540	925	739
Kırklareli	77	123	111	161	164	127
Kırşehir	96	187	242	273	412	517
Kocaeli	102	79	95	164	343	127
Konya	463	564	742	1.008	1.670	1.452
Kütahya	124	149	185	219	316	299
Malatya	300	365	517	825	1.279	1.459
Manisa	268	411	404	551	792	888
Kahramanmaraş	251	226	262	412	952	1.076
Mardin	394	578	613	718	968	1.244
Muğla	113	125	215	236	383	279
Muş	1.220	1.470	1.881	2.207	3.171	4.328
Nevşehir	73	113	173	172	303	423
Niğde	144	309	382	300	456	482

Doğum Yeri	1975	1980	1985	1990	2000	2011
Ordu	213	236	459	349	909	602
Rize	108	148	257	244	364	304
Sakarya	82	253	255	244	330	371
Samsun	354	237	499	462	1.077	987
Siirt	3.622	3.959	4.448	4.839	5.124	6.036
Sinop	51	86	112	202	260	252
Sivas	332	376	565	616	809	829
Tekirdağ	95	137	188	131	264	171
Tokat	196	336	487	798	604	593
Trabzon	785	820	1.016	1.104	1.235	880
Tunceli	68	135	243	345	234	226
Şanlıurfa	144	214	291	426	1.124	1.335
Uşak	135	160	194	362	637	250
Van	358.520	435.071	502.675	581.721	778.081	900.502
Yozgat	282	274	544	434	598	729
Zonguldak	173	237	301	416	360	257
Aksaray	-	-	-	212	338	342
Bayburt	-	-	-	131	168	131
Karaman	-	-	-	137	141	175
Kırıkkale	-	-	-	163	480	464
Batman	-	-	-	184	893	1.285
Şırnak	-	-	-	1.167	5.697	10.948
Bartın	-	-	-	-	190	135
Ardahan	-	-	-	-	313	298
Iğdır	-	-	-	-	638	712
Yalova	-	-	-	-	31	44
Karabük	-	-	-	-	187	153
Kilis	-	-	-	-	152	149
Osmaniye	-	-	-	-	678	684
Düzce	-	-	-	-	149	228

Kaynak: DİE (1975-2000), TÜİK (2012)

Harita 5: Başka Yerlerde Doğup Van İlinde İkamet Eden Nüfus (1980-2011)

Başka yerlerde doğup Van ilinde ikamet eden nüfusun en fazla olduğu iller Ağrı, Muş, Bitlis, Siirt, Hakkari, Şırnak ve Diyarbakır illeridir (Harita 5). İlin özellikle çevre illerden yoğun göç almasının sebebi Van ilinin çevre illere göre nispeten gelişmiş bir il olmasından kaynaklanmaktadır. Van ilinin komşu iller dışında diğer illerden aldığı göçlerin çoğunluğu memur ataması şeklinde ile gelenler oluşturmaktadır.

Başka ülkelerde doğup Van ilinde ikamet eden nüfusa bakıldığında 1975 yılında 1.105 kişi, 1980 yılında 901 kişi, 1985 yılında 1.663 kişi, 1990 yılında 1.730 kişi ve 2000 yılında 3.758 kişinin Van ilinde ikamet ettiği görülür. 1975 yılında Van ilinde en çok ikamet eden yabancı ülke vatandaşları İran (502 kişi) ve Rusya Federasyonu (282 kişi), 1990 yılında Afganistan (760 kişi), İran (399 kişi), 2000 yılında İran (2.036 kişi), Afganistan (699 kişi)'dır (Tablo 32).

Tablo 32: Başka Ülkelerde Doğup Van İlinde İkamet Eden Nüfus

Doğum Yeri	1975	1980	1985	1990	2000
İran	502	-	-	399	2.036
Afganistan	-	-	-	760	699
İrak	11	-	-	30	338
Batı Almanya	10				
Almanya	-	-	-	87	296
Bulgaristan	17	-	-	64	78
Pakistan	-	-	-	-	72
ABD	-	-	-	5	33
Azerbaycan	-	-	-	-	27
Rusya Federasyonu	282	-	-	140	17
Hollanda	-	-	-	7	16
Fransa	-	-	-	3	15
Suudi Arabistan	60	-	-	126	13
İngiltere	-	-	-	8	12
K. K. T. C	-	-	-	13	12
Avusturya	-	-	-	3	9
Avustralya	-	-	-	1	-
Belçika	29	-	-	2	-
İsviçre	18	-	-	9	-
Lübnan	20	-	-	-	
Romanya	31	-	-	-	
İtalya	-	-	-	4	-
Japonya	-	-	-	1	-
Mısır	-	-	-	3	-
Suriye	-	-	-	7	-
Yugoslavya	25	-	-	12	-
Yunanistan	10	-	-	11	-
Diğer Devletler	90	901	1.663	42	85

Kaynak: DİE (1975-2000)

Van ili nüfusuna kayıtlı olup diğer illerde ikamet eden nüfusa bakıldığında 2000 yılında toplam 978.804 kişinin Van ili doğumlu olduğu ve bu sayının 796.333 kişisi Van ilinde ikamet ederken, 182.471 kişisi başka illerde ikamet ettiği görülür. 2007 yılında ise toplam 1.163.941 kişinin Van ili doğumlu olduğu ve bu sayının 871.854 kişisi Van ilinde ikamet ettiği ve 292.087 kişisi de başka illerde ikamet ettiği görülür. 2011 yılına gelindiğinde ise toplam 1.296.284 kişinin Van ilinde doğduğunun ve bu sayının 900.502 kişisi Van ilinde ikamet ederken, 395.782 kişisi ise başka illerde ikamet etmiştir. Van ilinde doğup Van ilinde ikamet edenlerin oranı 2000 yılında %81, 2007 yılında %75, 2011 yılına gelindiğinde ise bu oran %69,4 olmuştur (Tablo 33). 2011 yılında Van ilinde doğup Van ilinde ikamet edenlerin oranında ciddi oranda bir düşüş olmasının sebebi bu yılda meydana gelen depremdir. Van ilinin en çok İstanbul, İzmir, Adana, Mersin, Antalya, Ankara, Bursa, Kocaeli, Gaziantep gibi sanayileşmiş illere göç verdiği görülür. Van ilinde sanayinin yeterince gelişmemiş olması, ilin temel geçim kaynaklarının tarım ve hayvancılığa dayalı olması, arazinin engebeli ve iklimsel koşulların uygun olmaması sebebiyle ildeki insanlar iş imkânlarının yoğun olduğu alanlara göç etmiştir. 2000 yılı itibariyle İstanbul, Bursa, Kocaeli, İzmir, Adana, Mersin, Antalya ve Ankara en fazla Vanlı nüfusun ikamet ettiği illerdir. Van ilinde doğup farklı yerlerde ikamet eden nüfus başta İstanbul olmak üzere sanayileşmiş kentleri tercih ettiği görülür (Tablo 33, Harita 6).

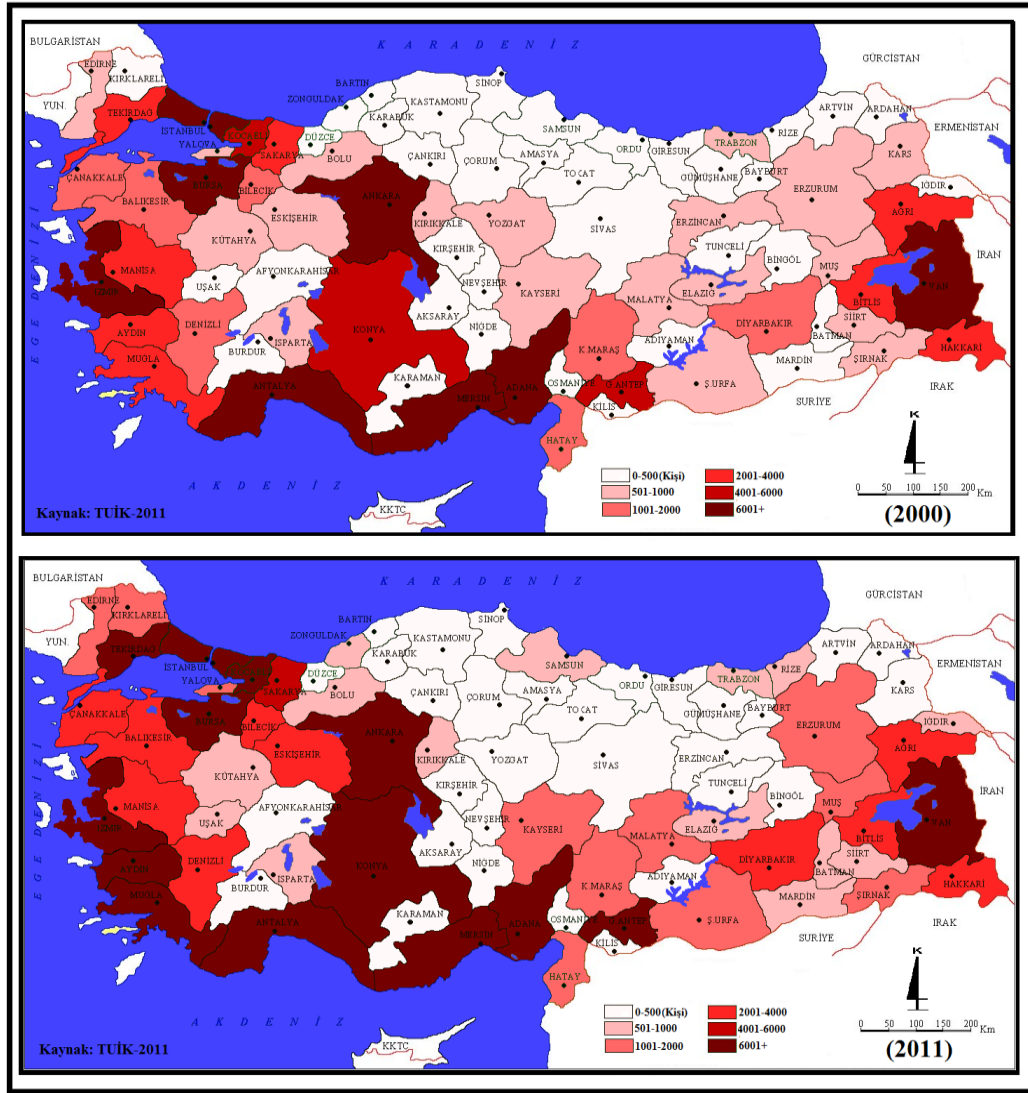
Tablo 33: Van İli Nüfusuna Kayıtlı Olup Diğer İllerde İkamet Eden Nüfus (2000-2011)

İkamet Edilen İl	2000	2007	2008	2009	2010	2011
Adana	10.376	16.281	16.669	17.216	17.462	18.816
Adıyaman	209	210	175	193	184	275
Afyonkarahisar	474	423	321	355	298	479
Ağrı	2.114	2.997	2.646	2.696	2.807	3.217
Amasya	276	308	127	174	600	258
Ankara	6.832	11.040	11.337	12.441	13.593	19.037
Antalya	7.626	12.537	13.267	13.982	15.069	18.645
Artvin	115	156	150	170	182	285
Aydın	3.725	5.130	5.427	5.569	5.754	6.161
Balıkesir	1.923	2.894	2.981	3.144	3.407	3.929
Bilecik	1.073	2.127	1.907	2.222	2.954	2.524
Bingöl	220	291	250	265	243	353
Bitlis	3.479	2.395	1.913	1.954	1.991	2.318
Bolu	550	472	463	474	427	634
Burdur	231	405	285	376	499	331
Bursa	7.135	10.608	11.691	12.383	13.080	17.056
Çanakkale	1.188	1.708	1.660	1.787	2.186	2.387
Çankırı	208	99	95	102	95	152
Çorum	282	140	118	138	105	201
Denizli	1.862	2.779	2.896	2.925	3.046	3.527
Diyarbakır	1.204	1.666	1.542	1.693	1.556	2.215
Edirne	730	924	920	934	860	1.153
Elazığ	597	452	347	427	408	666
Erzincan	513	392	341	350	645	426
Erzurum	800	651	733	790	739	1.025
Eskişehir	853	1.110	1.418	1.557	1.685	2.283
Gaziantep	4.666	8.590	9.273	9.495	9.825	12.347
Giresun	217	122	152	174	158	316
Gümüşhane	117	52	51	66	68	229
Hakkari	2483	2.264	2.636	2.649	2.671	3.204
Hatay	1439	1.475	1.579	1.922	2.352	1.820
Isparta	824	424	471	621	1.432	643
Mersin	13.339	15.914	16.408	17.304	17.592	19.273
İstanbul	51.597	107.645	117.343	123.680	131.268	150.038
İzmir	13.544	20.185	21.279	21.842	23.452	25.167
Kars	639	354	558	432	406	480
Kastamonu	178	188	177	250	305	328
Kayseri	508	711	691	837	939	1.131
Kırklareli	455	889	1.048	962	957	1.208
Kırşehir	148	125	144	163	168	183
Kocaeli	5.888	10.342	11.465	12.182	12.689	15.442
Konya	5.420	8.166	8.661	8.978	9.568	10.938
Kütahya	701	853	684	799	1.404	857
Malatya	781	691	753	793	802	1.245
Manisa	2.363	2.782	2.990	3.314	4.828	3.875
Kahramanmaraş	1.095	258	247	258	272	407
Mardin	275	240	423	388	376	661
Muğla	3.669	5.231	5.659	5.697	5.869	6.555
Muş	857	658	707	719	784	1.142
Nevşehir	230	139	144	200	196	239
Niğde	191	157	174	218	207	330
Ordu	245	89	111	124	122	225
Rize	413	414	479	515	518	714
Sakarya	2.503	2.965	3.211	3.353	3.422	4.020
Samsun	333	216	292	452	541	663
Siirt	511	443	607	659	539	805
Sinop	66	37	38	54	69	97
Sivas	465	278	306	360	713	419

İkamet Edilen İl	2000	2007	2008	2009	2010	2011
Tekirdağ	3.564	7.008	8.733	9.290	9.672	11.610
Tokat	450	291	314	448	514	430
Trabzon	796	491	556	750	1.003	949
Tunceli	90	103	223	279	171	398
Şanlıurfa	692	468	571	633	572	1.037
Uşak	437	521	509	531	522	593
Van	796.333	871.854	891.902	907.751	921.604	900.502
Yozgat	811	165	168	191	229	247
Zonguldak	320	355	396	405	512	516
Aksaray	143	79	92	108	143	156
Bayburt	97	10	57	37	63	100
Karaman	87	248	100	111	107	132
Kırıkkale	528	1.328	612	634	613	825
Batman	404	3.178	384	391	394	578
Şırnak	729	4.724	1.145	1.275	981	1.455
Bartın	87	47	67	97	97	176
Ardahan	66	24	82	69	99	170
Iğdır	410	461	520	561	564	599
Yalova	881	767	913	930	962	1.284
Karabük	128	125	110	164	456	270
Kilis	63	81	106	94	105	167
Osmaniye	434	249	243	289	308	379
Düzce	499	272	281	283	293	357

Kaynak: TÜİK (2000), TÜİK (2012)

Harita 6: Van İlinde Doğup Başka İllerde İkamet Eden Nüfus (2000-2011)

3.2.2 Dış Göçler

Göçler ülke sınırları içerisinde olabildiği gibi ülke sınırlar dışında olabilmektedir. Ülke sınırları dışında meydana gelen geçici veya sürekli mekânsal değişikliklere dış göçler denilmektedir.

Van iline yapılan dış göçlere bakıldığında özellikle İran, Irak, Afganistan gibi ülkelere gerek mülteci, gerekse yasadışı göçmen olarak yoğun göç olduğu görülmektedir. Türkiye-İran sınırı ve Van, özellikle Asya ve Ortadoğu ülkelerinden gelen mülteciler için önemli bir yere sahiptir. Sınırın dağlık, dolayısıyla kaçak geçişler için uygun bir yapıda olması ve ayrıca kent merkezinde Birleşmiş Milletler

Mülteciler Yüksek Komiserliği'ne ait bir ofisin bulunması Van'ı doğudan gelen mülteciler için önemli bir merkez haline getirmiştir (Deniz, 2009:187).

1980 yılında ülkelerinde zorunlu bir şekilde göç ederek Türkiye'ye gelen daha sonra Van ilinin Erciş İlçesine 1.150 Kırgız yerleştirilmiştir. Türkistan'ın ortasında; Doğu Türkistan, Afganistan ve Batı Türkistan'a sınır olan Pamir üzerinde yaşayan Kırgız Türkleri; stratejik sebeplerden ötürü altı kez göç etmek zorunda bırakılmıştır. Göçün son durağı Van Erciş ilçesine bağlı eski adıyla Altındere, Kırgızların yerleşmesinden sonra verdikleri isimle Ulupamir köyü olmuştur (Sağır, 2011: 270).

Ülkemize 2000 yılında yurt dışından gelen göçlere bakıldığında toplam 234.111 kişinin yurt dışından ülkemize geldiği ve yurt dışından gelenlerin 130.762 kişininin erkekler, 103.349 kişininin ise kadınlardan oluştuğu görülmektedir. Van ilinde ise 2000 yılında toplam 1.760 kişi yurt dışında geldiği bu gelenlerin 1.115'ini erkekler, 645'ini ise kadınlar oluşturduğu görülmektedir (Tablo 34).

Tablo 34: 2000 Yılında Yurt Dışından Gelen Göçler

	Toplam	Erkek	Kadın
Türkiye	234.111	130.762	103.349
Van	1.760	1.115	645

Kaynak: <http://tuikapp.tuik.gov.tr/Bolgesel/tabloOlustur.do#> 28.12.2013

3.2.3 Van İlinin Diğer İllerden Aldığı Göçler

Nüfusun mekânda yer değiştirme hareketi olan göçler, başta ekonomik, sosyo-kültürel, siyasal, çevresel olmak üzere çok sayıda nedene bağlıdır. Daha genel bir ifadeyle göçler, bireyin yaşadığı yerden memnuniyetsizliğinin sonucunda meydana gelmektedir (Yakar v.d., 2010:257). Van ilindeki göç hareketlerine bakıldığında iş olanaklarının çok yetersiz olması, ilde özellikle geçmiş yıllarda meydana gelen güvenlik olayları ve depremler gibi sebepler insanları göçe zorlayan başlıca itici nedenler olmuştur.

Van ilinin diğer illerden aldığı göçler 1985-1990 döneminde 22.187 kişi, 1995-2000 döneminde 35.053 kişi, 2007-2008 döneminde 21.187 kişi, 2008-2009

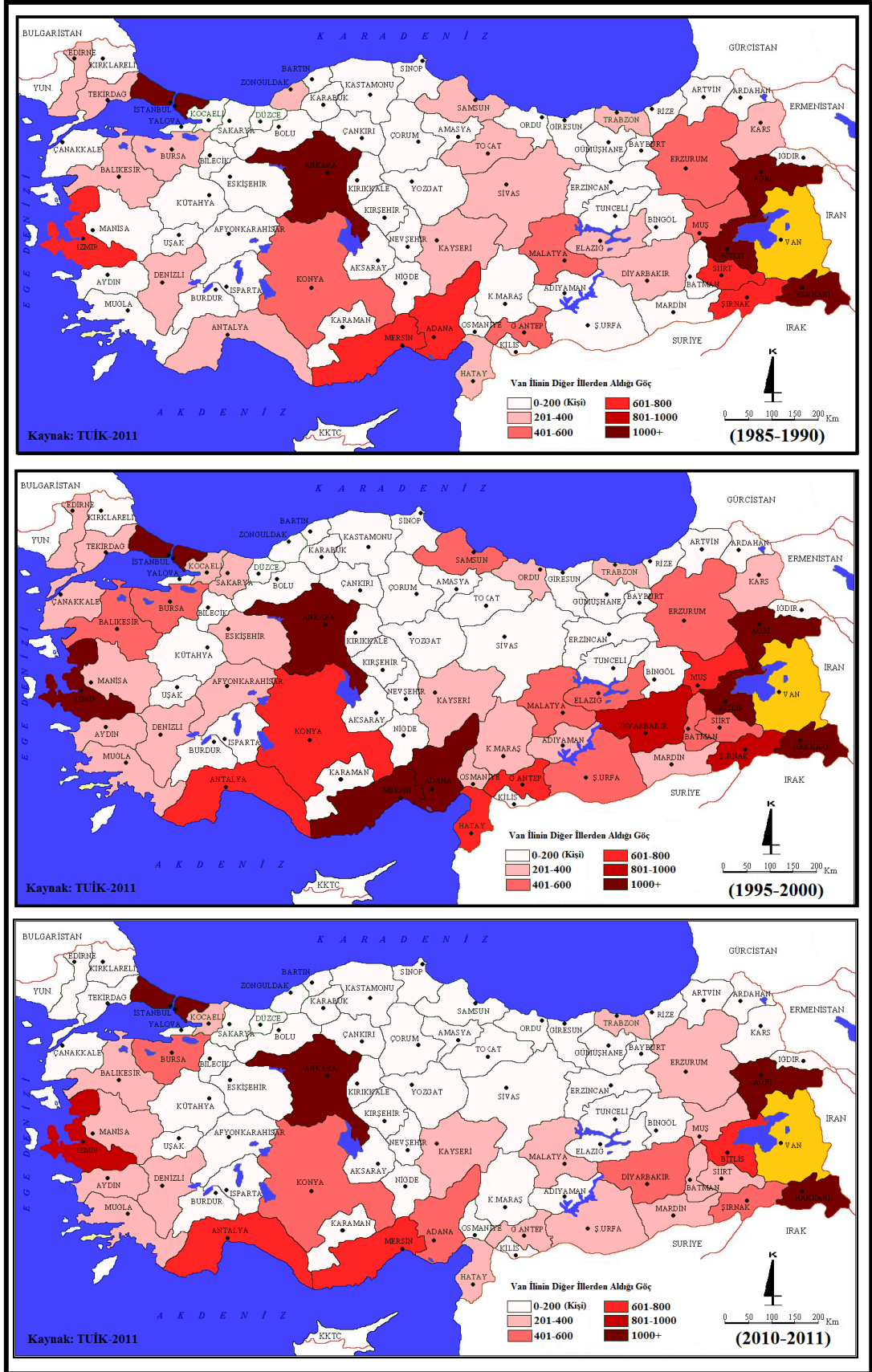
döneminde 22.866 kişi, 2009-2010 döneminde 23.231 kişi ve 2010-2011 döneminde ise 23.415 kişidir. Van ili 1985-1990 döneminde diğer illerden sırasıyla en fazla göç aldığı iller Hakkari, Ankara, İstanbul, Ağrı, Bitlis illeriyken, 1995-2000 dönemine gelindiğinde ise en fazla göç aldığı iller sırasıyla İstanbul, Hakkari, Ankara, Ağrı, İzmir şeklinde olmuştur. 2010-2011 döneminde ise en fazla göç aldığı iller sırasıyla İstanbul, Hakkari, Ankara, Ağrı, İzmir, Antalya ve Bitlis illeridir (Tablo 35, Harita 7).

Tablo 35: Van İlinin Diğer İllerden Aldığı Göç

Verdiği Göç	1985-1990 Dönemi	1995-2000 Dönemi	2007-2008 Dönemi	2008-2009 Dönemi	2009-2010 Dönemi	2010-2011 Dönemi
Adana	744	1.076	568	501	546	565
Adıyaman	68	332	86	94	95	143
Afyonkarahisar	132	207	162	72	147	134
Ağrı	1.199	1.378	1.107	1.126	849	1.107
Amasya	135	178	60	26	63	52
Ankara	1.912	2.299	1.291	1.089	1.440	1.388
Antalya	341	656	909	725	711	756
Artvin	60	84	29	22	34	63
Aydın	196	367	283	214	274	279
Balıkesir	234	448	202	153	174	201
Bilecik	54	83	72	37	97	87
Bingöl	97	186	41	98	73	66
Bitlis	1.167	1.312	1.438	1.083	888	721
Bolu	105	119	58	46	77	51
Burdur	92	161	45	33	66	65
Bursa	260	558	397	514	491	439
Çanakkale	127	251	123	110	157	118
Çankırı	70	86	38	30	34	44
Çorum	114	199	63	47	89	71
Denizli	204	276	210	206	220	236
Diyarbakır	328	979	342	708	572	525
Edirne	231	222	116	61	106	99
Elazığ	237	483	104	125	150	122
Erzincan	79	171	49	48	65	130
Erzurum	440	520	158	164	221	275
Eskişehir	134	220	92	79	154	173
Gaziantep	414	614	402	477	346	299
Giresun	126	112	61	56	70	81
Gümüşhane	16	44	18	27	33	32
Hakkari	1.915	3.318	1.278	1.869	2.119	2.378
Hatay	242	735	233	213	225	243
Isparta	124	148	58	84	63	74
Mersin	672	1.010	681	754	721	673
İstanbul	1.900	3.778	4.349	5.271	4.936	4.490
İzmir	671	1.346	754	897	910	950
Kars	233	205	86	78	102	101
Kastamonu	70	86	65	66	78	60
Kayseri	252	361	150	119	173	181
Kırklareli	135	98	68	68	54	55
Kırşehir	142	101	38	42	57	58
Kocaeli	142	384	309	376	313	264
Konya	463	775	334	305	397	449
Kütahya	130	128	69	52	90	96
Malatya	403	495	185	177	230	210

Verdiği Göç	1985-1990 Dönemi	1995-2000 Dönemi	2007-2008 Dönemi	2008-2009 Dönemi	2009-2010 Dönemi	2010-2011 Dönemi
Manisa	193	397	190	198	235	268
Kahramanmaraş	199	325	115	127	157	135
Mardin	102	397	120	246	197	204
Muğla	187	393	541	412	326	298
Muş	583	656	178	377	301	297
Neveşehir	80	119	44	21	44	50
Niğde	110	126	22	35	89	63
Ordu	96	262	87	68	82	74
Rize	81	124	81	75	98	86
Sakarya	122	232	137	142	177	164
Samsun	232	438	150	107	160	165
Siirt	672	431	169	326	245	267
Sinop	49	100	28	12	41	48
Sivas	274	198	122	68	121	89
Tekirdağ	271	281	280	313	259	196
Tokat	222	200	120	82	104	119
Trabzon	230	358	165	151	243	377
Tunceli	63	102	10	37	36	26
Şanlıurfa	145	436	107	201	184	279
Uşak	115	155	45	32	31	74
Van	0	0	0	0	0	0
Yozgat	131	136	57	45	60	92
Zonguldak	203	193	66	59	73	81
Aksaray	87	118	42	26	53	74
Bayburt	34	16	16	39	17	21
Karaman	50	71	32	14	41	55
Kırıkkale	65	164	73	65	69	64
Batman	92	427	136	337	253	270
Şırnak	689	802	543	488	36	417
Bartın	-	41	18	5	26	15
Ardahan	-	66	5	18	14	25
Iğdır	-	171	67	135	164	173
Yalova	-	56	27	114	52	53
Karabük	-	69	57	24	33	30
Kilis	-	47	14	25	25	11
Osmaniye	-	313	116	74	88	107
Düzce	-	44	26	26	57	44
Toplam	22.187	35.053	21.187	22.866	23.231	23.415

Kaynak: DİE (1990), TÜİK (2000), TÜİK (2012)

Harita 7: Van İlinin Diğer İllerden Aldığı Göç (1985-2011)

3.2.4 Van İlinin Diğer İllere Verdiği Göçler

Van ilinin sosyo-ekonomik, siyasal ve çevresel faktörlerden dolayı her dönem verdiği göç miktarı aldığı göçten fazla olmuştur. İller arasındaki göç farklığını tetikleyen en önemli unsurlar demografik ve ekonomik özellikler olarak karşımıza çıkmaktadır (Günel ve Şahinalp, 2013:453). Dolayısıyla iller arasındaki sosyo-ekonomik gelişmişlik farkına bağlı olarak Türkiye genelinde olduğu gibi Van ilinde de yüksek göç oranının temel sebebi ekonomiktir.

Van ili 1985-1990 döneminde 42.967 kişi, 1995-2000 döneminde 67.406 kişi, 2007-2008 döneminde 30.275 kişi, 2008-2009 döneminde 27.175 kişi, 2009-2010 döneminde 31.312 kişi, 2010-2011 döneminde ise 72.273 kişi göç vermiştir (Tablo 36, Harita 8). 2010-2011 yılları arasında Van ilinin verdiği göç miktarında yüksek artışın olmasının sebebi bu yılda meydana gelen depremler etkili olmuştur. Van ilinin diğer illere verdiği göçlere bakıldığında 1985-1990 döneminde en fazla göç verdiği iller sırasıyla İstanbul, Mersin, Adana, İzmir, Ankara illeriyken, 1995-2000 dönemine gelindiğinde ise en fazla göç verdiği iller sırasıyla İstanbul, Ankara, İzmir, Mersin ve Antalya İlleri olmuştur. 2010- 2011 döneminde ise en fazla göç verdiği iller sırasıyla İstanbul, Ankara, Bursa, Antalya ve İzmir'dir. Verilen göçün önemli kısmını İstanbul'a verilen göçler oluşturmaktadır. Van ilinin en çok göç verdiği bölge Marmara bölgesiyken, en az göç verdiği bölge ise Karadeniz bölgesidir. Van ilinin en çok göç verdiği iller iş imkânlarının çok olduğu, sanayileşmenin yoğun olduğu illerdir. Van ilinde iş olanaklarının kısıtlı olması gibi ekonomik sebepler itici güç oluşturarak iş olanaklarının fazla olduğu yerlere doğru bir göç zemin hazırlamıştır.

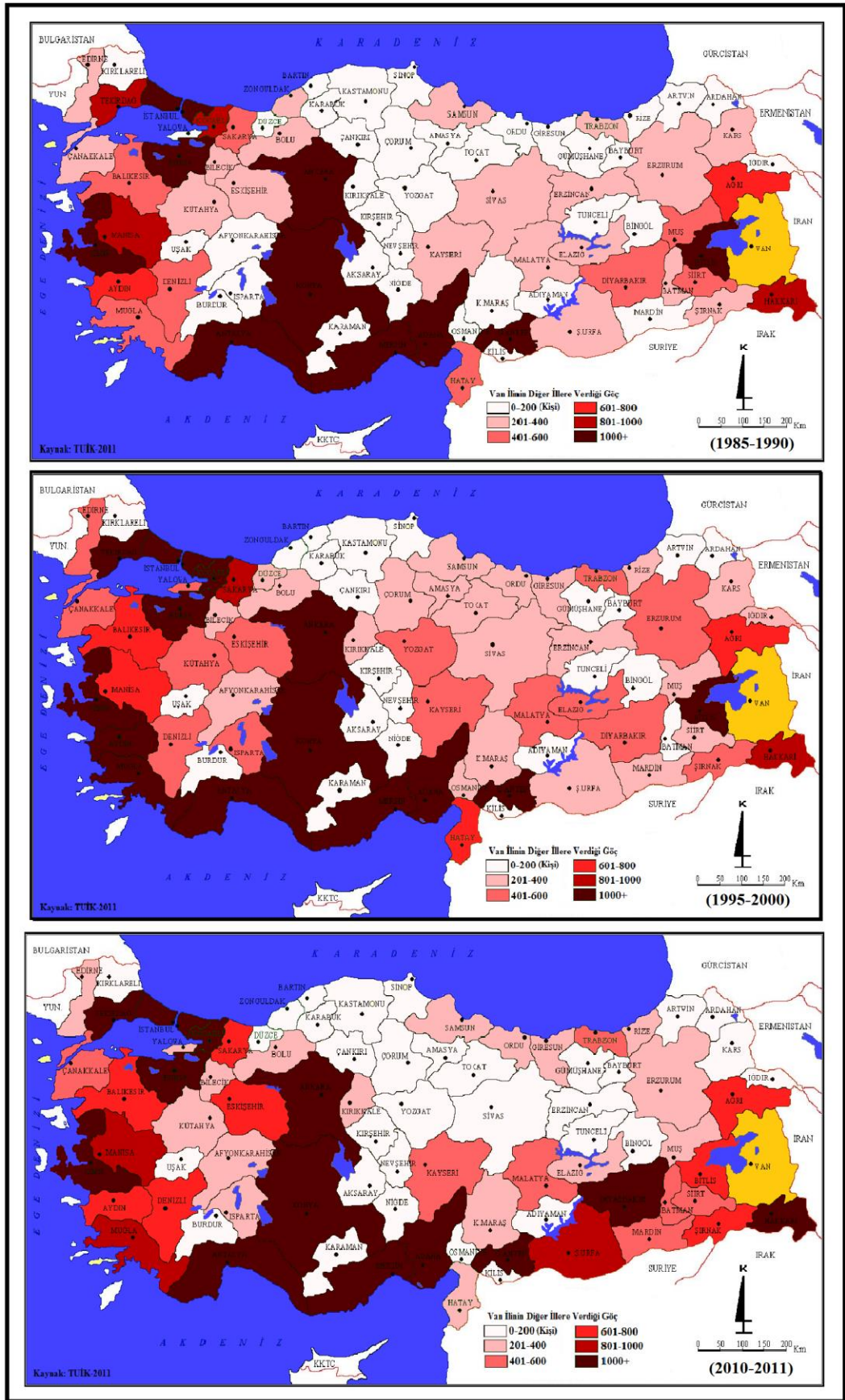
Tablo 36: Van İlinin Diğer İllere Verdiği Göç

Aldığı Göç	1985-1990 Dönemi	1995-2000 Dönemi	2007-2008 Dönemi	2008-2009 Dönemi	2009-2010 Dönemi	2010-2011 Dönemi
Adana	2.917	1.656	610	626	749	1.652
Adıyaman	112	170	62	96	115	146
Afyonkarahisar	150	358	107	102	141	243
Ağrı	608	740	891	553	812	769
Amasya	98	272	79	62	51	111
Ankara	1.911	3.941	1.736	1.874	2.303	7.246
Antalya	1.715	2.585	1.305	1.056	1.351	3.878
Artvin	98	83	63	41	65	131
Aydın	678	1.031	437	344	321	793
Balıkesir	598	720	361	326	294	764
Bilecik	378	361	132	149	136	251
Bingöl	51	169	55	76	129	143
Bitlis	1.132	1.824	609	656	601	652
Bolu	219	299	81	94	90	212
Burdur	86	133	66	67	50	126
Bursa	1.125	2.345	1.139	891	1.138	4.126
Çanakkale	332	589	217	215	247	431
Çankırı	67	179	29	24	38	88
Çorum	112	297	85	96	69	177
Denizli	538	552	289	232	374	618
Diyarbakır	474	530	302	378	570	1.051
Edirne	271	448	111	120	113	257
Elazığ	222	422	190	158	135	384
Erzincan	229	268	43	100	149	126
Erzurum	316	563	145	231	209	351
Eskişehir	313	580	271	238	296	681
Gaziantep	1.197	1.155	530	435	548	2.641
Giresun	163	225	94	73	99	251
Gümüşhane	65	97	17	25	53	124
Hakkari	827	848	885	683	872	1.166
Hatay	514	601	275	247	321	398
Isparta	181	468	137	133	100	201
Mersin	4.487	2.982	763	810	940	2.194
İstanbul	7.327	17.683	9.383	7.927	8.711	18.719
İzmir	2.663	3.747	1.171	1.104	1.257	3.699
Kars	249	309	44	124	84	115
Kastamonu	81	144	79	92	89	154
Kayseri	351	423	168	137	228	541
Kırklareli	116	185	80	96	151	146
Kırşehir	87	119	40	53	77	79
Kocaeli	862	2.197	880	752	594	2.497
Konya	1.126	1.926	615	553	844	1.886
Kütahya	300	405	127	119	124	240
Malatya	280	470	198	210	283	569
Manisa	806	732	340	218	241	821
Kahramanmaraş	151	320	139	94	109	279
Mardin	111	232	96	93	221	472
Muğla	593	1.603	687	360	479	866
Muş	509	363	139	247	283	298
Nevşehir	125	161	62	60	62	66
Niğde	86	145	46	58	66	186
Ordu	163	246	121	134	97	220
Rize	99	260	119	81	81	205
Sakarya	464	975	297	228	266	668
Samsun	241	375	198	222	155	351
Siiirt	479	317	175	173	211	439
Sinop	61	75	67	34	60	45
Sivas	203	384	83	109	158	171

Aldığı Göç	1985-1990 Dönemi	1995-2000 Dönemi	2007-2008 Dönemi	2008-2009 Dönemi	2009-2010 Dönemi	2010-2011 Dönemi
Tekirdağ	922	1.228	1.004	583	594	1.645
Tokat	177	242	152	115	124	200
Trabzon	333	592	145	299	317	514
Tunceli	80	91	27	19	70	94
Şanlıurfa	227	386	194	231	312	832
Uşak	186	151	55	91	56	107
Van	0	0	0	0	0	0
Yozgat	132	479	76	83	96	135
Zonguldak	295	184	87	79	76	157
Aksaray	115	150	54	51	63	65
Bayburt	24	54	22	22	23	37
Karaman	75	92	46	68	45	63
Kırkkale	119	214	109	102	48	226
Batman	276	196	144	160	275	424
Şırnak	289	496	174	231	281	645
Bartın	-	109	45	49	18	85
Ardahan	-	53	9	13	39	31
Iğdır	-	225	72	157	133	166
Yalova	-	484	152	95	78	371
Karabük	-	114	29	45	74	61
Kilis	-	56	27	32	23	35
Osmaniye	-	203	118	105	85	168
Düzce	-	320	64	56	72	98
Toplam	42.967	67.406	30.275	27.175	31.312	72.273

Kaynak: DİE (1990), TÜİK (2000), TÜİK (2012)

Harita 8: Van İlinin Diğer İllere Verdiği Göç (1985-2011)

Van ilinin 2011 yılında en fazla göç verdiği illerin başında İstanbul, Kocaeli, İzmir, Ankara, Bursa, Antalya, Konya, Mersin, Adana, Diyarbakır, Hakkari illeri gelmektedir (Harita 8). Van ilinin göç verdiği iller sanayileşmiş illerdir. Van ilin 2011’de yoğun göç verdiği iller arasında Hakkari ve Diyarbakır illerin olması da dikkat çekicidir. İlin 2011 yılında bu illere yoğun göç vermesinin sebebi 2011 Van depremleridir.

3.2.6 Van İlinin En Çok Göç Aldığı ve Verdiği İller

1985-1990 döneminde Van İlinin en çok göç aldığı illere bakıldığında sırasıyla Hakkari, Ankara, İstanbul, Ağrı, Bitlis, Adana, Şırnak, Mersin, Siirt, İzmir illeri olduğu görülür. 1985-1990 döneminde Van ili Hakkari’den 1.915 kişiyle %9 oranında göç alırken, Ankara’dan 1.912 kişiyle %9, İstanbul’dan 1.900 kişiyle %9, Ağrı’dan 1.199 kişiyle %6, Bitlis’ten 1.167 kişiyle %5, Adana’dan 744 kişiyle %3, Şırnak’tan 689 kişiyle %3, Mersin’den 672 kişiyle %3, Siirt’ten 672 kişiyle %3, İzmir’den 671 kişiyle %3 oranında en fazla göç aldığı illerdir. Van ili 1985-1990 döneminde aldığı göçün %52’sini en fazla göç aldığı 10 ilden alırken, aldığı göçün %48’ini de diğer illerden almıştır.

1995-2000 döneminde ise Van ili İstanbul’dan 3.778 kişiyle %11 oranında göç alırken, Hakkari’den 3.318 kişiyle %9, Ankara’dan 2.299 kişiyle %7, Ağrı’dan 1.378 kişiyle %4, İzmir’den 1.346 kişiyle %4, Bitlis’ten 1.312 kişiyle %4, Adana’dan 1.076 kişiyle %3, Mersin’den 1.010 kişiyle %3, Diyarbakır’dan 979 kişiyle %3, Şırnak’tan 802 kişiyle %2 oranında en fazla göç aldığı iller olmuştur. 1995-2000 döneminde Van ili aldığı göçün %50’sini en fazla göç aldığı 10 ilden almıştır. 2010-2011 dönemine gelindiğinde ise Van ili İstanbul’dan 4.490 kişiyle %19 oranında göç alırken, Hakkari’den 2.378 kişiyle %10, Ankara’dan 1.388 kişiyle %6, Ağrı’dan 1.107 kişiyle %5, İzmir’den 950 kişiyle %4, Antalya’dan 756 kişiyle %3, Bitlis’ten 721 kişiyle %3, Mersin’den 673 kişiyle %3, Adana’dan 565 kişiyle %2, Diyarbakır’dan ise 525 kişiyle %2 oranında göç almıştır. Van ili 2010-2011 döneminde aldığı göçün %57’sini en çok göç aldığı 10 ilden alırken, aldığı göçün %43’ünü ise diğer illerden almıştır (Tablo 37).

Tablo 37: Van İlinin En Çok Göç Aldığı 10 İl (1990-2011)

Sıra	1985-1990 Dönemi			1995-2000 Dönemi			2010-2011 Dönemi		
	İl	Gelen Nüfus	%'si	İl	Gelen Nüfus	%'si	İl	Gelen Nüfus	%'si
1	Hakkari	1.915	9	İstanbul	3.778	11	İstanbul	4.490	19
2	Ankara	1.912	9	Hakkari	3.318	9	Hakkari	2.378	10
3	İstanbul	1.900	9	Ankara	2.299	7	Ankara	1.388	6
4	Ağrı	1.199	6	Ağrı	1.378	4	Ağrı	1.107	5
5	Bitlis	1.167	5	İzmir	1.346	4	İzmir	950	4
6	Adana	744	3	Bitlis	1.312	4	Antalya	756	3
7	Şırnak	689	3	Adana	1.076	3	Bitlis	721	3
8	Mersin	672	3	Mersin	1.010	3	Mersin	673	3
9	Siirt	672	3	Diyarbakır	979	3	Adana	565	2
10	İzmir	671	3	Şırnak	802	2	Diyarbakır	525	2

Kaynak: DİE (1990), TÜİK (2000), TÜİK (2012)

Van ilinin en çok göç verdiği illere bakıldığında İstanbul, Ankara, İzmir, Bursa, Antalya, Kocaeli, Konya, Adana, Mersin ve Gaziantep illeri olduğu görülür. Van ilinin en çok göç verdiği 10 il 1985-1990 döneminde göçün %60'm, 1995-2000 döneminde %62'sini, 2010-2011 döneminde ise %67'sini oluşturmaktadır (Tablo 38).

Tablo 38: Van İlinin En Çok Göç Verdiği 10 İl (1990-2011)

Sıra	1985-1990 Dönemi			1995-2000 Dönemi			2010-2011 Dönemi		
	İl	Giden Nüfus	%'si	İl	Giden Nüfus	%'si	İl	Giden Nüfus	%'si
1	İstanbul	7.327	17	İstanbul	17.683	26	İstanbul	18.719	26
2	Mersin	4.487	10	Ankara	3.941	6	Ankara	7.246	10
3	Adana	2.917	7	İzmir	3.747	6	Bursa	4.126	6
4	İzmir	2.663	6	Mersin	2.982	6	Antalya	3.878	5
5	Ankara	1.911	4	Antalya	2.585	4	İzmir	3.699	5
6	Antalya	1.715	4	Bursa	2.345	3	Gazi Antep	2.641	4
7	Gaziantep	1.197	3	Kocaeli	2.197	3	Kocaeli	2.497	3
8	Bitlis	1.132	3	Konya	1.926	3	Mersin	2.194	3
9	Konya	1.126	3	Bitlis	1.824	3	Konya	1.886	3
10	Bursa	1.125	3	Adana	1.656	2	Adana	1.652	2

Kaynak: DİE (1990), TÜİK (2000), TÜİK (2012)

3.2.7 Yaş ve Cinsiyete Göre Göçler

Toplumların kültürel, ekonomik ve politik yapısı ile yakından ilişkili olan göç olgusu, toplumsal yapıyı etkileyen ve toplumsal yapının değişmesine neden olan önemli bir faktördür. Göç, ilk bakışta basit bir yer değiştirme süreci gibi görünse de, nedenleri ve sonuçları toplum ve bireyler üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Özellikle ülkelerin nüfus yapısında, nüfusun yaş ve cinsiyet gibi nicel ve nitel

yapısında büyük değişimlere neden olabileceği gibi doğrudan doğruya ülkelerin veya küçük toplulukların gelişmesini de etkileyecek güçtedir (Bülbül ve Köse, 2010: 76). Van ilinde göç hareketlerinin en önemli nedeni ekonomik nedenlerdir. İlerdeki işsizlik oranlarının yüksek olması nedeniyle özellikle genç yaşlardaki erkek nüfus çalışmak amacıyla farklı illere gitmektedir. Bu nedenle yaş ve cinsiyete göre yapılan göçlerde erkeklerin sayısının kadınların sayısından daha fazladır.

Yıllar itibariyle Van ilinin yaş ve cinsiyete göre aldığı göçler farklılıklar göstermektedir. 1985-1990 döneminde Van ili toplam 22.187 kişi göç almıştır. Bu göçün 13.393'ünü erkekler, 8.794'ünü ise kadınlar oluşturmaktadır. Bu dönemde erkeklerin aldığı göç oranı %60 iken, kadınların oranı da %40'dır. 1985-1990 döneminde yaş gurubuna göre en fazla göçü 4.509 kişiyle 20-24 yaş gurubundan alırken, en az göçü ise 282 kişiyle 65 yaş ve üstü guruptan almıştır. 1995-2000 dönemine gelindiğinde ise toplam 35.053 kişi göç alırken, bu göçün 21.212 kişisini erkekler, 13.841 kişisini kadınlar oluşturmuştur. Aldığı toplam göç içerisinde erkeklerin oranı %60,5 iken, kadınların oranı %39,5'tir. 1995-2000 döneminde en fazla göçü 10.248 kişiyle 20-24 yaş grubundan, en az göçü ise 212 kişiyle 60-64 yaş gurubundan almıştır. 1985-1990 ile 1995-2000 dönemlerinde Van ilinin aldığı göçte erkeklerin sayısı kadınların sayısından fazladır. 2010-2011 dönemlerinde de Van ilinin cinsiyete göre aldığı göçte erkeklerin sayısı kadınlarındakinden fazladır. Bu dönemde Van ili toplam 23.415 kişi göç almıştır. Bu göçlerin %52'sini erkekler, %48'ini de kadınlar oluşturmuştur. Yaş grubuna göre aldığı göç en fazla 25-29 yaş grubunda, en az ise 60-64 yaş grubundadır (Tablo 39).

Tablo 39: Yıllar İtibariyle Van İlin Yaş ve Cinsiyete Göre Aldığı Göç

Yaş Grubu	1985-1990 Dönemi			1995-2000 Dönemi			2010-2011 Dönemi		
	T	E	K	T	E	K	T	E	K
0-4	-	-	-	-	-	-	1.917	1.046	871
5-9	2.927	1.560	1.367	3.410	1.803	1.607	1.802	911	891
10-14	2.247	1.187	1.060	2.341	1.229	1.112	1.409	744	665
15-19	2.381	1.266	1.115	4.609	2.689	1.920	2.009	959	1.050
20-24	4.509	2.952	1.557	10.248	6.677	3.571	4.720	2.275	2.445
25-29	3.975	2.556	1.419	6.597	4.005	2.592	5.087	2.634	2.453
30-34	2.520	1.675	845	3.410	2.230	1.180	2.768	1.614	1.154
35-39	1.408	891	517	1.760	1.110	650	2.768	805	495
40-44	792	509	283	826	503	323	683	421	262
45-49	489	306	183	576	350	226	491	268	223
50-54	313	189	124	415	221	194	337	180	157
55-59	194	100	94	249	123	126	286	136	150
60-64	150	61	89	212	92	120	214	96	118
65+	282	141	141	400	180	220	392	172	220
Toplam	22.187	13.393	8.794	35.053	21.212	13.841	23.415	12.261	11.154

Kaynak: DİE (1990), TÜİK (2000), TÜİK (2012)

Yıllar itibariyle Van ilinde yaş ve cinsiyete göre verilen göçlere bakıldığında 1985-1990 döneminde toplam 42.967 kişi göç etmiş, bunun 26.271'i erkekler, 16.696'sını kadınlar oluşturmuştur. Toplam göç içerisinde erkeklerin oranı %61, kadınların oranı ise %39'dur. Bu dönemde yaş grubuna göre en fazla göçü 25-29 arası yaş grubu, en az göçü ise 60-64 yaş arasındaki grup vermiştir. Van ili 1995-2000 döneminde toplam 67.406 kişi göç vermiş ve bu göçün 43.428'ini erkekler, 23.978'ini kadınlar oluşturmuştur. Yaş grubuna göre ise en fazla göçü 20-24 yaş arasındaki grup vermiştir. 2010-2011 dönemine gelindiğinde Van ilinin vermiş olduğu göç miktarında yüksek bir artışın olduğunu görülür. Bu dönemde meydana gelen depremden dolayı Van ilinin vermiş olduğu toplam göç 72.273 kişi olmuştur. Bu göçün 36.116'sını erkeklerden, 36.157'si ise kadınlardan oluşmaktadır. Yaş grubuna göre ise en fazla göçü 20-24 yaş arası grup vermiştir (Tablo 40). Van ilinde özellikle 20-24 yaş arası genç nüfusun fazla göç vermesinin sebebi ilde işsizlik oranının fazla olması nedeniyle iş bulamayan gençlerin sanayileşmiş, iş imkânlarının fazla olduğu yerlere göç etmesinden kaynaklanmaktadır.

Tablo 40: Yıllar İtibariyle Van İlinin Yaş ve Cinsiyete Göre Verdiği Göç

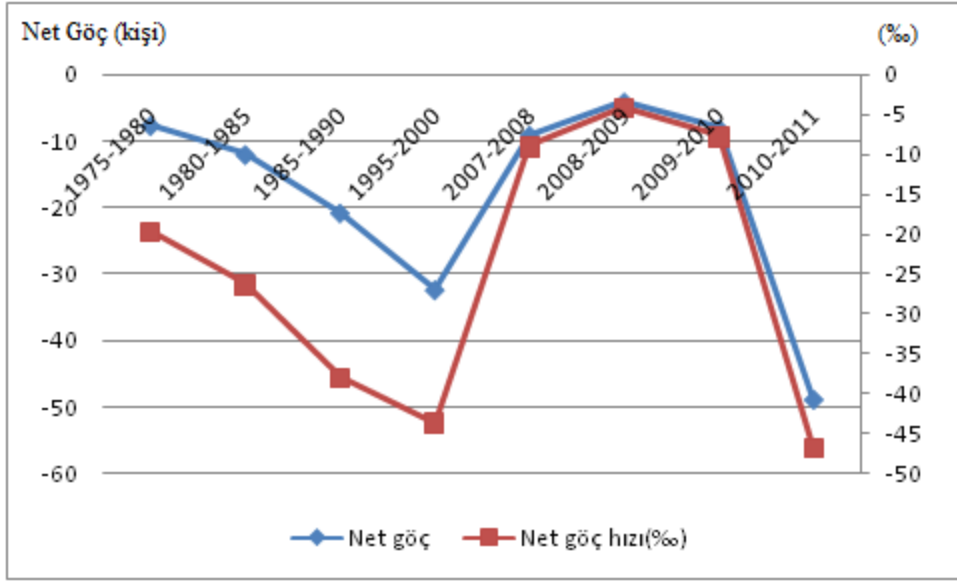
Yaş Grubu	Van İlin Yaş ve Cinsiyete Göre Verdiği Göç 1985-1990 Dönemi			Van İlin Yaş ve Cinsiyete Göre Verdiği Göç 1995-2000 Dönemi			Van İlin Yaş ve Cinsiyete Göre Verdiği Göç 2010-2011 Dönemi		
	T	E	K	T	E	K	T	E	K
0-4	-	-	-	-	-	-	7.519	3.943	3.576
5-9	6.232	3.361	2.871	7.578	3.972	3.606	8.640	4.365	4.255
10-14	5.651	3.333	2.318	6.867	4.110	2.757	8.360	4.307	4.053
15-19	7.325	4.898	2.427	12.023	8.527	3.496	8.277	4.200	4.077
20-24	5.506	3.204	2.302	12.456	8.643	3.813	9.104	4.118	4.986
25-29	6.549	4.494	2.055	10.696	7.118	3.578	8.585	4.296	4.289
30-34	3.808	2.311	1.497	6.204	3.987	2.217	6.977	3.463	3.514
35-39	2.704	1.621	1.083	4.741	3.075	1.666	4.719	2.353	2.366
40-44	1.809	1.122	687	2.450	1.550	900	2.809	1.517	1.292
45-49	1.115	699	416	1.578	925	653	2.486	1.287	1.199
50-54	762	447	315	1.120	656	464	1.406	725	681
55-59	560	302	258	613	356	257	1.186	571	615
60-64	431	217	214	414	210	204	809	346	463
65+	515	262	253	666	299	367	1.396	605	791
Toplam	42.967	26.271	16.696	67.406	43.428	23.978	72.273	36.116	36.157

Kaynak: DİE (1990), TÜİK (2000), TÜİK (2012)

3.2.8 Van İlinin Net Göç ve Net Göç Hızı

Tüm sayım yıllarında Van ilinin verdiği göç aldığı göçten fazla olmuştur. Van ilinin verdiği göçün aldığı göçten fazla olmasının en önemli nedeni ekonomiktir. Aynı zamanda 1985-2000 yılları arasında meydana gelen güvenlik sorunları ve 2011 yılında meydana gelen depremlerde ilin çok fazla göç vermesine neden olan itici faktörlerdendir.

Yıllar itibariyle Van ilinin net göç ve net göç hızlarına bakıldığında negatif değerler gösterdiği görülmektedir. 1975-1980 dönemlerinde Van ilinin net göçü -7.627 iken, net göç hızı da ‰-19,7'dir. 1995-2000 dönemlerine bakıldığında ise Van ilinin net göçü -32,353 net göç hızı ise ‰-43,6 olmuştur. 2010-2011 dönemlerinde ise Van ilinin net göçü -48,858 iken, net göç hızı da ‰-46,7'dir. Van ilinin net göç ve net göç hızının en yüksek olduğu dönemler 1995-2000 ile 2010-2011 dönemleridir (Tablo 30, Şekil 17).

Şekil 17: Yıllar İtibariyle Van İlinin Net Göç ve Net Göç Hızları

2000 yılında Türkiye’de en çok göç alan iller sırasıyla İstanbul, Ankara, İzmir, Bursa, Antalya, Kocaeli, Mersin, Konya illeridir. En az göç alan iller ise Hakkari, Iğdır, Bartın, Ardahan, Kilis ve Bayburt illeridir. Van ili 2000 yılında Türkiye’de en çok göç alan iller sıralamasında 35’inci sıradadır. 2000 yılında İstanbul %19,2, Ankara %7,8, İzmir %6,39, Bursa %3,76, Antalya ili ise %3,59 oranı ile Türkiye’de en fazla göç alan illerdir. 2000 yılında en fazla göç veren iller ise sırasıyla İstanbul, Ankara, İzmir, Adana, Kocaeli, Samsun, Diyarbakır illeridir. 2000 yılında Van ili 67.406 kişi göç vererek Türkiye’de en fazla göç veren iller sıralamasında 23’üncü il olmuştur (Tablo 41, Harita 9-10). 2000 yılında illerin net göç sıralamasına bakıldığında zaman sırasıyla İstanbul, İzmir, Ankara, Antalya, Bursa, Tekirdağ illeri net göçü en fazla olan illerken, Mardin, Zonguldak, Erzurum, Diyarbakır, Şanlıurfa, samsun illeri ise net göçü en az olan illerdir. Van ili -32.353 net göçü hızıyla Türkiye’de 68’inci sıradadır. İllerin net göç hızına bakıldığında net göç hızı en düşük olan iller sırasıyla Ardahan (%-106,72), Bartın (%-86,78), Sinop (%-75,67), Siirt (%-75,06), Zonguldak (%-73,82); net göç hızı en fazla olan iller ise İstanbul (%46,9), Bilecik (%57,91), Antalya (%64,31), Muğla (%70,2) ve Tekirdağ (%98,61)’dir (Harita 11).

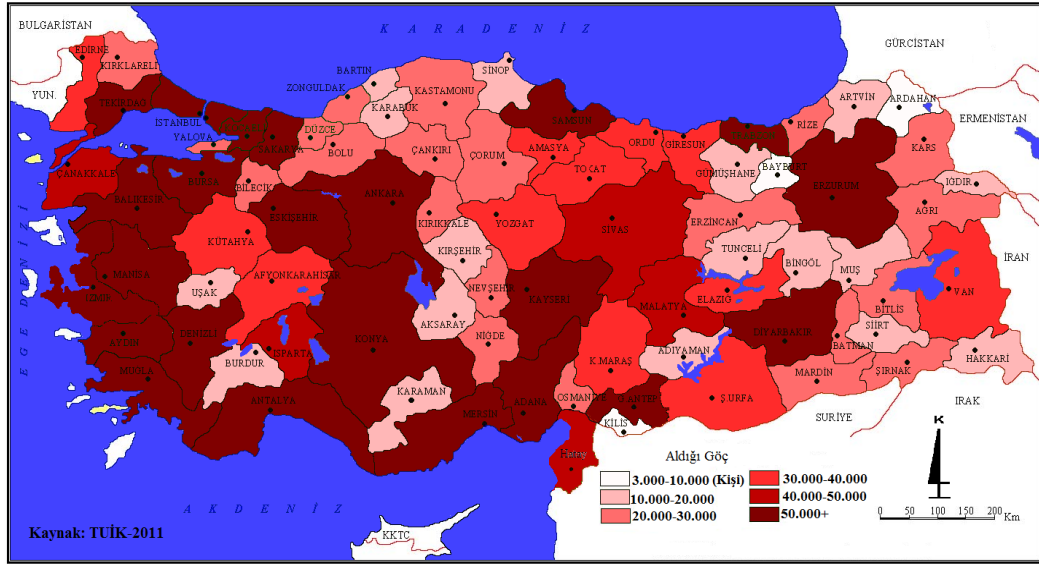

Tablo 41: Türkiye’de İllerin Aldığı Göç, Verdiği Göç ve Net Göç Sıralaması (2000)

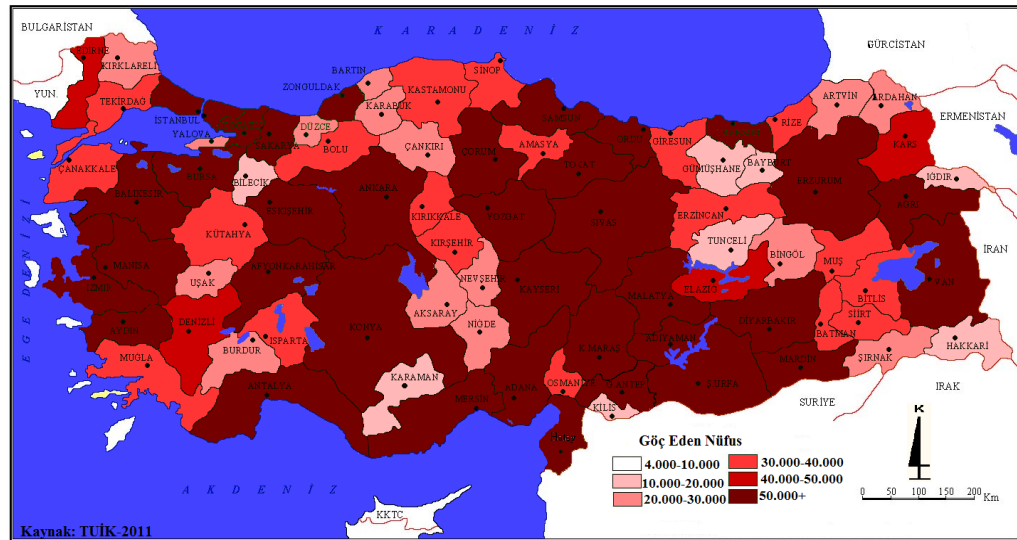
Sıra	İller	Aldığı Göç	Sıra	İller	Verdiği Göç	Sıra	İller	Net Göç
1	İstanbul	920.955	1	İstanbul	513.507	1	İstanbul	407.448
2	Ankara	377.108	2	Ankara	286.224	2	İzmir	120.375
3	İzmir	306.387	3	İzmir	186.012	3	Ankara	90.884
4	Bursa	180.171	4	Adana	133.181	4	Antalya	90.457
5	Antalya	171.982	5	Kocaeli	119.090	5	Bursa	85.325
6	Kocaeli	119.301	6	Samsun	111.272	6	Tekirdağ	51.335
7	Mersin	117.894	7	Diyarbakır	111.060	7	Muğla	42.921
8	Konya	107.316	8	Konya	104.529	8	Aydın	21.553
9	Adana	92.684	9	Mersin	99.465	9	Mersin	18.429
10	Tekirdağ	88.618	10	Erzurum	97.300	10	Denizli	15.205
11	Muğla	80.782	11	Bursa	94.846	11	Isparta	13.869
12	Balıkesir	80.207	12	Şanlıurfa	87.632	12	Çanakkale	11.491
13	Aydın	76.570	13	Hatay	85.539	13	Bilecik	10.105
14	Manisa	76.526	14	Antalya	81.525	14	Eskişehir	9.582
15	Gaziantep	68.550	15	Sivas	78.936	15	Şırnak	5.950
16	Kayseri	64.169	16	Balıkesir	75.403	16	Kırklareli	5.270
17	Diyarbakır	62.996	17	Manisa	72.839	17	Balıkesir	4.804
18	Eskişehir	62.802	18	Ordu	72.748	18	Manisa	3.687
19	Samsun	59.628	19	Zonguldak	71.848	19	Gaziantep	3.499
20	Denizli	57.412	20	Tokat	70.556	20	Konya	2.787
21	Trabzon	52.923	21	Mardin	68.165	21	Düzce	2.243
22	Erzurum	50.809	22	Kayseri	67.476	22	Yalova	5.14
23	Sakarya	50.354	23	Van	67.406	23	Kocaeli	2.11
24	Malatya	49.192	24	Sakarya	66.252	24	Niğde	-699
25	Hatay	47.298	25	Malatya	66.015	25	Kütahya	-1.064
26	Isparta	45.579	26	Gaziantep	65.051	26	Erzincan	-1.325
27	Sivas	43.309	27	Trabzon	62.900	27	Iğdır	-1.361
28	Çanakkale	42.818	28	Çorum	60.095	28	Nevşehir	-1.954
29	Kütahya	38.553	29	Kahramanmaraş	59.394	29	Uşak	-2.058
30	Şanlıurfa	38.320	30	Yozgat	59.223	30	Hakkari	-2.346
31	Elazığ	36.075	31	Adıyaman	58.369	31	Karaman	-2.771
32	Edirne	35.973	32	Aydın	55.017	32	Tunceli	-3.123
33	Ordu	35.790	33	Eskişehir	53.220	33	Kayseri	-3.307
34	Afyonkarahisar	35.636	34	Afyonkarahisar	52.252	34	Gümüşhane	-4.003
35	Van	35.053	35	Ağrı	50.799	35	Kilis	-4.042
36	Kahramanmaraş	33.864	36	Elazığ	48.438	36	Çankırı	-4.471
37	Tokat	33.384	37	Kars	47.268	37	Aksaray	-4.769
38	Yozgat	32.948	38	Denizli	42.207	38	Edirne	-5.106
39	Giresun	30.844	39	Edirne	41.079	39	Bayburt	-5.360
40	Amasya	30.294	40	Kütahya	39.617	40	Burdur	-5.374
41	Kırklareli	29.968	41	Amasya	39.393	41	Giresun	-5.849
42	Erzincan	29.336	42	Batman	38.165	42	Bitlis	-7.104
43	Kars	28.937	43	Muğla	37.861	43	Rize	-7.473
44	Şırnak	28.457	44	Kastamonu	37.860	44	Karabük	-8.640
45	Zonguldak	27.839	45	Muş	37.448	45	Amasya	-9.099
46	Niğde	27.740	46	Tekirdağ	37.283	46	Trabzon	-9.977
47	Çorum	27.073	47	Giresun	36.693	47	Bolu	-10.254
48	Kastamonu	26.171	48	Bolu	35.786	48	Osmaniye	-10.385
49	Mardin	26.083	49	Kırıkkale	35.081	49	Kırşehir	-10.748
50	Bolu	25.532	50	Siirt	34.994	50	Bingöl	-11.407
51	Rize	25.050	51	Osmaniye	34.230	51	Artvin	-11.560
52	Bilecik	24.586	52	Sinop	32.592	52	Kırıkkale	-11.626
53	Ağrı	24.586	53	Rize	32.523	53	Kastamonu	-11.689
54	Bitlis	24.270	54	Isparta	31.710	54	Elazığ	-12.363
55	Düzce	23.982	55	Bitlis	31.374	55	Ardahan	-13.526
56	Osmaniye	23.845	56	Çanakkale	31.327	56	Bartın	-15.658
57	Kırıkkale	23.455	57	Erzincan	30.661	57	Sakarya	-15.898
58	Nevşehir	23.171	58	Kırşehir	30.021	58	Sinop	-16.387
59	Yalova	22.774	59	Niğde	28.439	59	Afyonkarahisar	-16.616
60	Çankırı	20.869	60	Artvin	25.934	60	Malatya	-16.823
61	Batman	20.133	61	Bartın	25.727	61	Siirt	-17.062
62	Kırşehir	19.273	62	Çankırı	25.340	62	Batman	-18.032
63	Aksaray	18.892	63	Bingöl	25.202	63	Kars	-18.331
64	Uşak	18.807	64	Nevşehir	25.125	64	Muş	-24.069
65	Siirt	17.932	65	Kırklareli	24.698	65	Kahramanmaraş	-25.530

Sıra	İller	Aldığı Göç	Sıra	İller	Verdiği Göç	Sıra	İller	Net Göç
66	Adıyaman	17.624	66	Karabük	24.080	66	Ağrı	-26.213
67	Burdur	17.328	67	Aksaray	23.661	67	Yozgat	-26.275
68	Sinop	16.205	68	Burdur	22.702	68	Van	-32.353
69	Tunceli	15.705	69	Şırnak	22.507	69	Çorum	-33.022
70	Karabük	15.440	70	Ardahan	22.317	70	Sivas	-35.627
71	Artvin	14.374	71	Yalova	22.260	71	Ordu	-36.958
72	Bingöl	13.795	72	Düzce	21.739	72	Tokat	-37.172
73	Gümüşhane	13.777	73	Uşak	20.865	73	Hatay	-38.241
74	Muş	13.379	74	Tunceli	18.828	74	Adana	-40.497
75	Karaman	13.374	75	Gümüşhane	17.780	75	Adıyaman	-40.745
76	Hakkari	13.369	76	Karaman	16.145	76	Mardin	-42.082
77	Iğdır	11.944	77	Hakkari	15.715	77	Zonguldak	-44.009
78	Bartın	10.069	78	Bilecik	14.481	78	Erzurum	-46.491
79	Ardahan	8.791	79	Iğdır	13.305	79	Diyarbakır	-48.064
80	Kilis	7.157	80	Bayburt	11.387	80	Şanlıurfa	-49.312
81	Bayburt	6.027	81	Kilis	11.199	81	Samsun	-51.644

Kaynak: <http://tuikapp.tuik.gov.tr/Bolgesel/tabloOluştur.do>

Harita 9: Türkiye'de İllerin Aldığı Göç (2000)

Harita 10: Türkiye'de İllerin Verdiği Göç (2000)

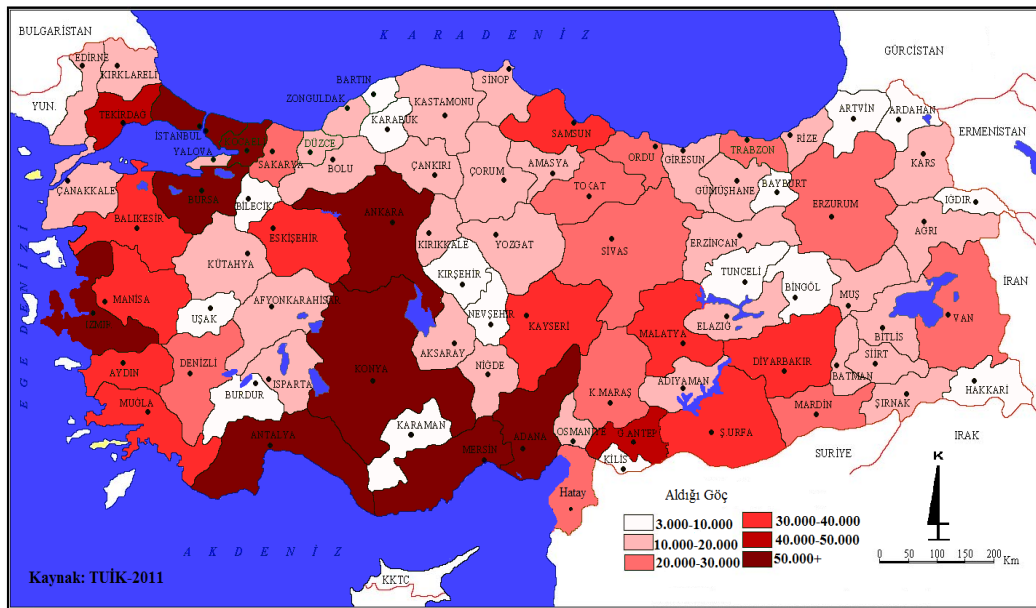

Tablo 42:Türkiye 'de İllerin Aldığı Göç, Verdiği Göç ve Net Göç Sıralaması (2011)

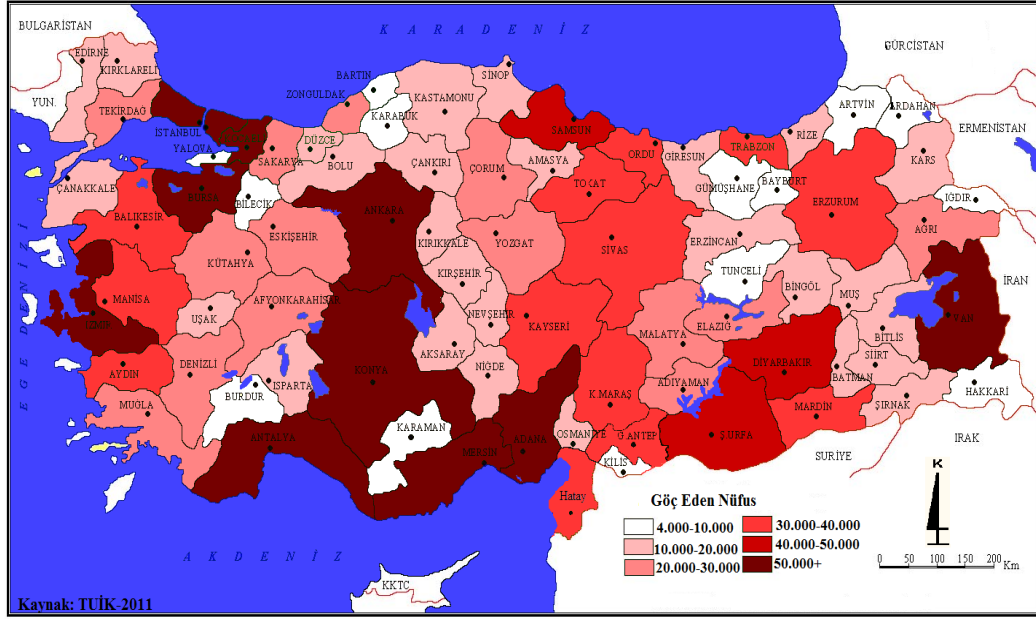
Sıra	İller	Aldığı Göç	Sıra	İller	Verdiği Göç	Sıra	İller	Net Göç
1	Istanbul	450.445	1	Istanbul	328.663	1	Istanbul	121.782
2	Ankara	191.864	2	Ankara	137.385	2	Ankara	54.479
3	Izmir	110.364	3	Izmir	101.420	3	Antalya	26.856
4	Antalya	89.731	4	Van	72.273	4	Bursa	15.985
5	Bursa	74.243	5	Antalya	62.875	5	Tekirdağ	13.645
6	Kocaeli	63.314	6	Adana	62.402	6	Kocaeli	13.244
7	Konya	52.134	7	Bursa	58.258	7	Izmir	89.44
8	Mersin	51.328	8	Mersin	54.630	8	Gaziantep	7.357
9	Adana	50.523	9	Konya	54.533	9	Eskişehir	7.137
10	Gaziantep	45.991	10	Kocaeli	50.070	10	Muğla	5.805
11	Tekirdağ	42.265	11	Diyarbakır	46.834	11	Sakarya	3.904
12	Balıkesir	37.143	12	Samsun	43.408	12	Malatya	3.410
13	Diyarbakır	36.622	13	Şanlıurfa	41.570	13	Kayseri	2.600
14	Şanlıurfa	35.888	14	Gaziantep	38.634	14	Çanakkale	1.655
15	Muğla	35.409	15	Trabzon	38.446	15	Gümüşhane	1.438
16	Samsun	35.103	16	Hatay	37.164	16	Bolu	1.159
17	Eskişehir	35.045	17	Balıkesir	36.638	17	Aydın	1.021
18	Kayseri	34.387	18	Tokat	36.342	18	Düzce	574
19	Manisa	33.312	19	Manisa	36.021	19	Balıkesir	505
20	Malatya	32.925	20	Ordu	34.472	20	Yalova	485
21	Aydın	32.077	21	Erzurum	33.599	21	Bilecik	336
22	Tokat	29.576	22	Kayseri	31.787	22	Kırklareli	150
23	Hatay	29.509	23	Mardin	31.302	23	Artvin	0
24	Sakarya	28.537	24	Aydın	31.056	24	Rize	-2
25	Erzurum	27.719	25	Kahramanmaraş	31.005	25	Edirne	-94
26	Mardin	25.447	26	Sivas	30.131	26	Tunceli	-232
27	Trabzon	24.858	27	Muğla	29.604	27	Hakkari	-358
28	Ordu	23.963	28	Malatya	29.515	28	Denizli	-399
29	Denizli	23.454	29	Tekirdağ	28.620	29	Kastamonu	-459
30	Van	23.415	30	Eskişehir	27.908	30	Şırnak	-554
31	Sivas	22.884	31	Yozgat	26.921	31	Bayburt	-573
32	Kahramanmaraş	21.716	32	Ağrı	25.182	32	Sinop	-580
33	Batman	18.429	33	Sakarya	24.633	33	Karabük	-827
34	Kütahya	17.547	34	Afyonkarahisar	24.063	34	Burdur	-839
35	Çanakkale	17.278	35	Adıyaman	23.939	35	Bartın	-1.059
36	Afyonkarahisar	17.219	36	Denizli	23.853	36	Batman	-1.473
37	Giresun	17.058	37	Zonguldak	23.658	37	Uşak	-1.485
38	Elazığ	16.862	38	Çorum	22.441	38	Bingöl	-1.490
39	Zonguldak	15.822	39	Kütahya	20.655	39	Iğdır	-1.664
40	Osmaniye	15.675	40	Elazığ	20.054	40	Kilis	-1.728
41	Ağrı	15.508	41	Batman	19.902	41	Ardahan	-1.765
42	Isparta	15.325	42	Giresun	19.346	42	Karaman	-1.772
43	Yozgat	15.251	43	Muş	18.663	43	Kırşehir	-2.272
44	Çorum	15.174	44	Osmaniye	18.420	44	Giresun	-2.288
45	Kastamonu	15.023	45	Isparta	18.269	45	Aksaray	-2.364
46	Rize	14.558	46	Kırıkkale	17.482	46	Nevşehir	-2.379
47	Edirne	14.494	47	Niğde	17.023	47	Konya	-2.399
48	Adıyaman	13.873	48	Bitlis	16.610	48	Erzincan	-2.695
49	Şırnak	13.403	49	Kars	16.376	49	Manisa	-2.709
50	Muş	12.895	50	Çanakkale	15.623	50	Amasya	-2.718
51	Bolu	12.545	51	Kastamonu	15.482	51	Osmaniye	-2.745
52	Kırıkkale	12.190	52	Edirne	14.588	52	Isparta	-2.944

Sıra	İller	Aldığı Göç	Sıra	İller	Verdiği Göç	Sıra	İller	Net Göç
53	Kırklareli	11.979	53	Rize	14.560	53	Kütahya	-3.108
54	Niğde	11.769	54	Çankırı	14.322	54	Elazığ	-3.192
55	Erzincan	11.523	55	Sırt	14.228	55	Mersin	-3.302
56	Anasya	11.424	56	Erzincan	14.218	56	Çankırı	-3.740
57	Bitlis	11.419	57	Anasya	14.142	57	Sırt	-3.954
58	Düzce	11.253	58	Şırnak	13.957	58	Bitlis	-5.191
59	Aksaray	10.778	59	Aksaray	13.142	59	Niğde	-5.254
60	Kars	10.654	60	Kırşehir	11.870	60	Kırkkale	-5.292
61	Çankırı	10.582	61	Kırklareli	11.829	61	Şanlıurfa	-5.682
62	Gümüşhane	10.426	62	Bolu	11.386	62	Kars	-5.722
63	Sırt	10.274	63	Nevşehir	11.374	63	Muş	-5.768
64	Yalova	10.267	64	Bingöl	10.782	64	Mardin	-5.855
65	Sinop	10.038	65	Düzce	10.679	65	Erzurum	-5.880
66	Kırşehir	9.598	66	Sinop	10.618	66	Iokat	-6.766
67	Bingöl	9.292	67	Uşak	10.138	67	Afyonkarahisar	-6.844
68	Bilecik	9.250	68	Yalova	9.782	68	Sivas	-7.247
69	Nevşehir	8.995	69	Burdur	9.712	69	Çorum	-7.267
70	Burdur	8.873	70	Karaman	9.365	70	Hatay	-7.655
71	Hakkari	8.775	71	Hakkari	9.133	71	Zonguldak	-7.836
72	Uşak	8.653	72	Karabük	9.066	72	Samsun	-8.305
73	Karabük	8.239	73	Gümüşhane	8.988	73	Kahramanmaraş	-9.289
74	Artvin	7.948	74	Bilecik	8.914	74	Ağrı	-9.674
75	Karaman	7.593	75	Iğdır	8.579	75	Adıyaman	-10.066
76	Iğdır	6.915	76	Artvin	7.948	76	Diyarbakır	-10.212
77	Bartın	6.560	77	Bartın	7.619	77	Ordu	-10.509
78	Tunceli	6.187	78	Ardahan	6.673	78	Yozgat	-11.670
79	Ardahan	4.908	79	Kilis	6.420	79	Adana	-11.879
80	Kilis	4.692	80	Tunceli	6.419	80	Irabzon	-13.588
81	Bayburt	3.997	81	Bayburt	4.570	81	Van	-48.858

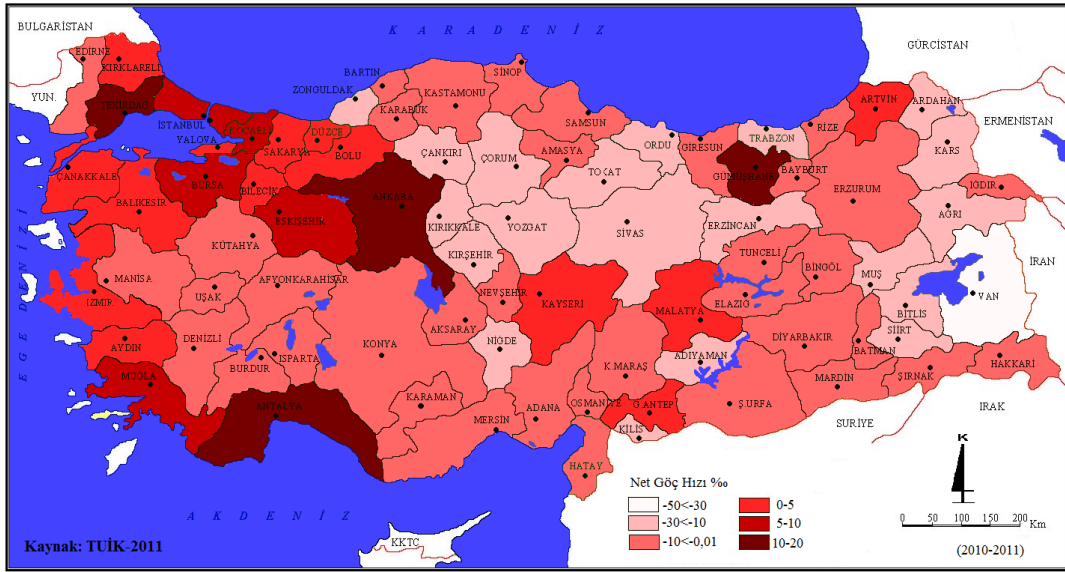
Kaynak: <http://rapor.tuik.gov.tr>

Harita 12: Türkiye'de İllerin Aldığı Göç (2011)

Harita 13: Türkiye’de İllerin Verdiği Göç (2011)

Harita 14: Türkiye’de İllerin Net Göç Hızları % (2010-2011)

3.2.9 Van İlinin Göç Etme Nedenlerine Göre Verdiği ve Aldığı Göçler

Nüfusun mekânda yer değiştirme hareketi olan göçler, başta ekonomik, sosyo-kültürel, siyasal, çevresel olmak üzere çok sayıda nedene bağlıdır. Daha genel bir ifadeyle göçler, bireyin yaşadığı yerden memnuniyetsizliğinin sonucunda meydana gelmektedir (Yakar v.d., 2010: 257). Van ilindeki göçler üzerinde ekonomik, siyasal ve çevresel faktörler etkili olmaktadır. Aynı zamanda kan davaları, evlilik ve eğitim gibi nedenlerde göçler üzerinde etkilidir. Türkiye’nin diğer illerinde

olduğu gibi Van ilinde de göçlerin en önemli nedeni ekonomik nedenlerden kaynaklanmaktadır. İlde işsizlik oranlarının çok yüksek olması nedeniyle insanlar genellikle iş imkânlarının fazla olduğu batı illerine göç etmektedir.

1995-2000 dönemlerinde Van ilinde göç etme nedenine göre verilen göçe bakıldığında göçün yarısından fazlasının hane halkının fertlerinden birine bağımlı göç, iş arama/bulma ve tayin/atama gibi nedenlerden dolayı olduğu görülmektedir (Tablo 43, Şekil 18). İlde göçün en önemli nedeni ekonomik nedenler olduğundan dolayı genelde önce hane halkı fertlerinden birinin çalışmak amacıyla başka bir ile gittiği daha sonra gittiği yerde iş imkânlarının daha fazla olduğunu görünce daimi yerleşmek için ailesini de yanına aldığı görülmektedir. İldeki göçlerin diğer nedenleri eğitim, evlilik, deprem, güvenlik gibi nedenlerdir. Türkiye’de 1995-2000 döneminde göç eden nüfus 4.788.193 kişi, Van ilinde ise 67.406 kişidir. Türkiye’nin göç etme nedenine göre verdiği göçlerin dağılımına bakıldığında %26’sı hane halkı fertlerinden birine bağımlı göç, %20’si iş arama/bulma, %13’ü tayin/atama, %12’si eğitim, %7’si evlilik, %3’ü deprem %1’i güvenlik, %1’i bilinmeyen, %17’si diğer nedenlerden kaynaklandığı görülür. Van ilinin göç etme nedenine göre verdiği göçlerin %31’i hane halkı fertlerinden birine bağımlı göç, %30’u iş arama/bulma, %14’ü tayin/atama, %5’i eğitim, %5’i evlilik, %1’i güvenlik, %2’si bilinmeyen, %12’si diğer nedenlerden kaynaklanmaktadır (Tablo 43, Şekil 18).

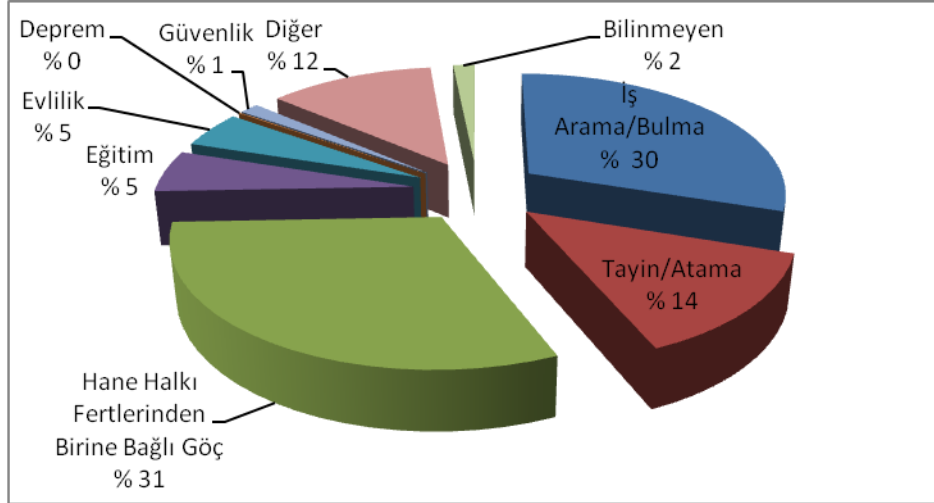
Türkiye’de 1995-2000 döneminde deprem ve güvenlik nedenleri dışında, iş arama/bulma, tayin/atama, hane halkı fertlerinden birine bağımlı olma, eğitim ve evlilik nedenleriyle en çok İstanbul, Ankara, İzmir, Adana ve Samsun illeri göç vermiştir (Kocaman, 2008: 55).

Tablo 43: Göç Etme Nedenine Göre Van İlinin ve Türkiye’nin Verdiği Göç (1995-2000)

	Toplam Göç Eden Nüfus	Göç Etme Nedeni								
		İş Arama/Bulma	Tayin/Atama	Hane halkı Fertlerinden Birine Bağımlı Göç	Eğitim	Evlilik	Deprem	Güvenlik	Diğer	Bilinmeyen
Türkiye	4.788.193	959.972	642.357	1.229.089	553.510	355.712	146.558	31.199	808.299	61.497
Van ili	67.406	20.281	9.126	20.740	3.712	3.240	60	953	8.227	1.067

Kaynak: Kocaman (2008)

Şekil 18: Göç Etme Nedenine Göre Van İlinin Verdiği Göç (1995-2000)

1995-2000 döneminde Van ili toplam 35.053 göç almıştır. Van ilinin aldığı göçlerin %25'i tayin (atama), %23'ü hane halkı fertlerinden birine bağlı göç, %17'si eğitim, %7'si iş arama/bulma, %6'sı evlilik, %4'ü güvenlik nedeniyledir. Alınan göçlerin %2'si ise deprem nedeniyledir(Tablo 44, Şekil 19).

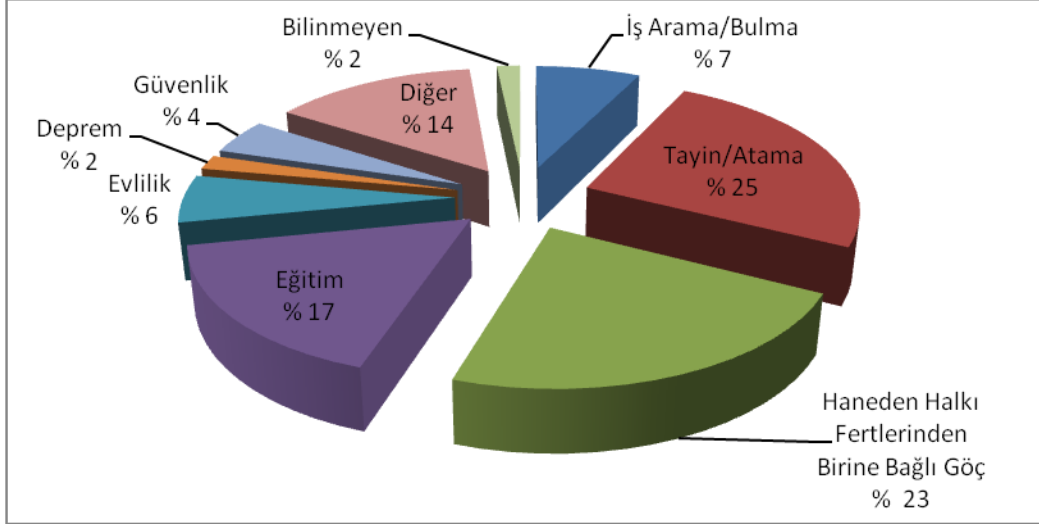
1995-2000 döneminde iş arama/bulma, tayin/atama, hane halkı fertlerinden birine bağımlı göç, eğitim, evlilik, deprem ve güvenlik nedenleriyle en çok göç edilmiş olan illerin başında İstanbul, Ankara ve İzmir illeri gelmektedir (Kocaman, 2008: 54).

Tablo 44: Göç Etme Nedenine Göre Van İlinin ve Türkiye'nin Aldığı Göç (1995-2000)

	Toplam Göç Eden Nüfus	Göç Etme Nedeni								
		İş Arama/Bulma	Tayin/Atama	Hane halkı Fertlerinden Birine Bağlı Göç	Eğitim	Evlilik	Deprem	Güvenlik	Diğer	Bilinmeyen
Türkiye	4.788.193	959.972	642.357	1.229.089	553.510	355.712	146.558	31.199	808.299	61.497
Van İli	35.053	2.578	8.807	7.893	5.930	2.082	633	1.556	5.000	574

Kaynak: Kocaman (2008)

Şekil 19: Göç Etme Nedenine Göre Van İlinin Aldığı Göç (1995-2000)

SONUÇ VE ÖNERİLER

Van yöresi tarih boyunca birçok medeniyete ev sahipliği yapmıştır. Yörede en fazla hüküm süren medeniyetler Urartular ve Osmanlılardır. Van yöresi jeopolitik konumundan dolayı birçok medeniyet tarafından el değiştirmiştir. Tarih boyunca Van iline hâkim olmak için yapılan savaşlar Van ilinde hiç şüphesiz nüfus hareketliliği üzerinde önemli bir etkiye sebep olmuştur.

Yapmış olduğumuz bu çalışmada Van ilinin nüfus hareketleri üzerinde doğal ve beşeri faktörlerin önemli bir etkisi olduğunu görmekteyiz. Van ilinin doğal ortam özelliklerine bakıldığında yeryüzü şekillerinin arızalı ve eğimli bir yapıya sahip olması ve ikliminin de karasal özellikler taşıması nüfus hareketliliği üzerinde itici bir rol oynadığı görülür. İlin nüfus hareketliliği üzerinde depremlerin de çok önemli bir etkiye sebep olduğunu söyleyebiliriz. Van ilinin 1.derece deprem kuşağında yer alması ve tarihsel süreçte birçok depremlere sahne olması sebebiyle ilde önemli nüfus hareketliliği yaşanmıştır. 1976 Çaldıran depremi ve 2011 Van depremlerinde yüzlerce kişi hayatını kaybetmiş ve binlerce insan göç etmiştir.

Hiç şüphesiz ilin fiziksel özellikleri kadar beşeri özellikleri de nüfus hareketliliği üzerinde etkilidir. Van ilinin ekonomik yapısının tarım ve hayvancılık olması, hayvancılık faaliyetlerinin ilkel ve aile geçimine yönelik olması ve tarım ile hayvancılık faaliyetlerinin sanayi ile entegrasyonunun olmaması gibi sebeplerden dolayı ilde işsizlik ve yoksulluk önemli bir sorun haline gelmiştir. Bu sorunlar da göçlere zemin hazırlamıştır.

Van ilinde nüfus artış hızının çok yüksek olması ve 1980'lerden sonra çevre il ve ilçelerden yoğun göç alması ilde birçok sorunu da beraberinde getirmiştir. Van ili özellikle 1985'lerden başlayarak ilin kırsal kesimlerinden ve çevre il ve ilçelerin kırsal kesimlerinden de olmak üzere yoğun göç almış ve nüfusu hızla artan iller arasına girmiştir. İle göç ederek gelen özellikle zorunlu göç mağdurları illin kenar mahallerinde kendi imkânlarıyla sağlıksız ortamlarda barmaklarını yapmıştır. Göçlerin yoğun olduğu mahalleler özellikle Erek Dağı çevresi olmak üzere şehrin kenar mahallerini mesken tutmuşlardır. Yoğun göç alan mahalleler Yalın Erez, Karşıyaka, Altıntepe, Esenler, Süphan, Yalı, Yeni mahalle, Hacıbekir, Şabaniye gibi mahalleler ve Bostaniçi beldesi yoğun göç alan mahallerin başında gelmektedir. Bostaniçi beldesinin yıllar itibarıyla nüfus gelişimine baktığımız zaman 1990 yılında

belde nüfusu 2.449 iken, 2000 yılında 14.364'e yükselerek yaklaşık % 487 oranında nüfusu artmış, 2012 yılında ise 22.995 yükselmiştir. Yoğun göçlerle beraber ilde birçok sorun oluşmuştur. Bu sorunların başında çarpık kentleşme, alt yapı, eğitim, güvenlik, sağlık, çevre, konut, işsizlik gibi birçok sorunlara neden olmuştur. Bu sorunların yanında yoğun göçler ilde ciddi bir oranda kentsel yoksulluğa da neden olmuştur.

Gerek Türkiye'de gerekse Van ilinde kırsal kesimlerden kaynaklanan göçü durdurmak için kırsal alanların olumsuz yanı olarak bilinen itici özelliklerinden çok çekici yanları anlatılmalı ve bu şekilde kırsal kesimlerin cazip hale getirilmesi sağlanmalıdır.

İlde özellikle kırsal kesimlerde sağlık, eğitim hizmetleri ve sosyal faaliyetlerin yetersiz olması aynı zamanda ilde işsizlik oranının çok yüksek olması insanları göçe zorlamaktadır. Bu nedenle ilin sosyo-ekonomik geri kalmışlığından kaynaklanan göçlerin önüne geçmek için ili sosyo-ekonomik yönden geliştirilmesi sağlanmalıdır.

Van ilinin temel geçim kaynağı tarım ve hayvancılık faaliyetleri olduğu için ilde tarım ve hayvancılık faaliyetleri ile sanayi arasında entegrasyon sağlanmalıdır.

İlde eskiden güvenlik sebebiyle gidilmesi yasak olan mera alanları serbest olmalı ve bu alanların daha sürdürülebilir şekilde korunmasına ve kullanılmasına önem verilmelidir.

İlin coğrafi özellikleri arıcılık faaliyetleri açısından önemli bir potansiyel arz etmektedir. Az bir sermaye, toprağa bağımlı olmadan ve kısa zamanda yüksek gelir getirmesinden dolayı bu hayvancılık faaliyeti yöre insanına anlatılmalı ve bilimsel normlara uygun olarak yöre insanına kurslar verip insanlar bu işe teşvik edilmelidir.

Kırsal kesimlerin su, elektrik, eğitim, güvenlik, ulaşım gibi temel sorunları çözümlenmeli. Van ilinde olduğu gibi ülkemizin diğer yerlerinde de bu sorunlar kırsal alanlardan kentlere doğru göçün temel sorunları arasındadır.

Kırsal kesimlerde yaşayan insanların çoğu vasıfsız olmasından dolayı yörenin potansiyel özellikleri dikkate alınarak istihdama yönelik kurslar açılmalıdır.

İlin turizm potansiyeli çok zengin olmasından dolayı bu sektör daha da canlandırılmalı ve başta sağlık turizmi olmak üzere turizm çeşitliliği artırılmalıdır.

Sağlık turizminde Van Gölünün sodalı suları ve ilin kaplıca potansiyeli ciddi bir şekilde araştırılarak turizme kazandırılabilir.

Sınır ilçelerinde sınır ticaretinin de yapılması bu ilçelere ekonomik canlılık kazandıracağından göçün önüne geçebilir.

Kırsal kesimde yaşayan insanlar genelde ilkel tarzda sadece ev geçimine yönelik tarım ve hayvancılık faaliyeti yürütmektedir. Aynı zamanda kırsal kesimde yaşayan insanlar tarım ve hayvancılık faaliyeti dışında başka bir iş yapmaktan da yoksundur. Bu nedenlerden dolayı gerek Türkiye’de gerekse Van ilinde kırsal kesimlerde yaşayan insanların ekonomik çeşitliliğinin artırılmasına yönelik planlar yapılmalı ve aynı zamanda tarım ve hayvancılık ile uğraşan nüfusun elde etmiş oldukları üretimleri etkin pazarlama kanallarıyla iç piyasaya sürülmesi kolaylaştırılmalıdır. Bu sayede kırsal kesimde yaşayan insanların yapmış oldukları işten daha karlı bir şekilde para kazanmaları mümkün olacak ve dolayısıyla işsizliğin önüne geçilecektir.

KAYNAKÇA

- Akbulut, G.** (2007). “Sivas İlinin Başlıca Nüfus Coğrafyası Özellikleri,” *C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 31, No:1, 84-94.
- Aksoy, M.** (2004). “Doğu ve Güneydoğu Bölgelerinde Terörün Neden ve Sonuçları,” *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, Cilt 1, Sayı 1, 1303-5134.
- Alaeddinoğlu, F.** (2006). *Van İlinin Turizm Potansiyelinin Belirlenmesi ve Planlamaya Yönelik Öneriler*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Ankara Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Arıbaş, K, Öcal, T.** (2007). “Bucak İlçesinin Nüfus Coğrafyası,” *Doğu Coğrafya Dergisi*, Sayı 17, Cilt 12, 309-344.
- Arıncı, K.** (2007). *Türkiye'nin Coğrafi Bölgeleri İç Bölgeler*, 2.Cilt, Erzurum.
- Atalay, İ.** (2004). *Türkiye Coğrafyası ve Jeopolitiği*, 2. Baskı, İzmir.
- Atalay, İ, Mortan, K.** (2006). *Türkiye Bölgesel Coğrafyası*, 3.Baskı. İstanbul: İnkılap Kitap Evi.
- Atasoy, E.** (2009). “Rusya Federasyonunda Yaşanan Demografik Krizlerin Analizi,” *İstanbul Edebiyat Fakültesi Coğrafya Dergisi*, Sayı 18, 21-38.
- Bal, H.** (2008). *Kent Sosyolojisi*, 4. Baskı, Isparta: Fakülte Kitabevi.
- Bahar, H.İ.** (2008). *Sosyoloji*, 2. Baskı, Ankara: Uluslararası Strateji Araştırmalar Kurumu, USAK Yayınları 19.
- Bozkurt, Y.** (2011). “Türkiye’de Nüfus Hareketliliği ve Kütahya Örneği,” *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 30, 291-300.
- Bülbül, S, Köse, A.** (2010). “Türkiye’de Bölgelerarası İç Göç Hareketlerinin Çok Boyutlu Ölçekleme Yöntemi İle İncelenmesi,” *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, Cilt 39, Sayı 1, 75-94.
- Çakmak, D.** (2012). *Göç ve Kent Yoksulluğunun Toplumsal Görünümleri: Van Bostaniçi Örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kurumlar Sosyolojisi Anabilim Dalı.
- DAKA.** (2011.a). TRB2 Bölgesi Mevcut Durum Analizi Nüfus ve Kentleşme.
- DAKA.** (2011.b). TRB2 Bölgesi Mevcut Durum Analizi Ekonomik Yapı.

- DAKA.** (2011.c). TRB2 Bölgesi Mevcut Durum Analizi Sosyal Örgütlenme ve Sosyal Hizmetler.
- Deliktaş, E, Usta, S, Bozkurt, S, Helvacı, B.** (2008). “Türkiye’de Kentlerde Doğurganlık Hızını Etkileyen Faktörler: Path Analizi Yaklaşımı,” *Ege Akademik Bakış*,” Cilt 8, Sayı 2, 877-895.
- Demirel, N.** (2004). *Türkiye’de Seçilmiş İllerde Nüfus Sayımları İle Derlenen Doğurganlık ve Erken Yaş Ölümlük Düzeylerinin Veri Kalitesinin Araştırılması*, Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi, Ankara: Devlet İstatistik Enstitüsü.
- Deniz, O.** (2009). “Mülteci Hareketleri Açısından Van Kentinin Durumu ve Kentteki Mültecilerin Demografik Profili,” *Doğu Coğrafya Dergisi*, Cilt 14, Sayı 22, 187-204.
- Deniz, O.** (2004). “Van Kentinde Gözlenen Bazı Çevre Sorunları ve Alınması Gereken Önlemler,” *Doğu Coğrafya Dergisi*, Cilt 8, Sayı 9, 143-170.
- Deniz, O, Etlan, E.** (2009). “Kırdan Kente Göç ve Göçmenlerin Uyum Süreci Üzerine Bir Çalışma: Van Örneği,” *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, Cilt:6, Sayı 2, 472-498.
- Dinçer, B, Özaslan, M.** (2004). *İlçelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması*, Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı Yayını, s. 126
- Dinçer, B, Özaslan, M, Kvasoğlu, T.** (2003). *İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması*, Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı Yayını No 2671.
- DİE.** (1935). “Genel Nüfus Sayımı Kat’i ve Mufassal Neticeler Van Vilayeti,” Cilt 56, Sayı 75.
- DİE.** (1940). “20 İlk Teşrin 1940 Genel Nüfus Sayımı Vilayetler, Kazalar, Nahiyeler ve Köyler İtibariyle Nüfus ve Yüz Ölçümü”.
- DİE.** (1945). “Genel Nüfus Sayımı,” Ankara.
- DİE.** (1950). “Umumi Nüfus Sayımı Vilayet, Kaza, Nahiye ve Köyler İtibariyle Nüfus”.

- DİE.** (1961). "1955 Yılı Genel Nüfus Sayımı Türkiye Nüfusu," Yayın 399, Cilt 67, İstanbul.
- DİE.** (1960). "Genel Nüfus Sayımı İl, İlçe, Bucak ve Köyler İtibariyle Nüfus," Yayın No 444, Ankara.
- DİE.** (1970). "Genel Nüfus Sayımı, Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri Van," Ankara.
- DİE.** (1975). "Genel Nüfus Sayımı, Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri Van," Ankara.
- DİE.** (1980). "Genel Nüfus Sayımı, Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri Van," Ankara.
- DİE.** (1980). "Genel Nüfus Sayımı, Daimi İkametgâha Göre İç Göçler," Yayın No: 1124, Ankara.
- DİE.** (1985). "Genel Nüfus Sayımı, Daimi İkametgâha Göre İç Göçler," Yayın No: 1381, Ankara.
- DİE.** (1985). "Genel Nüfus Sayımı, Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri Van," Ankara.
- DİE.** (1990). "Genel Nüfus Sayımı, Daimi İkametgâha Göre İç Göçler," Yayın No: 2069, Ankara.
- DİE.** (1990). "Genel Nüfus Sayımı, Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri Van," Ankara.
- DİE.** (2000). "Genel Nüfus Sayımı, Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri Van," Ankara.
- Doğanay, H.** (1994). *Türkiye Beşeri Coğrafyası*, 1.Baskı, Ankara: Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Coğrafya ABD.
- DPT.** (2001). "Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Nüfus, Demografi Yapısı," Göç Özel İhtisas Komisyon Raporu, Ankara.
- Edecin, N.** (2007). *Sakarya'da Nüfus Hareketleri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Coğrafya Anabilim Dalı.

- Eşin, M.** (2012). *Van Merkez İlçe’de Doğurganlık Analizi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Coğrafya Anabilim Dalı Beşeri ve Ekonomik Coğrafya Bilim Dalı.
- Gök, Y, Kayserili, A.** (2010). “Cumhuriyet Döneminde (1927-2008) Erzurum İlinde Kır-Şehir Nüfus Değişimi,” *Doğu Coğrafya Dergisi*, Cilt 15, Sayı 24, 1-18.
- Günel, V.** (2012). “Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nden Verilen Göçün Akım Yönü,” *International Journal of Social Science*, Cilt 5, Sayı 5, 105-127.
- Günel, V, Şahinalp, S.** (2013). Temel Göç Göstergeleri İle Verilen Göçün Akım Yönü Açısından Bitlis ve Van İllerinin Karşılaştırılması, I. Uluslararası Ahlat-Avrasya Kültür ve Sanat Sempozyumu, 23-25 Ağustos 2012 Ahlat-Bitlis, 453, İstanbul: Bitlis Eren Üniversitesi Yayını, No:4.
- HÜNEE.** (2006). Türkiye’de Göç ve Yerinden Olmuş Nüfus Araştırması, Ankara.
- İbret, B.Ü.** (2010). “Kastamonu’nun Göç Olgusu,” *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü Coğrafya Dergisi*, Sayı 20, 34-47.
- İl İl Yurdumuz Türkiye İller Ansiklopedisi. (2005). 2.Cilt. İstanbul: Milliyet Yayınevi.
- İzbrak, R.** (1990). *Sular Coğrafyası*, İstanbul: MEB Yayınları: 159.
- Karpat, H.K.** (2010). *Osmanlı Nüfusu*, 1.Baskı, İstanbul: Timaş Yayınları.
- Kaştan, Y.** (2011). Cumhuriyet Döneminde Van İlinin Demografik Göstergeleri, VI. *Uluslararası Van Gölü Havzası Sempozyumu*, 9-11 Haziran, 306-321, İstanbul: Erciş Belediyesi Kültür Yayınları.
- Kayaçelebi, K.** (1990). *Doğunun Yıldızı Van*. İstanbul: Zafer Matbaası.
- Kesinok, H.Ç.** (2009). Van Kentinin Kentleşme Sorunları, *Van Kent Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, 1-3 Ekim 2009, 205-226, Van: TMMOB Van İl Koordinasyon Kurulu.
- Khalaf, S.** (2006), Doğu Anadolu Bölgesinin Nüfus Özellikleri, *Yayınlanmamış Doktora Tezi*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Coğrafya Anabilim Dalı.

- Kılınç, O.** (1997). *XVI. ve XVII Yüzyıllarda Van(1548-1648)*, Van: Van Belediye Başkanlığı Kültür ve Sosyal İşler Müdürlüğü Yayınları No:6.
- Kocaman, T.** (2008). *Türkiye’de İç Göç ve Göç Edenlerin Nitelikleri 1965-2000*, Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı Yayını.
- Koday, S, Erhan, K.** (2010). “Çoruh Vadisinde Nüfusun Dağılışı,” *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 14, Sayı 2, 1-10.
- Koçak, M.** (2011). Bayat İlçesinde Göçlerin Nedenleri ve Sonuçları, *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Afyonkarahisar: Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Coğrafya Anabilim Dalı.
- Mangaltepe, İ.** (2005), XIX. Yüzyıl Fransız Seyyahlarına Göre Van, *Yayımlanmamış Doktora Tezi*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı.
- Öz, B.** (1978). *Türkiye’de Göç Olgusu, Sorunları ve Çözümü*. İstanbul: Gençlik Basımevi.
- Özer, A.** (2009). Sosyo Ekonomik Yapı, Göç ve Kentleşme Bağlamında Yerel Yönetimler (ve Van Örneği), *Van Kent Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, 1-3 Ekim 2009, 65-82, Van: TMMOB Van İl Koordinasyon Kurulu.
- Özgür, E.M.** (2004), “Türkiye’de Toplam Doğurganlık Hızının Analizi,” *Coğrafi Bilimler Dergisi*, Cilt 2, Sayı 2, 1-12.
- Özgür, E.M.** (2010). Nüfusun Coğrafi Analizi, Ankara: Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Coğrafya Bölümü Ders Notları.
- Öztürk, M, Altuntepe, N.** (2008). “Türkiye’de Kentsel Alanlara Göç Edenlerin Kent Çalışma Hayatına Uyum Durumları: Bir Alan Araştırması,” *Journal of Yaşar University*, 3(11), 1587-1625.
- Sağır, A.** (2011). “Sürgün Sosyolojisi Bağlamında Van-Ulupamir Kırgız Türkleri İle Oş- Karadenizli Türkler Üzerine Uygulamalı ve Kıyaslamalı Bir Çözümleme,” *Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 6/4*, 263-286
- Sami, K.** (2009), Zoraki/Zorunlu Göçün Yarattığı Kentsel, Kültürel ve Mekânsal Bellek Yıkımı: Van Kenti Toplumsal Ferasetin Neresinde, Van Kent

Sempozyumu Bildiriler Kitabı, 1-3 Ekim 2009, 21-34, Van: TMMOB Van İl Koordinasyon Kurulu.

Sandal, E.K, Karabulut, M, Gürbüz, M. (2003). “Türkiye’nin Ağırlıklı Nüfus Merkezleri,” *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 1(2), 13-24.

Sevim, Y. (2010). 'Doğu Anadolu Bölgelerinde Terör Nedeniyle Boşaltılan, Yeniden Yerleşime Açılan Köylerde Yapılan Çalışmalarla İlgili Bir Değerlendirme, I. Uluslararası Şırnak ve Çevresi Sempozyumu, 14-16 Mayıs, Şırnak: Şırnak Üniversitesi

Sönmez, E. (2010), “Muş İlinde Nüfus Hareketlerinin Nedenleri ve Sonuçları,” *Türk Coğrafya Dergisi*, Sayı 55, 45-57.

Şahin, C, Doğanay, H, Özcan, A.N. (2005), *Türkiye Coğrafyası*. Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.

Şahin, C, Doğanay, H. (2000), *Türkiye Coğrafyası*. Ankara: Öğretmen Serisi Kitapları 4, Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.

Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı. (2005). Van ili Tarım Master Planı.

Tekelli, İ. (2008), *Göç ve Ötesi*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

TC. Bayındırlık ve İskân Bakanlığı. (2009). “Kentleşme Şurası,” Kentsel Yoksulluk, Göç ve Sosyal Politikalar Komisyon Raporu, Ankara, s.20

Tiren, F. (2012), Cumhuriyet Dönemi’nde Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nde İskân Politikası Olarak Uygulanan Zorunlu Göç Hareketleri ve 1984 Sonrası Van Kentinde Zorunlu Göç Hareketlerinin Çocuk Suçluğu Üzerine Etkileri, *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı.

Toroğlu, E. (2007). “Niğde İlinde Göç Faktörleri ve Göçleri,” *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 5 (1), 75-96.

TUIK. (2000). “Genel Nüfus Sayımı, Daimi İkametgâha Göre İç Göçler,” Yayın No: 2976, Ankara

TUIK. (2009). “Bölgesel Göstergeler, TRB2 Van, Muş, Bitlis, Hakkari,” Ankara.

TUIK. (2011). “Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları,” Ankara.

Tümertekin, E, Özgüç, N. (2004), *Beşeri Coğrafya İnsan, Kültür, Mekân*. İstanbul: Çantay Kitabevi.

Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM). (1998). Doğu Ve Güneydoğu Anadolu'da Boşaltılan Yerleşim Birimleri Nedeniyle Göç Eden Yurttaşlarımızın Sorunlarının Araştırılarak Alınması Gereken Tedbirlerin Tespit Edilmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırma Komisyonu Raporu(10/25), Dönem 20, Sayı 533, Yasama Yılı 3, s. 11.

Van Vilayet Salnamesi(Van İl Yıllığı). (1995). Van Belediye Başkanlığı Kültür ve Sosyal İşler Müdürlüğü Yayınları No:1, Van.

Van Valiliği Çevre İl Müdürlüğü. (2008). Çevre İl Durum Raporu, Van.

Yakar, M. (2012), “İç ve Dış Göçlerin Kırsalda Nüfusun Yaş Yapısına Etkisi: Emirdağ İlçesi Örneği,” *Coğrafi Bilimler Dergisi*, Cilt 10, Sayı 2, 129-149

Yakar, M, Saraçlı, S, Yazıcı, H. (2010), “Afyonkarahisar İlinde İller Arası Göçlerin Gelişmişlik Endeksleriyle Analizi,” *Doğu Coğrafya Dergisi*, Cilt 15, Sayı 24, 255-272.

Yılmaz, A. (2005). “Türkiye’de İşsiz Nüfus,” *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 15, Sayı: 1, 43-56.

Yiğit, Ali. (1997). “Keban Kasabası'nın Kuruluş ve Gelişimine Etki Eden Coğrafi Faktörler,” *Türkiye Coğrafya Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, Sayı: 6, 411-423.

Yurt Ansiklopedisi, (1981). Van Maddesi, Anadolu Yayıncılık, cilt 10, İstanbul.

Yüceşahin, M, Özgür, E.M. (2006). “Türkiye'nin Güneydoğusunda Nüfusun Zorunlu Yerinden Oluşu: Süreçler ve Mekânsal Örüntüler,” *Coğrafi Bilimler Dergisi*, Cilt 4, sayı 2, 15-35.

Web Sayfaları

<http://www.meteor.gov.tr/veridegerlendirme/il-ve-ilceler.aspx?m=VAN#s1B>
01.07.2012

http://www.van.gov.tr/default_B0.aspx?content=1012 28.10.2013

<http://www.yyu.edu.tr/van.aspx> 08.09.2012

<http://www.sanaldalnumara.net/dogu-anadolu-bolgesi/166142-van-ili-tarihcesi-yuzolcumu-nufus-ve-sosyal-yapi-ilceleri.html> 12.03.2012

<http://www.izafet.com/genel-kultur/608448-turkiye-nufusu-2010-yili-illere-gore-siralama.htm> 08.09.2012

<http://www.gocder.com/boskoy.htm> 10.02.2013

http://rapor.tuik.gov.tr/reports/rwservlet?adnksdb2&ENVID=adnksdb2Env&report=wa_il_cinsiyet_yas_egitim_top.RDF&p_kod=2&p_ill=65&p_xkod=egitim_kod&p_yas=6&p_yil=2011&p_dil=1&desformat=html 20.02.2013

<http://www.yyu.edu.tr/extra/osmanli.html> 21.06.2012

<http://tuikapp.tuik.gov.tr/Bolgesel/tabloOlustur.do#> 04.07.2014

<http://rapor.tuik.gov.tr/reports> 20.02.2013

http://www.van.gov.tr/default_B0.aspx?content=1052 14.07.2014

http://www.van.gov.tr/default_B0.aspx?content=1008 14.07.2014

<http://tuikapp.tuik.gov.tr/Bolgesel/tabloOlustur.do#28.12.2013>

http://www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do?alt_id=38 28.12.2013

<http://rapor.tuik.gov.tr> 25.10.2013